

**Mult és Jövő Szeniföldi társas-
ulazása 1936 ápr. 16-án indul**

A tartalomról:

Dr. Drechsler Miksa (Temesvár): A Chaluc — az új zsidó ember — Avigdor Hameiri (Tel-Aviv): Álom a sivatagról (Vers) — Kéri László: Kadismondó leányok — Bialik: S ha kérdi az angyal (Vers) — Dr. Herskovits Fábián (Róma): Umberto Cassuto nyilatkozata a jubiláló Mult és Jövő részére — Beregi Ármán: A zsidóság és Európa jövője a statisztika tükrében — Dr. Lövy Ferenc: Erdélyi országgyűlési határozat egy zsidó ügyében 1690-ben — Herman Lipót: Jegyzetek Pascinról — Emánuel József: Dezsőke nem akar többé enni — Dr. Molnár Ernő: A te gyermeked... — Komlós Aladár: A zsidó középiskoláért — Feleki Sándor: Német zsidó (Vers) — Sass Irén: Örömanyák (Vers) — Patai Edith: Julie Wolfthorn — Patai József: Prof. Klein Sámuel új könyve: A palesztinai zsidó telep története — Új könyvek — Bató Lajos: Miről írjak? — A negyvenéves recepció — Patai József: Akikkel indultunk — Patai József: Bibliai játék — Gál István: Liszt Ferenc első zongorája — Fodor Fülöp: Szlovenszkói levél — Tollhegyről — Zsidó humor — Krónika és szemle — Két műmelléklet és negyvenhét illusztráció.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felolvasó szerkesztő és kiadó:

DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik

minden hó elején

Telefonszám:

199-55

Kiadóhivatali igazgató:

VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Jól és olcsón
öltözködhettek

ha ruháit

Grosz Lipót

cégnél készített

BUDAPEST

VI, Vilmos császár-ut 17
I, 14. * Telefon: 70-7-73

Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon 10-1-14 *

Abbáziában meleg tengeri gyógyfürdők a „Residenz“

penzióban mind a négy emeleten kaphatók. Idősebb uraknak és hölgyeknek, szívbetegeknek, asztmásoknak és elmeszesedésből eredő betegségeknek nagyon fontos, hogy a „Residenz“ nem fekszik magaslaton. Óriási előnye, hogy az összes előírt diéták pontosan betarthatók. Kitűnő konyha. A „Residenz“-ben minden kényelem és az összes modern komfort megtalálható, folyó meleg és hideg víz a szobákban. Lift, központi vízfűtés, 22 fokok meleg, tengerre néző, napos, loggiás és erkélyes szobák, kényelmes ágyakkal. A „Residenz“ egészen a tengerparton fekszik és nem a tengerparttal szemben. Első kategória. Feltűnő olcsó penzió-árak. Bővebb információt nyújt Erényi Béla gyógyszerész személyesen reggel fél kilenctől este fél hétig (Diana-patika, Károly király út 5). Minden levélre válaszolunk és prospektust küldünk.
Telefon: 31-6-19.

Kundmachung

Wirkungsvolle **דרשות** in deutscher Sprache für jede erdenkliche Gelegenheit wie zum Beispiel Barmizvo, Chasene **רח"ה ויו"ב** Gast- und Antrittsreden verfertige von Fall zu Fall zu mässigem Preise, unter Diskretion. Honorar von 5 Pengő aufwärts, 50 H. Porto rekommandiert im voraus erbeten. Pschettl werden gegen extra Vergütung angefertigt.

Rabbiner Israel Braun
Budapest, VII., Szövetség-utca 43

Hangszerek, zongorák

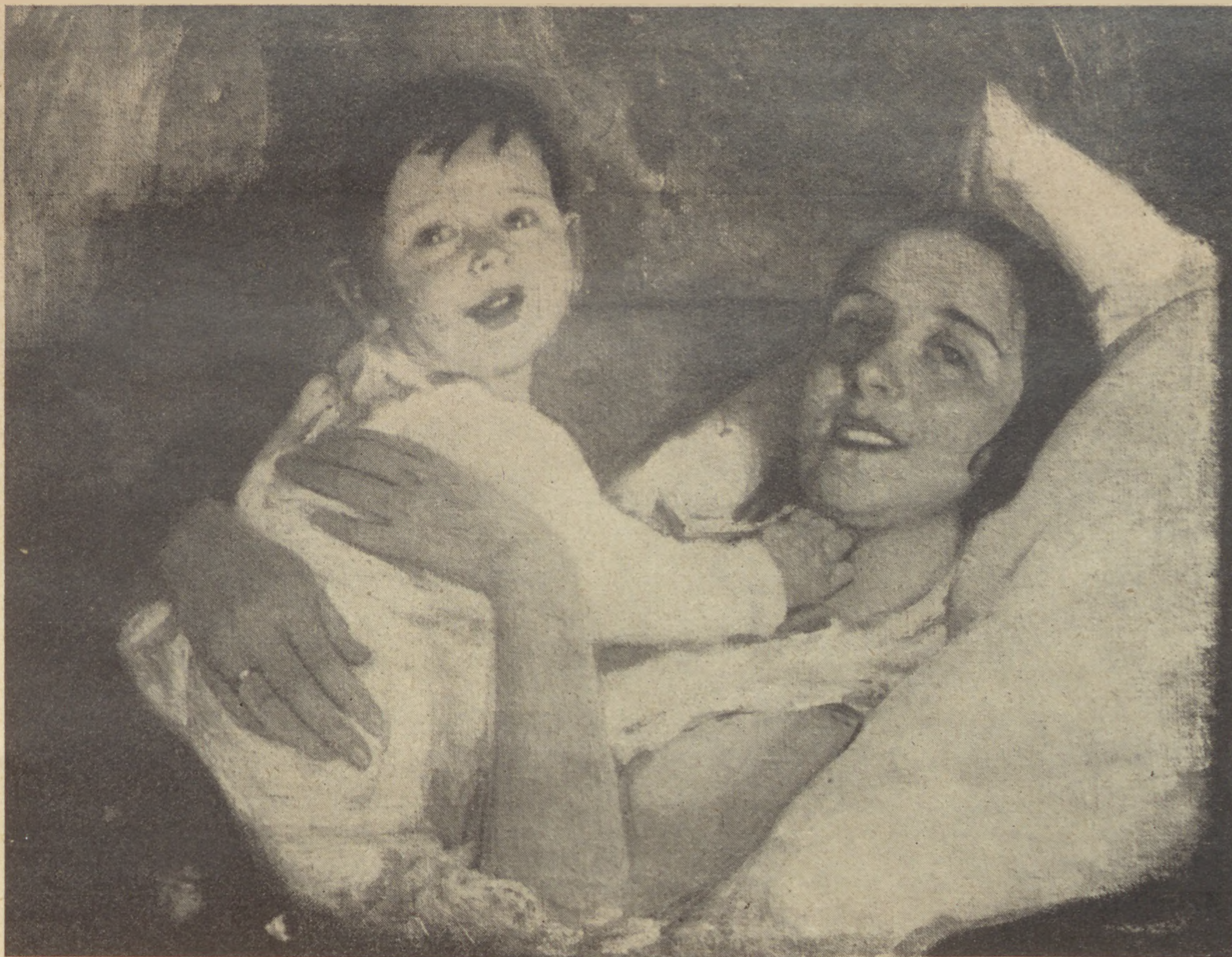
részletre is
legolcsóbban

Reményinél

Budapest, VI. kerület, Király-utca 58

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: Aut. 57-2-59

Julie Wolfthorn (Berlin): Fiatal anya — Junge Mutter

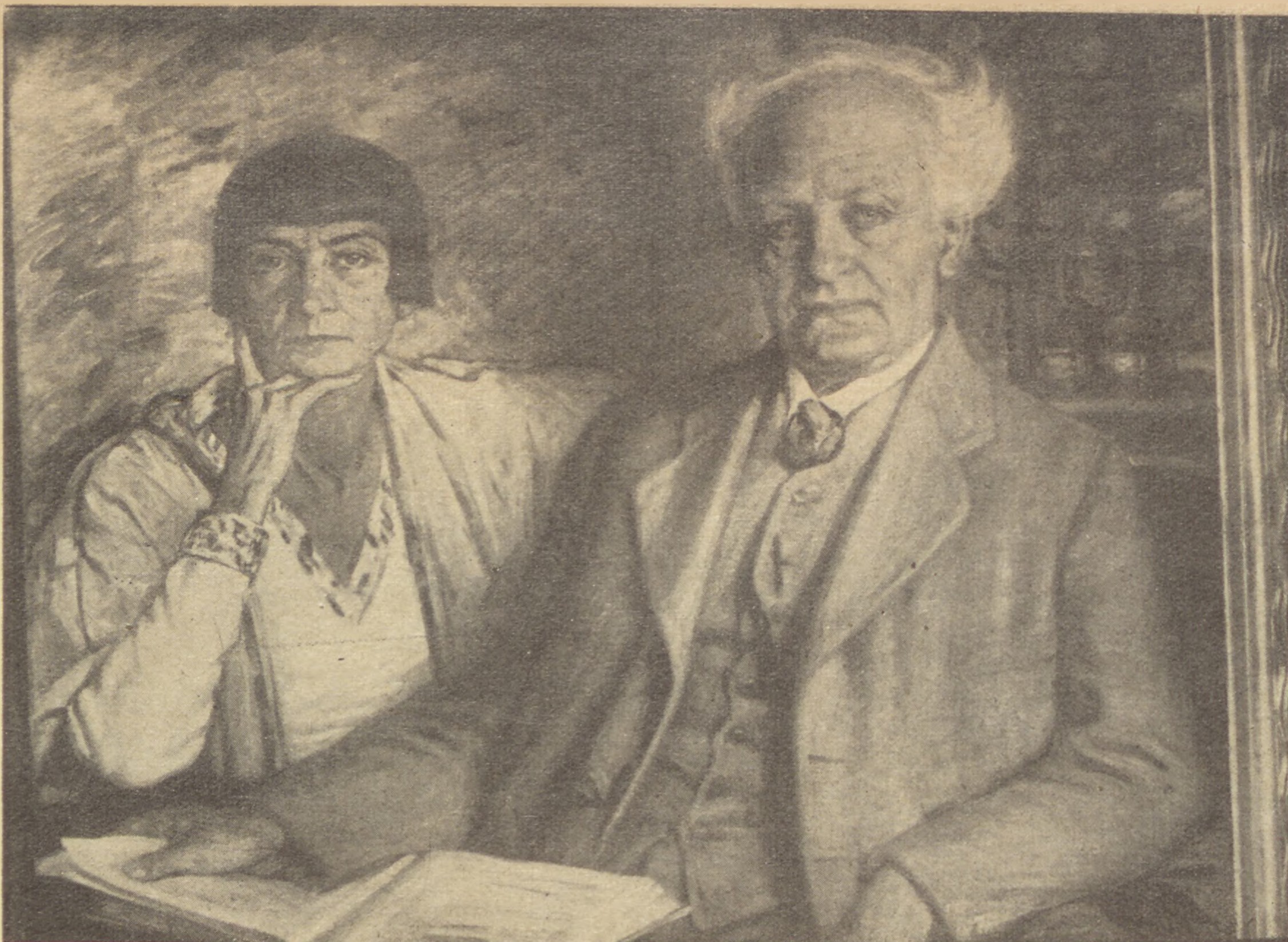
Julie Wolfthorn (Berlin): Merengés — Besinnung

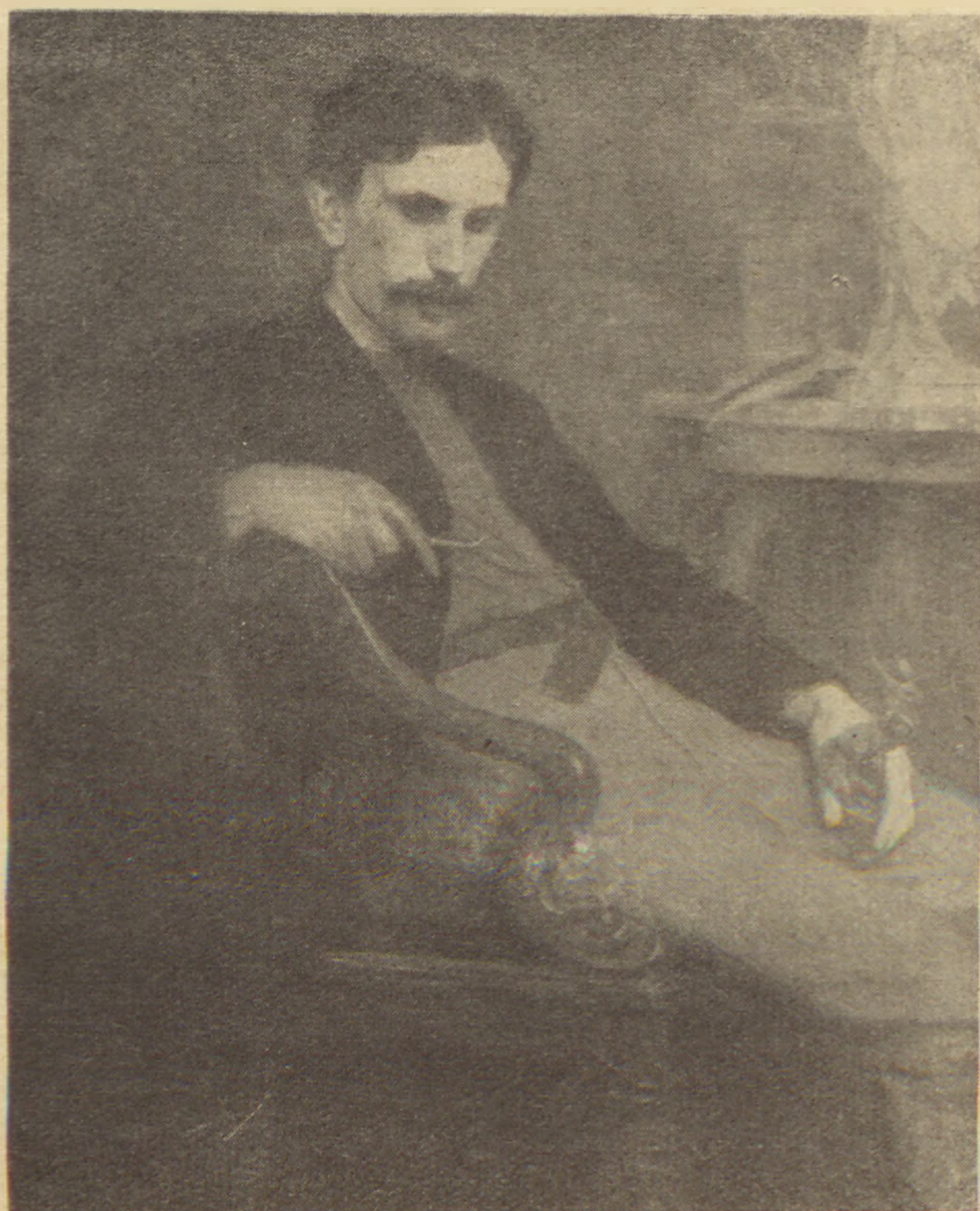
Julie Wolfthorn (Berlin): Szigetlakók — Inselmädchen

A Mult és Jövő 1936 januári műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Julie Wolfthorn (Berlin): Gerhard Hauptmann

Julie Wolfthorn (Berlin): Georg Wolf szobrász

Julie Wolfthorn (Berlin): Gustav Landauer

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXVI. ÉVFOLYAM, 1936 JANUÁR

DR DRECHSLER MIKSA (TEMESVÁR): A CHALUC — AZ ÚJ ZSIDÓ EMBER

Az emberiség nagy világtörténeti szomorújátékában gyakorta változik az ember megjelenése. A mozgalmas nagy idők, a mélyre ható átalakulások igyekeznek mindent a maguk lelki képére formálni. És mindenekelőtt az Embert. A reneszánsz embereszménye: az élet vágyó szerelmese, a természet s minden szépségek rajongója — merőben más, mint a középkor sápadt aszkétája vagy romantikus lovagja.

Az utolsó században két típus uralkodik váltakozóan az életben: a szociális gondolkodású ember — a nemzeti érzés és öntudat elteltjével.

Egyesítője a kettőnek: a Cháluc.

Érzése, minden szeretete, lángoló lelkesülése: a népéé. De nemzete hívő, áldozatos szolgálatában is — az emberiség nagyságát akarja; az embert akarná magában megszentelni, megdicsőíteni.

A feladat, amelynek szánja a Cháluc az ő életét: a romokban heverő Erec felépítése, a zsidó nép testi és erkölcsi regenerálása, a munka megdicsőítése, — jól tudja ő, — felette nagy, szinte emberfeletti. De az a nehézség meg nagyszerűség éppen az, ami őt serkenti, hevíti, ami az ő energiáját kiváltja, fokozza, ami az ő erejét megacélozza.

Az erő magaérzése, meg a romantika csábja egyaránt az újnak, a nehéznek, a rendkívülinek, a fontosnak feléje hajtja ifjú lelkét, hogy testté váljon benne a megálmodott szépség és igazság s hogy boldog teljesüléssé érjen életében az új Ember.

Mintha állandóan ott vibrálna, ott zengene lelkében az Ezsajási vízió: *Ime én új eget és földet teremtek, újjá építem Jeruzsálemet és vidámmá teszem az ő népét.* Népünk ez egyszerű gyermeke, kiben elemi erők, elszánt nagy akaratok munkálnak, akiben messiási hitek égnek. ősi vágyak, energiák feszülnek, aki a saját lábán, a maga felelősségében akarja az életét élni, aki nem vár kívülről, senkitől semmit, — megváltásunk bajnoka ő, a mi névtelen hősünk.

Mert az egyszerű ember — nemes, nagy tettei, a köznapi élethatásos, győzelmes erői, hívják létre a csodát. Ez az új zsidó ember jelleme majd minden vonását onnan a nagy multból meritheti, — aminthogy

nálunk a haladás minden útja — klasszikus multunknak nagy hagyományaihoz való megtéréseken át vezet.

Az erős, egészséges testalkat dolgában a zsidó nem állott mögötte a szomszéd nemzetek fiainak.

Pásztor, majd földművelő nép lévén, — kinek kemény, sziklás talajon kellett kulturát teremtenie, — de azonfelül is állandóan harcra készen állania, hogy megvédelmezze a világforgalom útjában álló kis országát, — biz' erő kellett ehhez, megfeszített akarat és rendkívüli szívósság.

Mondja is még Tacitus is: *Egészséges, erős fajta a zsidó, munkára termett, harcot, nélkülözést bíró.* Termetre közepes, haja fekete, arca rózsás, ajaka bíbor, szép fehér fogai. Ilyennek festik az egyiptomi emlékek, ilyennek a mi krónikáink, az Énekek Éneke is. Az erő gazdagságába kell fejlenie a chálucnak is. Aki az országépítés ezer nehézségeit és a súlyos életküzdelmet csakis így bírhatja: edzett, erős, szívós emberként.

Szellemünk örök munkálásának, állandó önművelődésünk szent kötelességében, állhat-e különbség eszmény a cháluc szeme előtt, mint az évezredek minden igaz zsidó embere? Aki nappal nehéz munkát végzett, éjjel nehéz stúdiumába merült.

Egyszerű pásztorok, földművelők, akik a zsoltárok, a proféciák csodáit termették.

Mesteremberek, — akik tudományunk hírességei, világgraszoló főiskolákat vezettek, tudósok ezreit nevelték. Anyák, gyermekeik nevelésével elfoglalt anyák. — akik szerelmesei a tudásnak, a műveltségnek.

Tóra, a legegyetemesebb értelmében, — im derech erec — ez kell hogy legyen a mai zsidó ember elve is. A tudomány bűvára, mestere, — hivatásának, mesterségének is művésze legyen.

Nincs siralmasabb valami, mint a tanulatlan, minden szellemi érdeklődésnek hijján való zsidó ember. aki nagy multunk, öreg tudományunk minden hatása, ihlete nélkül él a világban.

Nem bízik a zsidó néplélek a tudatlan ember vallási és erkölcsi integritásában sem.

S valóban, az erkölcsi emelkedettség légkörének a megteremtésében vár tán a legnagyobb erőfeszítés az új zsidó emberre.

Százfelé szakadt tagok újból egy testté kell, hogy váljanak. Százfélekép alakult rétegek, megint egy élő néppé kell, hogy legyenek, egy teremtmő lélekké kell, hogy forradjanak.

Az életünk ez áhított teljességét csakis az abszolút erkölcsi fegyelmezettség embere építheti fel, aki feltétlen alárendeli akaratát a közösség parancsának. Aki a Teremtő ajándékait alázattal, hálásan veszi, de nem csügged a balsorsban sem.

Aki az ő munkáját becsülettel, az istentisztelet áhitatával, szeretetével végzi és megbecsüli testvére munkáját, tudását is.

Szolgalelkek irigységgel néznek egymásra, félnek egymás kiválóságától.

Szabadlelkek örülnek egymás nagyságának, keresztléleknek az apró különbségeken, túllátnak a kicsiny válaszfalakon és a közös nagy cél felé tekintenek, mely mindannyiunknak int Isten magasságaiból. Vallásossága: lényegéből fakadó élete, a legmagától értetődőbb természetesség. Maga ez a nagy emberi erő kifejtés is a vallási és erkölcsi katarzis életéből való.

Azonfelül vallásában élnek — nemzete legszebb tradíciói, melyek olyan szentek és drágák neki, még időtépte foszlányaikban is.

De ennél többet követel a mi messiási időnk: *Élő profécia*ként kell, hogy éljen vallásunk, — az ő gyermekeiben. Látókká kell lennünk.

Meg kell látnunk mindazt, ami körülöttünk történik, azt is, ami az élet mélyén alakul, ami a jövőendő méhében vajódik, születik.

Meg kell látnunk életünk nagy feladatait, a sorsunkban lélegző isteni rendelést, csak az életünk igazságától várható győzelmességet.

És a chaluc — lelkébe néz a Mindennek.

És a chaluc vallást tesz életével, — az alkotó munka áldását adó hitéről, az igazságtól inspirált akarat csodát művelő hatalmáról, az Istentől eltelt ember mindent megbíró erejéről.

Vallása, szertartása megint: az áldozás, az erőnk nagylelkű ajándékozása, a vérünk áldozatos hintése, az építő cselekedet.

És élete minden művében — az az erkölcsi lelkésülés, amelyben az emberi tisztaság együtt jár a zsidó tudatossággal.

A chálucé, fiatal zsidó nemzedékünké az elhivatás, hogy hősi életével és munkájával tovább írja az évezredek zsidó mítoszt, hogy egyik kezében a védelmünk fegyverével, a másikkal építse Jeruzsálem szent falait, népe szabad jövőjét.

Ezt az új zsidó embert neveljük a mi iskoláinkban.

Az emberformálás, a lélektisztulás nem lehet agy műve; hosszú, kínos folyamat az. Mint mikor a víz új medret váj magának. Nem megy az megrendülések nélkül. De a lelkünk szárnyaló útját követnünk kell. Mindannyiunknak.

AVIGDOR HAMEIRI (TEL-AVIV): ÁLOM A SIVATAGRÓL

És most, hej most, hogy ideértünk,
Pokol kínjából — s ülünk reményszirten,
Oh, most, hej most, hogy ideértünk,
Hogy minden van és semmi sincsen:
Be jó volna kicsit visszamenni,
Kicsit hátra, hátra,
Fájó reményt lesni holnap-kilincsen,
És feloldódni vágyba, vágyba.
Kezdeni előről ujjongó lázzal,
A tegnap fájdalomával,
Duzzadt akarattal fegyvert rántva,
Hogy repüljön nyíl, lándzsa, dárda.
És égő szemmel, mely messze réved,
Bolyongni, bolygni újra negyven évet.
Előre, előre, erős szívvel, mint kemény acél,
És tudni: ott a cél!
Isten igéjével, mely késve teljesül
S Remény-zászlónkkal, mely magasra felrepül,
Csapatot gyűjteni, ostromra kelni,
Harsogni, gyujtani, testvért ölelni.
Prófétálni viharban, hódítani lelkeket,
Szent látomással, mint szent lázbeteg.
Menni, menni, menni, menni,
Aldott álmházát valóvá tenni.
Menni sugarat szóró napkeletnek,
Az Anya elé,
Ki gyermekeiért epedve retteg,
A Sáron felé, a mirrha-dombra.
Sulamit elé, pásztordalt dalolva,
Isten képével, ki fölöttünk lebeg.
Sóvárgó szívvel, mely dalba remeg,
És behunyt szemmel
Repesve, zengve
Fogadni lelkünk lelkét, szivárványát.
Cijon leányát,
Nyílt homlokkal, mely sugárba öltözött
Gonoszok gúnyja, nyál-esője között.
Látni nyitott szemmel
A tábortáncot Jeruzsálem körül.
S le nem térve se balra, se jobbra.
Partok ködében bolygni bolyongva
Tikkadtan, szomjan a Szin-sivatagban,
S hinni, hinni, hej hinni belül
Gránitnál szilárdabban.
Végtelenül — — —

S most, hej most, hogy idáig értünk,
Hogy minden van már s nincsen semmi.
Be jó volna kissé visszamenni,
Kissé hátra, hátra,
A poklok kapujába — — —

PATAI JÓZSEF fordítása

KÉRI LÁSZLÓ: KADISMONDÓ LEÁNYOK

TEMLOMI
ÉLMÉNY

Színházi újság szerkesztőségéből bámulok ki a Körút forgatagába; a sötétkék ég még marasztalja a nappal világosságát, de az utca ezernyi lámpafénye estét sürget.

Megtapogatom kabátom zsebét, benne van a kis imakönyv. Otthagynom a munkahelyet, színház és mozi színesen csapongó hírműhelyét, a képeket, kulisszák mondainízü levegőjét, elszaladok negyedórára, mincha-imára, hogy elbúcsúztassam ezt a Jahrzeitot is.

Chesvan 11.

1914 novemberében, Przemysl egy „jólsikerült ütközet” jelölte ki számomra ezt a könnyesbús dátumot, azóta cipelem magamban, mint egy szomorú, szívetfájdító és olykor a vallással szinte egyetlen kapcsolatot jelentő szent sebet. — Ez már a huszonegyedik Jahrzeit.

Sietek a templomba.

Emlékeimben feltűnnek elmúlt évek Jahrzeitjei, sorjában, mint poros országút kemény, mozdulatlan, de lelketmozgató mérföldkövei, melyek a bejárt életutat árnyékolják. Hatesztendős, tudatlan, homályosan sejtő lélekkel érkeztem a nullával jelezhető köhöz, ahonnan árvaságom útnak indult. Fagyos november eleje, kis csizmában handukolok hazafelé, a nagyszülők házába, a falusi utcán kemény rögökké fagyott a tegnapi hideg eső sara. Dér fehérlik az árok kopott fűvén meg a fonnyadt halott faleveleken; oly nagy, magas és titokzatos még minden a szemnek, szívemnek; házunk előtt a cseléd lány dézsa szennyes vizet borít ki az árokba, kócos a haja, vörösek munkás kezei, eszrevesz, rámszól: Ifiúr, meghalt a papája. Szavai ködöt fújnak szája elé a hideg levegőn . . . Állok kicsit, nem értem a dolgot. Bemegyek az udvarba, szótlánul hozzám-dörgölődzik Gyöngyös, a fekete kutánk. A meleg konyhában, a tűznél ül nagyapám és nagyanyám. Sírnak. Egész télen bámulom a hajnali csillagokat, álmos didergéssel, ahogy a templomba viszem a mindennapi friss Kadisokat. Az első Jahrzeit még falun ér, de a következő tavaszon, Peszach előtt nagyapa is itthagyt bennünket, Pestre kerülök és most kilenc esztendőn át az árvaházban vigyázom chesvan 11 jöttét. Megsímogat az igazgató úr, mikor évenként jelentem nyílt titkomat, összehívja a barmicvót megért gyerekeket, imádkozunk. Múlnak az évek, már irodából kell szöknöm a templomba, meg sem említem, hogy hová megyek. Úgy sem értik.

Tele van a templom. Ilyen nagy városban sok a zsidó, sok a Jahrzeit és a gyászév. A kadismondók nem lépnek előre a frigyszekevény elé, mint otthon, mindenki a padban marad, mindenki kadist mond. Falun egy-kettő mondta, ritkaság volt, ha többen. Pedig nagy falu volt, a környék kisebb falvaiból is bejártak a templomunkba. Emlékszem, sokszor egymagamban álltam, szinte félelmetes volt, ahogy egyedül botorkáltak a szavaim, felettem egy örökmécs pislálkolt, a tekintetem a frigyláda sötétlila vagy zöld hétköznapi kopott függönyének símogató bársonyához menekült. Sokan feleltek: omén! És elveszett a hangom, mikor együtt mondtuk: J'hé smé rábó . . .

Itt most nem így van. Az ember azt hinné, hogy Pesten mindenki gyászban van, vagy évfordulóját emlékezi. Pedig nem, csak a többiek nincsenek itt . . .

És sok minden másképpen van. A sameneszrét mindjárt hangosan kezdik, rögtön K'düset mondanak és csak azután lesz csend, hogy végigimádkozhassunk. Rohan az élet . . . idebent is.

Furcsa, hogy nők is vannak. Nemesak öreg szegények, akik a véget várják, hogy a lélek kitáruló percei után a szív adakozó könyörületét tegyék próbára, hanem jólöltö-

zöttek is. Feketében vannak, még frissen sajog gyászos fájdalmuk, megragadnak minden alkalmat, mikor megkönnyebbülten Isten közelébe férközhetnek, nem bánják, hogy a szigorú rítus nem hívja a nőket az esti templomi imára.

Fiatal leány is van itt, két padsorral előbb áll. Imakönyve nincs. Fekete rajta minden, a kis kalap, a bunda, kesztyűje, harisnyája, cipője. Fekete retikülje a padon hever. Arca friss, fiatal, rózsásan viruló. Nem imádkozik láthatóan, nem néz semerre sem, majdnem mozdulatlanul áll. szeme előreréved. Valami valószínűtlenül, friss szín ebben a komoly környezetben. No, nem mint pipacs a búzában. nem rikitóan feltűnő, de — de legalább is búzavirág.

Olénu . . . Mindenki megmozdul, készülődik.

. . . echod, usmau echod!

— Jiszgadal . . . — mondják. Valami kis zavar kél bennem ennél az évenként ismétlődő áhitatos kis imánál. vigyáznom kell a szavakra, mert mindenki mondja, hangosan, egész kórus, a szomszédok szavai röpdösnek körülöttem, vigyázok, hogy bele ne botoljon egy-egy nehezebb szó a lármás környezetbe; majd simulóan összetalálkozik imám a többiekével és úszik könnyedén, mint gyors folyó összefonódó hullámai . . . Odatéved szemem a fiatal leány profiljára, hihetetlen, de egészen tisztán látom az ajka mozdulásait, ahogyan jön az ima után, igen, igen, ő is Kadist mond . . .

Kadist mond. A leány. Álmélkodom.

Joseph Avrach (Berlin): Árvaság — Mädchenbildnis
(Museum der jüdischen Gemeinde Berlin)

Majrevot imádkoznak. A leány csak áll egyhelyben. Járatom tekintetemet a pesti templom szép modern falain, síma díszein, aztán lehajlik a fejem a S'má Jiszróél egyszerűségében is megrázó, félelmetes pillanatában. Lehunyt szemmel hallgatom az imádságot. A kántor meg a szomszédok egy-egy régimelódiája imafoszlánya lenyúl régi, szunnyadó emlékeim közé és húsz év mélyében elnémult májrevok édesbús reminiscenciáit hozzák felfelé. Azokat az álmos, gyertyaszagú, félhomályos bágyadt estéket a falusi templomban, melyek felejtethetetlenek; látom az öreg falak vérszegény, elnyűtt márványutáztatát, a bekecsben és sapkában gubbasztó szakállas öregeket; télen a kis Beszemedresben (Bész Hamidros), ahol pipázgatva, tök-magozva ezek az öregek e világon tán egyetlen igazi otthonukat vélik megtalálni; látom a rácsos ablakon hogy kandikál be a falusi öreg alkonyat, majdnem egész sötét van már, a tovaftató sürgönydrótok látszanak még, a bólongató kopaszodó fák, fent a hazafelé vánszorgó fellegek, mintha őket is megfognák ezek a mélabús estéli imák... És döcögő parasztszekér nyikorog hazafelé, behallik a gazda nógatása... Most autótülkölés, villamoscsöngetés ideges zaja menekül be. Más levegő, más hangok itt a pesti templomban.

És Kadismondó leány...

Pedig nem szabad. Ez a fiúk hivatása. Emlékszem könnyesszemű öregek bánkodó sopánkodásaira, hogy nincs fiúk, nem lesz egyetlen árva Kadisuk sem, majd ha itt-hagyják ezt az árnyékvilágot. És emlékszem túlvilági békességük megédésítésére idejekorán gondoló fiatlan öregekre, akik évenként pénzt küldtek, hogy haláluk után Jeruzsálemben, a szent földön mondjanak majd Kadist értettük.

Talán ez a legújabb kor, az igazán legmodernebb kor, a női emancipáció igazi ideje? Most már nemcsak kenyérkeresők, nemcsak tanárnők, orvosnők, jogásznők, oceánrepülőnők, hatalmas iparvállalatok elnöknői, már nemcsak a világi élet területére hatolnak be nagy lendülettel, szívóssággal, hanem megkerülve a vallás ősrégi dogmáit is, új honfoglalásokra készülnek? Már a templom vastag, áttetsző ablaküvegén is jelentkezik a modern élet, erélyes, bátor női kopogtatással?

Kétszer zúg fel a Kadis élőnek és halottnak megnyugvást adó imája. Nézem a leányt: halkan, nyugodtan mondja, felsőteste alig észrevehetően, érthetetlen beidegzettséggel hajlong a kis ima ritmusára. Egy-két öreg szegénytől omént kap. Azok az öreg fáradt szemek már nem tudnak csodálkozni. Szorosan egymás mellett az elegáns vékony cipőbe hujtatott lábak, a végén még a szokásos hátralépésekről sem felejtkeznek meg.

Megfog, megráz a modern kor e legújabb templomi kivirágzása: ez a parfümös, rúzsos Kadis. A sirra gondolok, vajjon békésebbé válik-e benne az örök pihenés a női Kadis nyomán? És a Jóistenre gondolok, Ő hajlandó-e vajjon haladni a korrallal; elfogadni összekulcsolt finom, gyenge kezek és ily imára eddig nem nyílt ajkak friss áldozását?

Szeretnék pár szót váltani a leánnyal, csendesen, mint kollegával az árvaságban és csodálkozással, mint ifjú riportert, aki a templom örök és szent egyhangúságában lelt új szenzációra. De már az utcán vagyunk, a sebes, zajos, hidegen fényes és gúnyosan józan pesti utcán, ahol nincs ima, nincs ártatlan kíváncsiság. Csak fiatal, elegáns hölgy van, aki bár imént még Kadist hajlongott, most idegen és siető. Csak férfi van, aki az imént még gyerekesen csodálkozhatott, de itt, ha nem pályázik a tolakodó férfi kétesértékű rangjára, akkor némán elteszi magának az első női Kadis megkapó élményét.

BIALIK: S HA KÉRDI AZ ANGYAL

Fiam, hol a lelked? —

„Bolyongj a világban, keresd, angyalom!

Van messze, messze csendes falu, körüle erdőbástya.

A falu fölött azur ég, végtelen mennyboltozat,

A kék égnek közepén egyetlen leánya,

Egyetlen felhő, kicsiny, fehér,

Nyári nap fényénél ott játszott egy gyermek.

Elhagyott gyermek, gyöngy, egyetlen, álmodó, —

Én vagyok a gyermek, angyalom:

Egyszer elájult a világ és elhallgatott.

A gyermek két szeme az égre merengett

S látta őt, az egyetlent, a tisztát, a fénylőt,

És fölrepült a lelke, mint galamb a ducból,

A ragyogó felleg felé...“

— *És eltűnt?*

— *„Nap is van a világon, angyalom!*

A lelkem megmenté egy irgalmas fénysugár,

A fény szárnyán csillogott soká, soká,

Mint fehér lepke.

Egyszer reggel lovagolt az arany sugár hátán,

Keresni ment egy harmatgyöngyöt a fűszálak között.

Egy tiszta könnycsepp reszketett akkor arcomon,

S megremegett a sugár s a lelkem lebukott

És elmerült a könnyben...“

— *És fölszáradt?*

„Nem. Ráesett egy szent talmud-foliánsra,

Talmudja volt a nagyapámnak, öreg, fakó pergament,

És lapjai közt — fehér szakállának két szála,

Kis taliszának szétfoslott rojtjai,

Sok gyertyacsepp és viaszfolt nyoma,

A Talmudban, a holt betük méhében,

Vonaglott lelkem egyedül...“

— *És megfulladt?*

„Nem! Vonaglott és dalolt, angyalom!

A holt betük közt élet-dalok keltek,

A könyvfoszlányban őshalottak remegtek.

Más, más volt a dal: a kicsiny fehér felhőn,

Az arany sugáron és a ragyogó könnyön,

A fosló rojtokon és a viasz-cseppeken, —

De egy dalt nem ismert — ifjúság, szerelem dalát,

S nem szállt ki többé, búgott, nem talált vigaszt.

S vergődött ájultan és hívta a halált.

Egyszer megnéztem a Talmud hervadt lapjait —

S íme elröpült belőle a lelkem...“

S azóta lebeg s bolyong a világban.

Bolyong és tévelyeg és nem talál vigaszt.

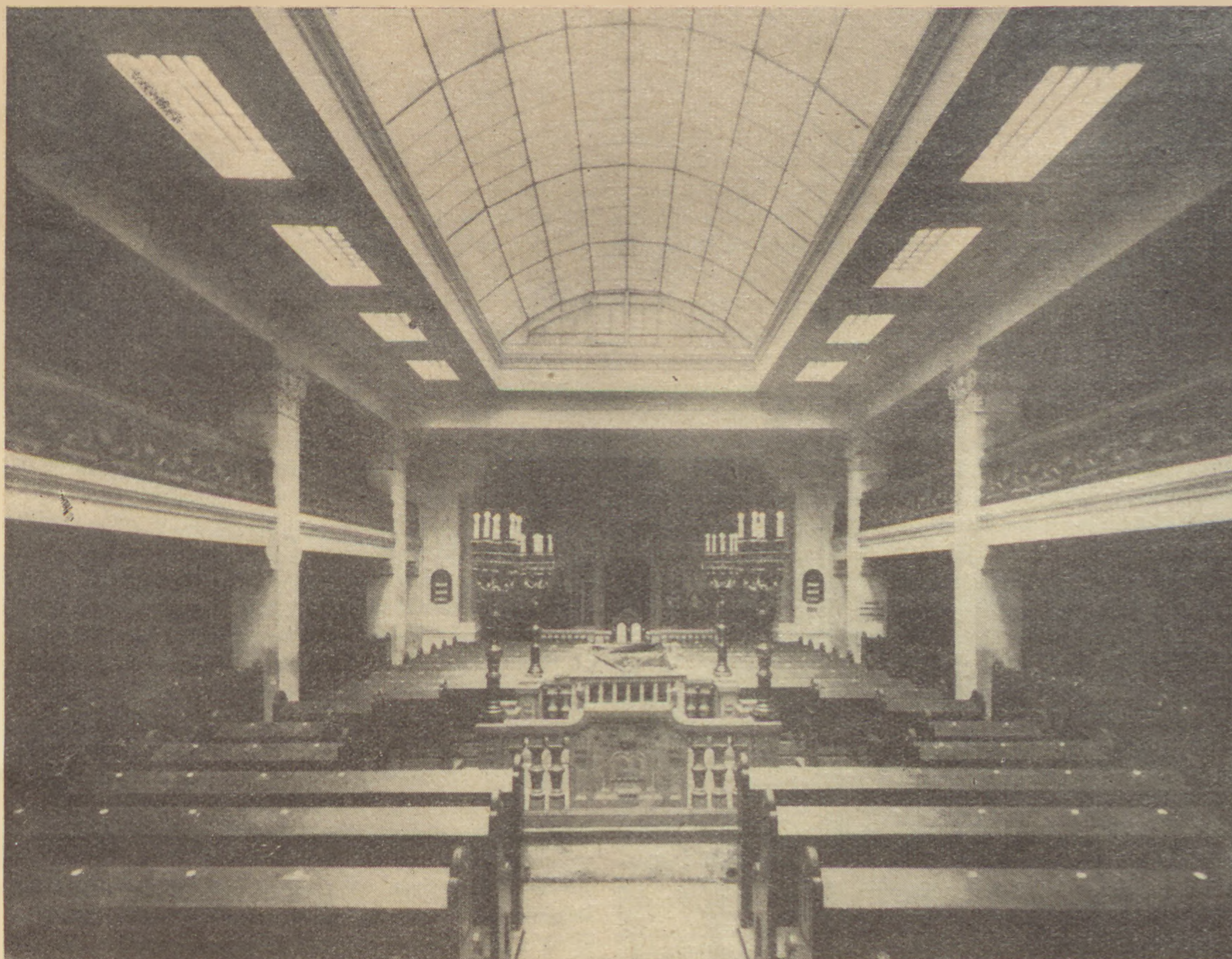
És csendes éjjeleken, újhold elején,

Mikor a világ imádkozik a csonka hold felé,

Repesve verdesi szárnyaival a szerelem kapuját,

Verdesi kopogva és sír, sír halkan

S imádkozik a szerelemért...“

*A pesti izr. hitközség Csáky-utcai templomának belseje. Tervezték: Baumhorn Lipót és Somogyi György
 Interieur der Synagoge in der Csáky-gasse in Budapest*

*A pesti izr. hitközség Bethlen-téri templomának belseje. Tervezték: Baumhorn Lipót és Somogyi György
 Interieur der Synagoge am Bethlen-tér in Budapest*

DR HERSKOVITS FABIÁN (RÓMA): UMBERTO CASSUTO NYILATKOZATA A JUBILÁLÓ MULT ÉS JÖVŐ RÉSZÉRE

A Villa Borghese erdőillata árad be a nyitott ablakon a római őszi esték lágy levegőjével... Nagy, világos szoba. Köröskörül könyvek a fal mentén. És egy Menorah, ahogy Titus diadalíve mintázza... Umberto Cassutoval ülök szemben íróasztalánál. Vannak emberek, akik élőszoborbaformálódásai közösségüknek, koruknak lélekben, nézésben és látásban. A mai olasz zsidóság megtestesült kifejeződése: Umberto Cassuto. Nem kétséges, hogy az amúgyis kisszámú olasz zsidóságnak csak csekély töredéke jelent zsidóságot a többség teljes asszimilációjában. De ez a töredék bámulatos természetességgel érzi és egyesíti magában a zsidó történelmi tudat és vallási élet örök testvérségét. Nyugodt és kedvező politikai éghajlatban érdekesen és sajátos módon alakult közösség. Problémátlanul sima vonalak, tüzetlenül meleg ütemek: a mai olasz zsidó élet kottája. Ujjászületése kezdetén áll, de igen jelentős mondata a zsidó jelen izgalmas fejezetének. És jelentős volt akkor is, amikor a megnyitott gettókapukon keresztül ájultan hullott lefelé az asszimiláció színtelen semmijébe. Ez a jelentőség adódik, mert itt fekszik a zsidó imák, a zsidó remények útján — kelet felé. És főleg, mert az olasz zsidóságnak igazán nem nehéz — jelentősnek lenni. A múlt sasszárnyai suhognak a csend fölött és eltakarnak szeretettel mindent, ami még — hiányzik. Úgy gondolom: Róma mindössze 10 zsidóval is a világ egyik első hitközsége lenne. De folytassuk, vagy ha tetszik, ismételjük a képet Cassuto professzor rajzolásával: alacsony termet, alig túl az ötven éven, valószínűtlenül sima úton halad felfelé a sikerek fensíkjára. Semmi ránc a homlokon, semmi törés a múltban. A biztos, tervszerű munka egyforma ritmusa. Diákpadból az olasz rabbiképző professzora, firenzei egyetem, római egyetem, vatikáni könyvtár, akadémiai tagság, a jeruzsálemi egyetem meghívása mind-mind egész forradalomtalanul természetes állomások, egész magátólértetődő jutalmak... Munkabírása csodálatos. Egész nap a vatikáni könyvtárban dolgozik a héber kéziratok új katalógusán, közben tanít az egyetemen, tanít a rabbiképzőben. És írja műveit, cikkeit. Nem egyes, hanem többes számban — egyszerre. Ezek a művek nemcsak gazdag ajándékai a zsidó tudománynak, hanem irodalmilag is elsőrangú értéket jelentenek. Cassuto professzor egész kivételes művésze a stílusnak, a toscanai olasz nyelv szépségének minden varázsával. Ha még figyelembe vesszük, hogy ennyi elfoglaltság mellett legutóbb mint a bibliai szakosztály elnöke vett részt az orientalista világkongresszus előkészítésében és munkáiban, akkor igazán nem csoda, hogy a jubileumi számról lekéstünk. A kongresszus véget ért és a professzor úr lekötőlegző készséggel nyilatkozik.

Első kérdésem: *Az orientalista kongresszus, annak zsidó vonatkozása, jelentősége.*

— A XIX. orientalista világkongresszusról, amely 36 év után ezúttal gyűlt össze másodszor Rómában, mind qualitativ, mind quantitativ szempontból csak a megelégedés hangján szólhatok. Tagadhatatlan, hogy bizonyos körülmények — mint az ótestamentumi tudományok — a közelmúltban rendezett kongresszusa Göttingában, az amerikai egyetemek éppen erre az időre eső évmegnyitása stb. éreztették negatív hatásukat. De így is több, mint 500 résztvevő volt jelen a világ minden részéről. Köztük nagy számmal zsidók. Az impozáns, hivatalos megnyitón is, a Capitoliumon a Sorbonne zsidó professzora, Silvain Levy, köszönte meg a külföldiek nevében Róma vendégszeretétét. A jeruzsálemi egyetem képviselőjében Fischel és Goitein professzorok jelentek meg. Érdekes megjegyezni, hogy a kongresszus két

nem-zsidó résztvevője, Millas és Albreicht — különösen az utóbbi — nagyszerűen beszél a modern héber nyelvet. A bibliai szakosztály programja rendkívül gazdag és változatos volt. De nagyszámmal szerepeltek zsidó tudományt érintő kérdések a többi szakosztályok ülésén is. A kongresszus legjelentősebb momentuma kétségtelenül Dunaud professzor előadása volt. Egy Biblosban talált, eddig ismeretlen írásformáról számolt be. *Ez a föníciai írás átmenetet jelent a hieroglief és alfabetikus betűk között és az írás történetének egy ismeretlen fejezetét fedi fel.* A kongresszus előadásainak bő kivonatát egyébként a rövidesen megjelenő „Atti del Congresso“ vaskos kötete fogja ismertetni a nyilvánossággal.

KIHALLGATÁSON A PÁPÁNÁL

Az orientalista kongresszussal kapcsolatban a vatikáni könyvtár érdekes kiállítást rendezett kézírataiból és néhány orientalista vonatkozású könyvet publikált. Ezek kettőjének szerzője zsidó: Prof. Levi della Vida, elődöm a római egyetemen, a vatikáni könyvtár arab kézíratainak katalógusát készítette el. Én a héber kéziratokét. Munkámat: „I Manoscritti Palotini Ebraici Della Biblioteca Vaticana e la loro Storia“ szeptember 20-án — „venti settembre“ — személyesen nyújtottam át a Pápának, aki magánkihallgatáson fogadott. Meleg érdeklődéssel kísérte fejtegetéseimet és lelkesen biztatott a további munkára. A Pápa különben maga is kiváló orientalista. A milánói theologiai főiskolán volt a héber nyelv professzora. Tavaly óta a Freimann professzor által megkezdett munkát folytatom és tervezem befejezni a vatikáni könyvtár mintegy 700 kéziratot számláló, felbecsülhetetlen értékű gyűjteménye új katalógusának készítésével. Ez a munka kb. 10 évet vesz igénybe.

A MUNKÁBAN LEVŐ MUNKÁKRÓL

Az Encyklopedia Judaica és Encyklopedia Italiana egymásután megjelenő kötetei állandóan foglalkoztatnak. Ezenkívül rövidesen megjelenik zsidó irodalomtörténetem. A post bibliai kort tárgyalja napjainkig. És egy „bibliai bevezetésen“ dolgozom. Inkább hézagpótló munka. Olasz nyelven ismertetem az elméleteket és történetüket. Természetesen az olasz zsidó tradíció szellemében. Úgy értem: Néhány év előtt érte el kulminációs pontját a gátjasszakadt kritikátlansága a biblia-kritikának, amely szerint a Biblia minden adata a priori: téves és szentírás — a tudósok fantáziája. Az utóbbi idők ásatásainak eredménye azonban normális hőmérsékletre nyomta le az elméleteknek ezt a beteg lázát. És ma az a helyzet, hogy: a Biblia a Szentírás és bizonyítanak a — kételkedők. Ez a józan keresés útja az olasz zsidó tradíció.

A MEGJELENŐ ZSIDÓ IRODALOMTÖRTÉNET TÖRTÉNETI NÉZÉSE

Többször írtam erről és ebben a munkámban bemutatom azt a hitemet, hogy erőszakos és téves dolog revolúciós fejezetekre boncolni a zsidó irodalom multját. A sima evolúció egyenes vonalát látom kezdettől napjainkig. Mindent pont továbbgurulása az előzőnek. Nem teremtés, hanem fejlődés, azaz, helyesen mondva, folytatódása annak a kulturális energiának, amely Erec Jisraelből indult el s oda tér most vissza. Közben az úton mindig egy-egy ország (Babilonia, Spanyolország stb., stb.) túlsúlya dominált. De a fonal sohasem szakadt meg. Moses Chajim Luzzattot nézik a modern héber irodalom megteremtőjének. És nem érzik, nem hallják, hogy szava milyen természetes továbbhangzása

az elődök mondatainak. Hosszú idők eredetietlensége után most a vajúdas korszakát éljük. Zsenitlenül alaktalan gomolygás, amelyből majd most kibontakozik kultúránk ősi — új stílusa.

AZ OLASZ ZSIDÓSÁG KULTÚRÁJA, BELSŐ ÉLETE

Tudok erről a mosolyáról a félreértésnek, amellyel általában az olasz zsidóság kulturális életét elintézték. Közös volt ez a sors az egész olasz tudományával. Az olasz nyelven írt munkákat egyszerűen nem olvasták és természetesen nem is ismerték. Ez a nem ismerés volt a közönbösség oka. Ez a helyzet most megszűnt. A mai olasz élet lüktető ütemű áttörte a közönyösség falát. Az olasz nyelv és kultúra rohamosan terjed külföldön — Magyarország az első vonalban — és ma már kénytelenek érdeklődéssel felfigyelni és csodálni azt a gigantikus munkát, amely az olasz kultúra stúdiójában, laboratóriumaiiban, katedráin végbemegy. Arányos megkisebblülésben ugyanez vonatkozik az olasz zsidóság kulturális munkájára. Az olasz zsidóságnak történeti fontossága van. Évezredes tradíciók őrhelyén áll. Számomra boldog öröm, ahogy emlékeimből a jelent nézem. Történelem professzorom, David Castelli még úgy tanított minket, hogy egy-két nemzedék és a zsidóság megszűnt. Ti kevesebbet tudtok — mondta — a zsidóságból. És attól távolabb álltok, mint szüleitek. Gyermekeitek már még távolabb lesznek... Aztán vége... És milyen csodálatos ereje történelmünknek, hogy ez az ifjúság, amely a történettudós számítása szerint a zsidóság végét kéne hogy jelentse, a legforróbb szerelemmel öleli magához mindazt, ami zsidóságot jelent. Egyik nagy egyetemünk fiatal filozófia-professzora a legteljesebb asszimilációból az ereci újjászületés gondolatán keresztül tért vissza a zsidósághoz. 25 éves korában vétette fel magát Ábrahám frigyébe és ma vallásos ember a szó szoros értelmében. Ez nem csupán egyedülálló példa, hanem típusa a zsidó újjászületés, annak a forró csodájának, amely naponta ismétlődik intellektuális ifjúságunk körében. Jellegzetes talán az is, hogy vallásos, szombatot megőrző zsidó egyetemi tanár nálunk — szójátékkal szólva — szinte hétköznapi jelenség.

AZ OLASZ RABBIKÉPZŐ-INTÉZET. A MODERN RABBIIDEÁL

Az újjászületés munkájában természetesen irányító szerep vár rabbiképzőnkre. Intézetünk rabbikat nevel Olaszország és terjedő kolóniáink számára — egyrészt. Másrészt azonban nemcsak megőrzője, továbbfejlesztője lesz a sajátos olasz-zsidó tradícióknak, hanem akadémiaja is, sugárzó központja az olasz zsidóság szellemi életének. Ennek a szempontnak érvényesülése volt a rabbiképzőnek három évvel ezelőtt történt idehozatala Firenzéből. Tudományos téren megkezdtük már a munkát és a szerkesztésben megjelent „Annuazio“, tudományos évkönyvünk első kötete szerte a világ zsidó tudományos köreiből igaz sikert aratott. A kezdet eredménye tovább lelkesít. A sajtó alatt levő második kötet Maimuni emlékének van szentelve. Munkatársai között szerepel Blau Lajos rektor úr is. Ránk kevesekre, akiket a sors az olasz zsidóság élére állított ezekben a történeti percekben, sokszorososan fokozott feladat és felelősség hárul. Amikor az elmúlt júliusban a jeruzsálemi egyetem szenátusa meghívott a Biblia rendes tanszékére, a töprengés sok óráját éltem át, hiszen hívott — hívott az a gondolat: prófétákat tanítani ott, ahol a Próféták tanítottak... De mégsem mentem. Nem hagyhattam el sem a rabbiképzőt, sem az egyetemet. Kevesen vagyunk. A modern rabbiideál kérdése komplikált, mint mindennapi életünk. És ezzel megmondtam mindent. A régiek tudása mellett az a gyakorlati készsége legyen, hogy helyesen tudja megítélni a helyzetet és okosan, gyorsan tudjon dönten. Harcos pálya ez ma. Prófétai hivatás. Ne politizáljon! De két dolgot értsen

meg, hogy mult nélkül nincs jelen és hogy a „ma” nem halála, hanem folytatása a tegnapnak. Ha ezt megérti, cselekedjék lelkiismerete szerint. A mi rabbiképzőnkben egyébként az az elv érvényesül: a növendék a héber nyelv tudásán keresztül hatoljon be a héber irodalomba és ne a héber irodalom hosszú évekig tartó tanulmányozása után jusson el a héber nyelv — *nem* ismeréséhez...

BÚCSÚZÁSNÁL

Magyarul nem tudok, de a „Mult és Jövőt” megérttem. Láttam művészi kiállítását és ismerem a lelkét; írásain, hírnevén keresztül Patai József lángolóan zsidó, költő lelkét. amely a lap nemesen gazdag formáját megtölti és megérttem, hogy egy folyóirat világnézetet irányíthat, korszakot jelölhet. Abból az alkalmából, hogy a „Mult és Jövő” 25 éves multjának dicsősége találkozik jövője győzelmeinek biztos hitével, szeretettel köszöntöm a magyar zsidóságot. A „Mult és Jövő” dicsősége végeredményben az egész magyar zsidóságnak is érdeme.

PROF. UMBERTO CASNUTO
• ROMA
VIA GIAMHATTISTA VICO, 20

כ"א, 26/10/35, י"ח, ה'תש"ו

למחנה המצות, ולאמר בביתך ולספור הדגלך ארבע
 גר ד' יוסף פאטא; זאת יתנו בתך הדורק הילא. לא
 הצר והערב, הריני לילך את נדבתי השמנה, נדבתי
 גילתה היקרה. החדש על עזרתו נשבר, נדבתי הצלחה.
 נפילה, נבילה, נבילה, נבילה

*Prof. Cassuto arképe héber dedikációval: „A kitűnő tudós-
nak és magasztos költőnek, a kiválasztott írónak, dr. Patai
Józsefnek, küldöm a Mult és Jövő szerkesztésének jubi-
leumi esztendejére hűséges üdvözlétemet, nagyrabecsüléssel
és tisztelettel teli köszöntésemet, mult esztendők eredmé-
nyeiért és jövő évek munkájának fokozott sikereiért.”*

BEREGI ÁRMIN: A ZSIDÓSÁG ÉS EURÓPA JÖVŐJE A STATISZTIKA TÜKRÉBEN

Az a grafikon, ami megmutatja a zsidóság fejlődését az őskortól napjainkig, idegesen változatos. A babilóni fogságból visszatért néhányezernyi zsidóból lett az egész mai 17 milliónyi zsidóság, míg a Babilóniában visszamaradt, ott asszimilálódó zsidóságból lettek az ősei annak a ma alig 50—60.000-nyi keleti zsidóságnak, amely az Irak, Perzsia és mindenféle ...isztán területén él.

Jeruzsálem pusztulása idején — talán — 4 millió zsidó volt a föld kerekén (éltek: Barcelonában már a spanyolok előtt, Kölnben a németek előtt, Pannóniában a hunok előtt) és ezt a számot a népvándorlás, a középkor, a keresztes hadak, stb. egyidőre leapasztották másfélmillióra, s csak lassan fejlődhetett ki a mai számarányú 17 millió zsidó. — Az elég biztató zsidószaporulat a vegyesházasságok és a nagy zsidónyomor következtében (aminek nem utolsó eredménye az aposztázia) évi 1.3 százalékra csökkent. Ez a szaporodási arányszám tulajdonképpen igen alacsony (Európa szaporodása 1.56 százalék) és megközelíti a stagnálást.

Mégis, ha megnézzük, hogy mi történik akkor, ha ez az 1.3 százalék megmarad és a zsidóság minden 1000 embere után évenként 13-mal szaporodik, úgy igen érdekes és gondolkodásra késztető eredményekre bukkanunk.

A mai 17 millió zsidó 1936-ban 221.000 lélekkel gyarapodik. A többlet gyarapodásával együtt az első decennium után a zsidóság lélekszáma 19 millió lesz, húsz év múlva 22 millió, harminc év múlva 24.5 millió és például kerek 50 év múlva 31,000,000 lesz a zsidóság száma!

Az európai, sőt kismértékben az amerikai országok

Käthe Münzer-Neumann: Anya és gyermek
Mutter und Kind (Jüdisches Museum Berlin)

kormányainak s így lakosainak is, fokozott nemzeti beállítottsága arra enged következtetni, hogy — ha a kultúra nem tudja legyőzni a felkorbácsolt nemzeti erők expanzívitasát akkor éppen úgy, mint ma Németországban: az idegennek beállított zsidósággal szemben fokozott mértékben törhet fel a kizárólagos uralomvágy és az élethelehetőségek kizárólagos lefoglalása. Nevezzük annak! Igaz, hogy a népek maguk is erősen fognak megszorodni. Oroszországnak 200 millió, Németországnak 140 millió, Franciaországnak 80 millió, Olaszországnak 75 millió lakosa lesz és ha a zsidóság száma, csak a fentemlített 1.3 százalékkal emelkedik, akkor is a mai, elzárt országhatárok súlyos összeütközésekre adhatnak alkalmat.

Nézzük Palesztinát és tekintsünk el egy pillanatra annak mai közjogi helyzetétől és gondoljuk azt (ami legfeljebb 10 év múlva feltétlenül bekövetkezik), hogy Transzjordánia már Palesztinához csatoltatott: a történelmi Palesztina területe óvatos számítás mellett mai kultúrájában 3,000.000 lakost tud felvenni, míg belterjes gazdálkodás és iparosítás esetén, ha az ország természetes kincseit (holt-tengeri vegyi anyagok, petróleum, földgáz, aszfalt, márga, márvány, szuperfoszfát, réz- és kénbányák és a holt-tengeri 380 méteres depresszió-energia lehetőségei), *keleti export-lehetőségeit* kihasználhatjuk, úgy ez a terület el tud tartani 7—8 millió embert. Az arabok és zsidók mai száma természetes szaporodás útján 2,500.000-re szaporodhatik, tehát az 50 év alatt a bevándorlás legfeljebb és legjobb körülmények mellett is 3—3.5 millió lehet. (A különbséget a bevándoroltak szaporodása teszi ki.) Ebben az esetben eléri Palesztina Ausztria mai népsűrűségét, a négyzetkilométerenkénti 110-et.

Ezek szerint marad a palesztinai területeken kívül 24—25 millió zsidó. Mi lesz ezekkel a zsidókkal?!

Az európai államok saját felfejlődő népességeiket sem tudják a mai határzárak mellett eltartani. A zsidóságnak éppen ez lehet a szerencséje. Még az 50-ik év beállta előtt, talán a túlzó nacionalista törekvés céltalanságának beigazolódása előtt, rá kell, hogy eszméljenek Európa népei arra, hogy csak egy „Egyesült Európai Államok“ tudják megmenteni az európai kultúrát és Európa népei önmagukat. Egy „Egyesült Európa“, jövőre 980 millió lakosával és magasabbrendű emberségével, ami a szűkhatárú, exkluzív nacionalizmus helyére lép, talán magába tudja zárni a 25 millió zsidónak rájutó 20 milliónyi részét, s alkalmat tud adni arra, hogy minden kis nemzet is saját kultúráját ápolhassa. Nagy-Palesztinának minimum 4 millió, maximum 7—8 millió zsidó lakossága pedig tud majd olyan kisugárzó hatást kifejteni Európára, hogy szellemi, erkölcsi és tekintélybeli háttere lehet a világ Palesztinán kívüli 25 millió zsidóságának. Hacsak nem fog maga is egészen beletartozni Európa rokoni kultúrközösségébe: egyenlő jogokkal, egyenlő esélyekkel és egyenlő megbecsüléssel. — Azonban a zsidó állam nagy feladata nemcsak az európai zsidóság erkölcsi hátterének és nemzeti kultúrforrásának kiépítése lesz, hanem az is, hogy a tőle keletre fekvő területeket feltárja a kultúrának és a zsidó nép további millióinak.

Ez a leírt kép nem fantázia, hanem a *minimális fejlődés* előidézte kategorikus imperativusz kikerülhetetlen eredménye, ami ellen talán egy-két világháborúval ideig-óráig lehetne még kísérletezni, de ami, idejére be kell, hogy következék.

A zsidóság Herzl prófétai és intuitív meglátására fel támadt nemzeti mozgalma: a cionizmus és az általa meg-

teremtendő — nagyobb zsidó — Palesztina arra lesz kitűnően alkalmas, hogy a világ, a vele együtt 35 milliónyi zsidóságnak a többi népekkel, illetve ekkor már nemzetekkel egyenlő jogokat biztosítson és ellássa azt sugárzó zsidó kultúrával. A kultúrát, amit átmentett a lehanyatló klasszikus ókortól kezdve a mai sokszor hullámozott neo-nacionalizmusig, azt a *határmentes Európa* korszakáig is át fogja tudni menteni.

A mai Palesztina eddigelé túlságosan el volt — szegény — foglalva primitív létfeltételeivel, nem ért rá sem kultúrában, sem genialitásban valami egészen — kiválót kitermelni. Eddigi eredményei még a galuti zsidóság „mitgebrachtes” hozományából teltek ki. Egy-két évtized biztosan ki fogja fejleszteni az új „ereci” genialitást újra és csak akkor kap új fényt a „De oriente lux!”, illetve a „Mi-Cion técé torá!” sokszor koptatott szólama.

És minden nép jól tenné, ha a legközelebbi ötven év kilátásait tenné vizsgálat tárgyává. A feljavult higiéné, a nagy fajvédelem, az eugenika, az egykeellenes küzdelem meg fogja teremteni a mai 500 milliós Európa helyett az ezermilliós Európát. Jobb lesz az a kor? Emberibb?

A 10—15 éves gyerekek meg fogják érni a 35 milliós zsidóság korát. Elő kellene készíteni őket erre a csodálatos korra.

*

E cikknek az a meztelen állítása, hogy 50 év múlva körülbelül kétszerannyi lesz a világ zsidósága, mint ma, többek szemében, sőt főszerkesztőnk szemében is hihetetlennek tűnt fel. A *Mult és Jövő* jubileumára való tekintettel elővettem az 1910-ben, tehát pontosan 25 évvel ezelőtt megjelent Magyar-Zsidó Almanachot, a *Mult és Jövő* eredetét és az abban megjelent, a zsidó fajteóriákról írt cikemet olvastam el. Huszonöt év! És ime ez a cikk tárgyalja a 11 és fél milliós zsidóság helyzetét. 25 év alatt ez a 11 és fél millió zsidó annak ellenére, hogy a vegyesházasság ez idő alatt dúlt a legerősebben, a kitérés a legnagyobb volt, közben volt a világháború, a gazdasági leromlások, a forradalmak, Hitlerizmus, stb. és ma mégis 17 millió zsidóról beszélünk. A 25 év alatti fejlődés 45 százalékot tesz ki. A most következő ötven év pedig talán mégis csak reményteljesebb, mint az elmúlt 25 év. Gondoljunk csak Palesztina óriási lendületére és arra a hallatlan erőfeszítésre, ami a 25 év előtt tervtelen zsidóságot most már tervszerűen egy cél felé, a népi fennmaradás célja felé tereli. Nyugodjunk bele és készüljünk el arra, hogy 50 év múlva 34 millió zsidó lesz a világon. Baj lesz-e vagy áldás? Ki tudja! B.

Német zsidó gyerekek a hachsarán

DR LÖVY FERENC: ERDÉLYI ORSZÁGGYŰLÉSI HATÁROZAT EGY ZSIDÓ ÜGYÉBEN 1690-BEN

Országgyűlési határozatok rendszerint nem igen kedveztek a zsidóknak. Ezt talán nem is kell bizonyítani. Ritka kivétel e tekintetben a független erdélyi fejedelemség 1690-ben tartott országgyűlésének egy határozata, melyet a különös véletlen egy lap papíroson tartott meg a széki gróf Teleki nemzetség levéltárában (Missilis-osztály 1063. sz. alatt).

Huszonöt év előtt Erdély legrégibb zsidó templomának alapítását állapítottam meg először okmányilag kimutatva a *Mult és Jövőben*, illetve a *Zsidó Almanachban*; most az erdélyi fejedelemség egy olyan eddig ismeretlen határozatát ismertetem, mely becsületére válik a vallási türelmességéről híres önálló Erdélynek.

Egy lengyelországi gazdag zsidó — neve nincs említve — Moldován át Erdélybe költözik és *Kálnoki Sámuel* székely nemesnek, gróf Kálnoki egykori osztrák-magyar külügyminiszter egyik őseinek hívására a háromszékmegyei Köröspatakon, hol akkor más zsidók is laktak, telepszik le. Ott azonban kellemetlenségei voltak és vissza akar költözködni Moldovába vagy Lengyelországba. Erre Kálnoki Sámuel, mint valami gazdátlan jószágot *jobbágyának akarja lefogatni a zsidót*. Midőn pedig ez menekülni próbál, Kálnoki egy szolgája a csiki erdőben megöli. Özvegye panaszra ment Kálnokihoz, aki erre az özvegyet fogságra veti. Egy *Salom* nevű gyergyói zsidó ez esetről értesülván, az özvegytől kicsalja és elveszi egy arany és ezüst holmikkal telt ládáját és az özvegy öt gyermekével együtt a legnagyobb nyomorba került. Nyomorúságában *Marion* (valószínűleg *Mariam* vagy *Mirjám*) nevű özvegy az országgyűléshez fordul.

Az országgyűlés határozatát *Sárosi János* ítélmester a folyamodvány hátlapjára sajátkezűleg írta rá a következőképen:

„Ezen dolognak felcirkálására és ez gonoszt tévőknek megfogatására expediatott speciáliter *Eresztevény András*, úgy hogy minden kedvezés nélkül azon szolgáit Kálnoki Sámuel uramnak megfogassa mind a zsidókkal együtt s hozassa ide immediate. Melyben az vicetisztek is ő kegyelmek legyenek assistentiával. Ebben peniglen semminemű kigondolható mesterség ne találtassék, mert ha kedvezést cselekszenék, magát köti nyakon. Fogaras 2. May Anno 1690. In generali congregatione dominorum regnicolarum. Extradata per magisztrum Joannem Sárosi pronotarium m. p.”

Hogy lett-e eredménye e határozatnak és mi történt a szegény zsidó-asszonnyal meg öt apró gyermekével, arról eddig nem került elő adat, de meg kell állapítani, hogy ez a határozat teljes tárgyilagossággal, elfogultság nélkül intézkedik egy magárahagyott külföldi zsidóasszony ügyében, akasztófával fenyegetve meg, aki ez ügyet el akarná tussolni. Ez 1690-ben történt. Sok helyt még 1935-ben is okulhatnának belőle. Még a civilizált Európában is.

Pascin : Utcai jelenet

HERMAN LIPÓT: JEGYZETEK PASCINRÓL

Julius *Pascint* (Pincast) 26 éves korában, 1911-ben, Párisban a Dôme-kávéházban úgy vette körül művésztársasága, amint a legtehetségesebbet köztük. Magától értetődött, hogy ennek következtében mint valami koronázatlan királyt becsülték. Pascin természettől fogva szerény volt, de mégis fölényes, az emberi hiúságok fölé emelkedő. Okos és szellemes, szemei gúnyolódásra hajlamosak s szerette, mint a legtöbb zsidó, a humort. Hiszen a „Simplicissimus” munkatársa is volt, 15 éves korában ott jelentek meg koráért eredeti rajzai. Ezek a rajzok olyan tökéletesek, hogy már nem is fejlődhetett tovább a művésze, csak más változatokat mutathatott be a még hátralevő 30 esztendőben (hiszen szegény 1930-ban. 45

éves korában önkézevel vetett véget tragikus életének.) Régi rajzaiban is nagy szerepe volt fantasztikus humorának, de festményeiben csodálatosképpen valami fájdalmas mélabú jelentkezett. Ahogy elgondolkozva ülnek a modelljei a rendszerint fehér lepedővel leterített karosszékekben, ahogy sajátságos kifejezéssel néznek maguk elé. Színei, gyengéd tónusai valami nyomasztó hangulatot idéznek fel a nézőben. E képek már előre éreztetnek valami kegyetlenül tragikusát, aminek végső, szomorú konzekvenciája volt a művész keserves korai halála.

Nagy vágyam volt Pascinnal megismerkedni. Sok rajzát ismertem (már 1908-ban volt egy kiállítása Pesten a Könyves Kálmán kiállítási helyiségében), s az volt a meggyőződésem, hogy ő korunk egyik legzseniálisabb rajzolóművésze. 1911-ben Párisban a

*Pascin : Japán-kávéházi rajz Jakab Dezsőről
Originalzeichnungen Pascins im Besitze von L. Herman*

Pascin : Karikatura Katona Nándorról, amint megijed egy tejet hordó kislánytól

Jules Pascin

Dôme-kávéházba jártam magam is, s ott már más művészekkel is barátságot kötöttem: Nadelmann, Zak, Kramstyk — lengyelzsidó szobrászok és festők, akik ismerték Pascint, ígérték, hogy egyszer megismertetnek vele. — De türelmetlen voltam s mikor Pascin egyszer társasága nélkül tért be, odamentem hozzá, bemutatkoztam s átadtam az akkor ugyancsak Párisban tartózkodó Hatvany Lajos üdvözlétét (ki Pascint ismerte), s egyúttal Lengyel Menyhért ama kívánságát is közöltem vele, hogy szeretne tőle néhány rajzot vásárolni. (Lengyel darabját, a „Taifun”-t akkor készítették elő előadásra a Sarah Bernhard Színházban). Mint fiatal embereknél szokásos, hamarosan összeemelegedtünk. Megmutattuk kölcsönösen egymásnak rajzainkat, nekem akkor egy karikatúrafüzetem volt, melyben biblikus történetek voltak kifaragva, ez tetszett neki...

Mi egy fiatal művésznak az életmódja a háború előtt Párisban a Montparnasse-on? Lehetőleg későn kelni, járni-kelni a városban, múzeumokat s kiállításokat nézegetni, sokat ülni a kávéházban, s egyéb festői lokálokban, kicsit dolgoztatni valamelyik magániskolában (hogy a lelkiismeret mégse nyomjon bennünket nagyon!). Kellemes, naplopó élet s ha némi hecsvágyunk is van, úgy az kielégítést nyer abban, hogy olyan kiváló művész társaságában tölthetjük el időnket, amilyen Pascin. Ő aztán szorgalmasan rajzolgatott mindenütt, ahol csak megfordult, a kávéházban, a mulatókban, kis színházakban, de a kicsi műtermében is állandóan tartott modellt. (Akkoriban kezdte festési kísérleteit.) Mint már említettem, nagy udvara

volt. Legnagyobb részt német művészek — kezdők s már jónevűek vették körül. S az újonnan érkezők — ha volt valami ajánlásuk — siettek a körbe, hol igazi művészi levegőt világított meg egy nagy tehetség csillagának fénye. Sokan csodálkoztak rajta, hogy milyen gyorsan sikerült nekem, az idegen magyarnak Pascin barátságát megnyernem. — Talán valami rokona Ön Pascinnak, vagy régi ismerőse? — kérdezte az egyik német. — Nem, csak pár napja ismerkedtem meg vele itt a Dôme-ban, — válaszoltam nyíltszívűen. Ekkor kezdtem magam is rájönni, hogy ez valóban különös, hogy mért tüntet engem ki jobban a barátságával, mint sok régi ismerősét? A kis üzletkövetítés Lengyellel, a tulajdonképpen nem valami híres rajzaim, a töredezett német beszédem... (Kevés szókinccsem direkt ostobának tüntethetett fel a szemében.) Sem elegáns, sem szép ember nem voltam — éppen csak valami kevés pesti szellemeskedés fölött rendelkeztem. Sok idővel később aztán egy élesszemű itthoni barátom megmagyarázta a vonzalom igazi okát. A faji ösztön — ami Pascinban oly igen erősen ki volt fejlődve, — tett engem szimpatikussá előtte. A fekete vadzsidó (ahogy már Pesten ismertek), neki ösztönszerűleg szimpatikus volt s talán a nyugodt, idegnélküliségem is imponált ennek a túlfinomult, tulajdonképpen boldogtalan embernek, aki ki volt sodorva a világba, (apjától kitagadva, amiért akarata

Pascin : Herman Lipót munkaközben

Pascin : Keleti nők

ellenére a művészpályára ment), testvéreivel az örökség miatt csak félig jóban (valami kevés apanázst jutattak neki havonként).

Ez emlékezésben nem akarok Pascin művészetének méltatásával sokat foglalkozni. Ő az én szememben egy egészen rendkívüli tehetség volt, *lángesz*-ek sorából való s remek műveket alkotott, melyek valamivel nagyobb távlatból a művészettörténelemben a megfelelő magas értékelést fogják megkapni. Az embernek ez a része, mindenkié, aki szereti a művészetet s tudatában van annak, hogy a remekművek az emberiség legnagyobb kincsei. De ezentúl a zsidóságnak is van valami köze Pascinhoz. A zsidóságnak, akivel olyan igazságtalanul, gonoszul, sőt gyakran becstelenül bánnak igen sok helyen a birtokon belül születettek — ennek a zsidó-

ságnak egy Pascin, az Isten küldönce, — egy Seliach, védője, koronatanuja, hogy belőlünk is támadhat valami rendkívüli.

A zsidósággal való együttérzésének néhány adata:

Volt ott a párisi társaságban egy fiatal, csinos szőke német fiú, aki egyszer, mikor egyedül maradtunk, hirtelenében nagy vitát kezdett velem a zsidóságról. Több (mai náci-s felfogást tükröző) vélemény után kijelenti, hogy a zsidó faj nem képes *zsenit* kitermelni magából. Hát Spinoza, Heine... vetem elene. Azok semmit sem jelentenek egy Kant vagy Goethe mellett, mondja. Heineről különben is igen kicsi véleménye volt. Hát *Pascin*, kérdezem.

Ja, Pascin az talán kivétel. Az valóban *zseniális*; adja be a derekát a német.

Másnap aztán elmondom Pascinnak a beszélgetést. Előbb leszid, hogy értelmes ember, miért megy bele egy ilyen ostoba vitába. De ha már vitatkozik, akkor mért nem említi Mózeszt vagy pláne *Krisztust*, akinek mégis csak volt valami köze a zsidósághoz.

Pascin szinte gőgös zsidó volt. Abból a megfélemlített, halkhangú zsidóból, aki Fényes szerint a szolgabíró sohase tudja „überwind“-olni, semmi nem volt benne. Büszke volt arra, hogy ők spanyol zsidók s engem, amiért én csak olyan ordenáré askenazi vagyok (mint családunkban az egyik sógor, kit ezért nem is neveznek a nevén, hanem csak így: a német), kissé megvetett. Beszélt nekem arról, hogy régebben volt nekik egy társaságuk, amelybe keresztény csak akkor jöhetett be, ha tanuságát adta, hogy kiváló ember vagy tehetséges művész.

Nem — nem esett a káros és veszedelmes faji vagy nemzeti túlzásokba vagy igazságtalanságokba — csak önérzetesen védekezett, mint aki tudta, hogy mivel tartozik a szerencsének vagy szerencsétlenségnek

Pascin : Villanyoson

az, aki egy üldözött, lenézett nemzet fiának született.

Szerette a zsidótörténeteket, a jóízű kiszólásokat, az öngúnyt is, de tán nem olyan mértékben, mint a Minderwertigkeitsgefühl-lel megvert fajtársai. Sok-ezer rajza között, melyek a világ minden típusát s nevetséges figuráját, mint valami balzaci mű, vagy emberfölötti viaszbábúgyűjtemény képesmintakönyve mutatják be, zsidókarikatúrát a szokványos módon: görbe orral s görbe lábakkal, alig találunk. Rajzolt zsidótípusokat Tuniszban s egyebütt, ahol látta őket, de az ő karakterizáló ereje mélyebbre hatolt, mint holmi felületes, barbár tisztaeszlári karikatúrák. Valóban munkáiban, művészetében az egész embernek, az egységes embernek a képét érezte, legyen az szegény elesett lány, gonosz, minden aljasságra kapható kitarított, sötétbőrű néger — számára mindenki figura volt, egy kóccal béelt, szerencsétlen, nevetséges bábú, valami ismeretlen képcsínáló színházában.

Pascin zsenije tulajdonképpen tragikus volt. Az íróknak kedvenc témája, hogy a legnagyobb büntetés egy olyan röntgenszemű embernek lenni, ki keresztül-lát a falakon, a ruhán, a testen, sőt az agyvelőn is. Az ilyen szem szerencsétlenné teszi a tulajdonosát. Lehet állítani, hogy a látás adományáért meg kell szenvedni, ezt nem kapja az ember ingyen a sorstól. Sok zseni útja szenvedéssel teljes. A rendkívüliség érzetének nagy az ára. Az ember azt hinné, hogy mennél egyszerűbb a szem, annál objektívebb. Hát ez nincs így. Csakis a rendkívüli tehetséggel megáldott művész lát, a többi embert ő vezeti. A közönséges tömegember a zseni szemüvegén keresztül látja azt, amit csodálatában látnia adatik neki. Az ő érzékei csak az animális észleletekre alkalmasak. Az úttörő, világosságot terjesztő: a művész. De aki a lángot hozza, az Prometheusként megszenved érte s aki repülő Ikarus akar lenni, gyakran összetört tagjaival fizet a vakmerőségeért.

Pascin: Illusztráció Heine „Schnabelewopski“-jához

EMÁNUEL JÓZSEF: DEZSŐKE NEM AKAR TÖBBÉ ENNI

Dezsőke nem akar enni . . . Dezsőke két nap óta nem hagyja magát etetni. Két nap óta hiába viszi oda neki anyja a szülői szájjal langyosra fűjt jó, finom tejeskávét. teácskát, tejbedarát és egyéb pépesített főzeményt. Dezsőke nem akar enni . . .

Dezsőke nem kicsi gyerek többé. Dezsőke tizenkilencben tette le az érettségit az állami evangélikus főgimnáziumban. Csak bene lett. Istenem! Ez is jobb a semminél. Mindenesetre jobb annál az érettséginnél, amelyet bátyja tett le három évvel előbb a Monte San Michelén. Mindenesetre. Apja, anyja igen nagyon nehezen törődtek akkor bele a dologba. Az öreg Schnurnak azóta rándul néha remegésbe, látszólag minden ok nélkül a feje. Mintha őt is súrolta volna szele annak a gránátnak, amely a nagyobbik fiú testét összeszedhetetlenül a levegőbe röpítette.

No de itt maradt Dezsőke. Dezsőke — hiába lett csak bene — jó tanuló volt. Szép fiú. Izmos. Az intézet legjobb százasa futója. Válogatott középcsatár. Előtornász. Bakfiskó álmanak nyugtalanítója.

Ősszel fölkerült Prágába. Medicinát hallgatott. Akkor közbejött a spanyol. Hetekig feküdt Dezsőke magas lázban, aztán, mikor már nem tudtak vele mit kezdeni, hazaküldték. Tavasszal mintha lábbadozott volna. Napcsókos napokon előbújt a homályos udvari lakásból. Voltak, akik az utcán is látták. Nem egyedül. Az anyja támogatta. Vitte. Tolta. Húzta. Furcsán mozgott már akkor Dezsőke lába. Szögletesen, mereven, mintha dróton rángatták volna.

A kór kikezdte az akarat gócait odafönt a fejben. Az összekötő ín foszladozni kezdett. Aztán elszakadt. Dezsőke elmaradt az utcáról. El az udvarról. Dezsőke bentmaradt a szobában. Dezsőke nem akart többé fölkelni.

*

Ott fekszik Dezsőke, immár tizennegyedik esztendeje a kopott kereveten. Csonttá aszott testének körvonalai belerajzolódtak mélyen a matrácírba, amelyet csak akkor hagy el rövid öt percre, amikor anyja sétálni viszi a szobában. Mert Dezsőkét vinni kell. Dezsőkét etetni kell. Itatni, mosdatni, fürösztetni, elaltatni. Szórakoztatni. Szórakoztatni, mert Dezsőke unatkozik. Szóval nem mondja ezt, mert nem tud beszélni. Nem is ásít, mert ásítani sem tud. Sír . . . Szeméből sűrű, nagyszemű könnyeső csurog alá. Ez jelenti azt, hogy Dezsőke unatkozik. Akkor mesélni kell neki. Ujságot felolvasni. Feladni neki kérdéseket, amelyekre nem jöhet felelet. Mosolyogni elnyelt könnyek mögül és bízgatni, hogy meggyógyul majd. Mindezt minden nap. Reggeltől estig és estétől reggelig. Tizennégy esztendeje . . . Én Uram, Istenem! Van-e jutalom nálad, ott fönt az égben elegendő ennek az asszonynak a számára!

*

Tavaly vettek neki egy rádiókészüléket. Fülhallgatósat. A rádió állandóan szól. Dezsőke — van ideje elég — végigcsinál mindent. Reggel tornászik. Olykor elmosolyodik. Ennél sokkal nehezebb gyakorlatokat végzett ő már valamikor . . . Délelőtt meghallgatja a híreket. Délben Tafelmusik keretében veszi be a tejhepépet. Este operát, hangversenyt élvez. Aztán beül valami jó, kis lokálba. Húzza a cigány. Rikolt a dzsezz. Dezsőke táncol. Nő simul karjai közé . . . (Nem. Ezeknek a könnyeknek most semmi közük az unalomhoz.) Felolvasásokra is jár. Szakelőadásokat hallgat. Orvosi értekezéseket. Tegnapelőtt, például, a rosszindulatú influenzáról volt szó. Mikor fölkúszik az agyba. Szétronsolja az idegeket. Gyógyíthatatlan bénulás. Élő-halál . . .

Dezsőke nem akar többé enni . . .

DR MOLNÁR ERNŐ: A TE GYERMEKED...

Az alábbi nagyfontosságú fejtegetések számos olyan eszmét vetnek felszínre, melyeknek megvalósítását éppen e cikk szerzőjének szerkesztésében megjelenő „Remény” zsidó ifjúsági folyóirat igyekszik sikeresen elősegíteni. (Szerk.)

Rabbo bar bar Chano meséli a Talmudban, hogy hajósok egyszer egy eladdig ismeretlen sziget mellett kötöttek ki, letelepedtek rajta, földjét megművelték, évekig éltek ott, míg egyszerre a sziget, mely tulajdonképpen egy békésen szundikáló, mesebeli óriáshal háta volt, megrázkódott, alámerült és a rajtalévő emberek egy része ott veszett a tengerben, míg a többiek nagy ügyel-bajjal mentették csak meg életüket.

Utóbbi években gyakran idézett történet ez a talmudi legenda. A zsidóság a XIX. század második felében úgy rendezkedett be a szabadelvű Európában, mint a hajósok, akik úgy hitték, hogy szigetre leltek. A XX. század elején ez a szilárdnak vélt sziget megrázkódott, a süllyedés megkezdődött és most sürgősen menteni kell minden menthetőt, *igazi* földre, *igazán* szilárd talajra kell átmenteni mindent, hogy a zsidóság a történelem árában el ne merüljön.

A mendelssohni elgondolás (a XVIII. század második felében) még az volt, hogy az európai (az intellektuális) és a zsidó (az erkölcsi) kultúra becsületes arányban vegyüljön el a zsidó lélekben. A megindult vegyülésben az arány a a nemzedékek folyamán állandóan az európai kultúra javára tolódott el, elannyira, hogy a XX. század elején a művelt, nagyvárosi zsidóságnak a zsidó kultúra *terra incognita* lett. Úgy alakult, hogy, míg Mendelssohn korában az volt a probléma, hogy mint termékenyítsék meg a zsidó lelket az európai kultúrával, ma az a probléma, hogy *miként lehetne a zsidó kultúrával megszínesíteni a zsidóságot egyáltalán nem — vagy csak alig — ismerő zsidó intelligenciát.*

Mendelssohn elképzelése *túlságosan* bevált, úgyhogy ma már, *ellenkezőleg*, arra kell törekednünk, hogy elzsidótlanodott ifjúságunk a *zsidó irodalmon* keresztül szívja fel lelkébe a zsidó érzéseket és gondolatokat. Egyik fontos ifjúságnevelő feladat tehát, hogy *sok jó zsidó könyv* jelenjen meg magyar nyelven, olyan könyvek, melyekből a zsidó ifjúság magába szívhatja a zsidó gondolatokat és érzéseket, a legrégibb kortól a mai napig. *Olcsó, szép magyar bibliát* az ifjúság kezébe (a Frenkel-féle *Szentírást*, az *Imit*-bibliát lényegesen olcsóbbá kell tenni), szemelvényes és magyarázatos *talmudfordítást*, monografiákat a *zsidóság nagy gondolkodóiról és költőiről*, bőséges szemelvényekkel műveikből (Szadja, Gabirol, Bachja, Jehuda Halévi, Maimuni, Albó, Mendelssohn stb.), szemelvényeket a középkori kódex- és etikai irodalomból (Sulchan Aruch, Végrendeleti irodalom stb.). Lehetővé kell tenni egy *magyar nyelvű, modern, zsidó szépirodalom* kialakulását, mely a mai magyar zsidóság érzéseit és gondolkodását minél sokrétebben kifejezi. — *szükség van egy komoly, népszerű zsidó tudományos irodalomra*, — a külföldi zsidó irodalom legjobb műveit magyarul a zsidó közönség elé kell tárni... És ennek a fontos kulturmunkának szerves kiegészítéséül *sok zsidó körzeti könyvtárt és olvasótermet* kell létesíteni, hogy a tömegek és az ifjúság a zsidó olvasmányokhoz könnyen el is jussanak és *lelkük komoly, zsidó tartalommal teljék meg*.

Az amerikai Bené Berith-páholyoknak az az egészséges elgondolásuk, hogy a *modern társadalmi formákat* kell felhasználni a zsidósághoz való ragaszkodás erősítésére. Tagadhatatlan, hogy a mai kultúrtársadalom a valláserkölcsei vi-

lágnezeten alapul. De ha korunk természettudományos és technikai beállítottságánál fogva a régi vallásos formák nem gyakorolnak kellő vonzóerőt ifjúságunkra, fel kell használni a modern társadalmi életformákat (sport, cserkészet, ifjúsági hangversenyek, felolvasó ülések, ifjúsági egyesületek stb) a zsidósághoz való bekapcsolódás elérésére. És a visszakapcsolódott zsidó lélek idővel a vallásos formákkal is ki fog teljesedni...

Nálunk a *Pesti Izr. Hitközség* az utóbbi években a VAC erélyes támogatásával és a zsidó cserkészlet országos megszervezésével (dr. Barna Károly, a zsidó cserkészek kiváló országos elnöke), a zsidó sport és zsidó cserkészlet kialakítása terén elévülhetetlen érdemeket szerzett. De ezen a téren sok még a teendő: a zsidó középiskolások *bar-micvaszövetségeibe* való tömörítése, a nem-zsidó iskolákba járó zsidó diákok *zsidó önképzőkörökbe* és *zsidó ifjúsági körökbe* való szervezése stb. Oly munka ez, mely itt-ott megindult már ugyan, de teljes, országos megszervezése és *pénzügyi megalapozása* beláthatatlan eredményeket ígér.

Amíg azonban a nagyvonalú szervezkedések megindulhatnak, elképzelhetők e téren ideiglenes megoldások. *Zsidó ifjúsági hangversenyeken és színelőadásokon* a zsidó tanulóifjúság szórakozva ismerkedhetik meg a zsidó költészettel, irodalommal, zene- és előadóművészettel, a *zsidó intézmények rendszeres látogatása* által (zsidó múzeum, zsidó temetők, zsinagógák, zsidó iskolaépületek, zsidó könyvtárak, árvaházak stb.) a zsidó fiúkat és leányokat belengeni a *zsidó történeti múlt és az élő zsidó jelen* levegője... Az *Imit felolvasó üléseire* a VII. és VIII. osztályos középiskolások vallástanáraik útján rendszeresen meghívandók volnának. Olyan előadásokat, milyen a *Mikéfe* legutóbbi Chanuka-estjén a *Patai—Kelen-féle bibliai színjáték* bemutatása volt, *meg kell sűrűn ismételni az iskolai ifjúság számára is*.

*

A *film* az utóbbi években rendszeresen bevonult a pedagógia szertárába. És most, ha az a problémánk, hogy modern eszközökkel hogyan tudjuk belsőleg zsidóbbá: *zsidóvá* alakítanunk ifjúságunkat, a *film* segítségét feltétlenül igénybe kell vennünk.

A zsidó középiskolások jelentékeny része nem ismeri a *zsidó ünnepeket, a zsidó szertartásokat*. (Elméletben, persze, igen... Csak gyakorlatban nem...) *Zsidótárgyú szórakoztató és oktató filmekre* van szükség. Ezek a filmek érdekes mese keretében az egyes zsidó ünnepekkel és a zsidó szertartásokkal, vallási és népszokásokkal játszva és szórakoztatva ismertetnék meg ifjúságunkat. *Zsidó történeti tárgyú* oktatófilmek a zsidó történelem levegőjét lehelnék be a gyermekek lelkébe...

*

Nagy általánosságban, minden politikum mellőzésével csupán pár gondolatot óhajtottam felvetni, melyek gyermekeink zsidószellemű nevelését érintik. Ez a probléma, vagyis hogy miként tudjuk modern formák útján gyermekeink lelkét ősi, zsidó szellemmel telíteni, sokkal súlyosabb és megoldását sokkal nagyobb igyekezettel kell keresni, semmint gondolnók. A zsidóság fölött sötét felhők gomolyognak. Nem szabad hagynunk, hogy gyermekeink valaha is oly lelki konfliktusokba bonyolódjanak, mint a Hitler-rezsim első hónapjaiban a német-zsidó testvéreink közül sokan, akik a német népközösségből kitaszítva és önmagukat zsidóknak nem tudva, lelkileg teljesen összeroppantak...

KOMLÓS ALADÁR: A ZSIDÓ KÖZÉPISKOLÁÉRT

Mit tudunk felelni a zsidó iskolák ellenségeinek? Vannak ilyenek s érveik, első pillantásra legalább, nincsenek hiján minden meggyőző erőnek. Azt halljuk néha tőlük: Mi szükség zsidó gimnáziumra, mikor nincs zsidó matematika? A zsidóság önmaga ellen dolgozik felekezeti középiskolák emelésével, hiszen a felekezeti szellemnek inkább csökkentését, mint növelését kell kívánnia. Nem zsidó környezetben töltjük életünket — folytatják —, gyermekeinknek érdekükben áll, hogy ehhez minél előbb hozzászokjanak; a legveszedelmesebb eljárás tehát melegházat létesíteni, ahol ifjainkban, elzárva a nem-zsidókkal való érintkezéstől, minden idegenszerű sajátságuk kitenyésztődik. Ahogy a múlt század negyvenes éveinek egy elfelejtett magyar zsidó írója írta: „Ha pedig a' zsidó ifjúság keresztény iskolákban nevelkedik, úgy a' mindennapi társalgás 's kölcsönös gyámolítás által a' tudományosságban, rokonszenvük még gyöngye, de fogékony érzelmei többi pályatársaikkal rokonulni fognak; együtt sietendnek üdövel a' gondnélküli gyermekévekből kiemelkedve, az ezernyi színezetekben kéjt mosolygó ifjúság bájkorába lépni; összetalálkoznak, mint férjfiak, 's aggastyánok az élet göröngyös pályáján... elmerengenek lágyult érzeteikben, feledik milly vallásúak, felsegítik egymást ültükből, 's úgy állanak szemközt, mint istenített lények, mint természet gyermekei, 's szeretett testvérek, nem mint vallásbuzongók, mint emberek ellenei 's egység zsarnokai.“ (Rosenthal Móritz: A' zsidó és a kor-szellem Európában, 1841.)

Mit felelhetünk e szavakra?

Nem áll módunkban megvizsgálni, hogy a zsidó gimnázium növendékei valóban többet tudnak-e, mint a más középiskolába járók. Nem baj. Épp eleget, az elégnél is többet tanítanak a középiskolában, fölösleges a túlterhelt tantervre ráduplázni. S a zsidó gyerek ma úgyis mindenütt ereje megfeszítésével tanul, hiszen a numerus clausus árnyéka szinte már bölcsőjére ráfekszik. Az *első osztályban* dolgozatot irattam egyszer ezen a címen: „Bizonyítványosztás előtt.“ Egy pöttöm kislány azt írta: szorgalmas akar lenni, hogy felvegyék az egyetemre... Azt sem tudom, hogy a mi tanítványaink sokkal vallásosabbak-e, mint más intézetekéi. Vallási ismeretük feltétlenül több, vallásos érzésük nem, — az utóbbi nem tanítható. De ha össze lehetne hasonlítani a zsidó és egy másik gimnázium egy-egy nyolcadikos zsidó növendékének lelkét, valószínűleg mégis felfedeznénk egy különbséget. Rájönnénk, hogy amaz egészségesebb. Nyugodtabb. Nincs meg benne a hirhedt zsidó fogyatékosági érzés. A hittan-órán nem érzi szükségét, hogy tiszteletlenül viselkedjék tanárával szemben. Nem restelli a származását. Nem szégyenli a szüleit. Megbékélten nyugszik a maga zsidóságában.

S ha a parvenü, aki szeretne meglógni a zsidó sorsból, nem is hiszi el: az itt nevelt fiatalember tapintatosabban viselkedik a más vallásúakkal szemben is, mint az az ember, akit gyermekkorában megrázkódtatások értek zsidó volta miatt. Hiszen bárkivel csak akkor tudunk tapintatosan érintkezni, ha egyenrangúnak érezzük magunkat vele. Akit bármily okból magunk fölött állónak tekintünk, az előtt félszegen fogunk mozogni. S mert mindig feltételezzük róla, hogy lenéz és meg akar bántani, legártatlanabb cselekedetén is megsértődünk. De megszerezheti-e a szükséges belső egyensúlyt az a diák, akit sérelmek sora ér keresztény társai, sőt olykor esetleg tanára részéről is (a mai körülmények közt csaknem kikerülhetetlenül), s akit e bántásokkal szemben nem véd egy fenséges múlt magában hordott páncélja? Azt mondják, edzeni kell a gyermekeket. Helyes. De amit edzésnek szánnak, ne zúzza össze zsenge

lényüket. Az edzés követelménye nem jelentheti azt, hogy tegyük őket beteggá már gyermekkorukban, hisz úgyis beteggá kell majd válniok, s azt sem, hogy minél előbb a „nyeléshez“ és a parvenü idegességéhez szoktassuk őket. Az edzés szó igazában erősítést jelent, tehát azt, hogy a gyermeket csak akkor tegyük ki a bántalmak teherpróbáinak, ha már gondoskodtunk róla, hogy veszély nélkül elviseli ezeket. A korábbi próba nem edzett, hanem beteg lelkeket nevel. Nem önérzetes, hanem fogyatékosági érzésű, tehát hiú embereket. Akiket hiúságuk folyton a magasabbnak vélt környezetbe kerget, de ott ugyanakkor folyton sebekkel halmoz el. Akik veszteségei a zsidóságnak, terhei a keresztény környezetnek és szenvedés önmaguknak. Ha a zsidó középiskola nem tenne egyebet, mint hogy megóvja a sérülésektől, már az is elég érdem volna. De ezenfelül pozitív munkát is végez, kell végeznie a zsidó önérzet izmosítása érdekében.

A mai zsidóságnak egyik legnagyobb veszedelme, hogy nincs elitje, amelyhez igazodhatnék. Egységes szellemű, messzelátható, erős elitje. Amilyen valaha rabbijaiból került ki. Nem azt mondom, hogy nincsenek ma is nagyműveltségű férfaink. De ezek rendszerint többé-kevésbé eltávolodtak népüktől, legalább is nincs mondanivalójuk számára. Igaz, az elmúlt évtizedekben nem is éreztük zsidó elite szükségét. Ma igen. Ma végünk volna, ha mindenfelé nagyon hamar nem támadnának emberek, akik megmutatják, hogyan kell élnünk. Azt remélem, hogy a zsidó gimnázium mai növendékei különb zsidók lesznek minálunk. Új típusnak kell kikerülnie közülök. Egy nemzedéknek, amely megmutatja, hogy a zsidó hagyomány ismerete és a modern kultúra összefér. Amely harmóniában van a maga zsidó voltával és nem szenved miatta. S amely épp ezért a magyarsággal is zavartalanabb összhangban tud élni s embernek is egészségesebb. Mikor a római légiók elpusztították Jeruzsálemet, Jochanan ben Zakkai mindössze arra kért engedelmet a hódítótól, hogy zsidó iskolát nyithasson.

FELEKI SÁNDOR: NÉMET ZSIDÓ

*Ha úgy jár, mint a többiek, az utcán,
Rivallnak: Falhoz lapulni nem tudsz tán?*

*S ha a fal mellé húzódik leverve,
Mondják: Ni, félreáll, mert bűn a terve!*

*Ha a ruhája ápolt, rendes, tiszta,
„Hencegő zsidó!“ Ezzel vágnak vissza.*

*S ha rossz ruhával jár napi robotban;
Szólnak: Csak ámitásból jár kopottan!*

*Ha hangosan beszél: Ni, a zsidó,
Halljátok, hangja milyen kihívó!*

*De hogyha szava suttogó, halk, csendes,
Felhördülnek: Valami rosszat tervez!*

*Otthon ülnek, nem járnak sehova,
Sírnak magukban: Hol vagy, Jehova?*

*Nincsen kéz, amely védjen és segítsen.
Az égre néznek: Hol késsel, jó Isten?!*

*Sóhajtják egyre: Meghalni mi jó! —
Szegény zsidó, szegény német zsidó!*

SASS IRÉN: ÖRÖMANYÁK

Ezt a napot, igen, ezt a napot hosszú és álmatlan éjszákák előzték meg. Keserves gondokban forgolódott magasra vetett, duzzadt párnáin a keskeny, egyablakos hálósoba csendjében s néha valósággal gyűlölködve nézett át a szomszédos ágyba, ahol Braun úr, a nagy élesztőgyár kis helyi-ügynöke, az egésznap, kimerítő lőtás-futástól szinte kábán és nagy odaadással horkolt. Igen, szinte gyűlölte Braun urat, aki visszeres lábain nem tudott egy kicsikével még többet futni, nem tudott pár mázsa élesztővel még többet a kereskedők nyakára sózni, hogy ne csak a mindennapi betevő falatjukat keresse meg, de valamivel többet is. Azzal mindenestre többet, hogy annak a szegény lánynak, aki a szomszédos ebédlő vedlett diványán szuszogott csendesen, egy kis hozománya, egy kis kelengyéje legyen mire eljön a férjhezmenés ideje. S Istenem! milyen régen eljött már! Milyen régen!

Braunné nyögve, sóhajtozva forgolódott hosszú éjszákákön át az ágyában és haragosan, lenézőn, vádlón pislogott át horkoló urára. „Micsoda apa ez! micsoda zsidó apa! — gondolta nekikeseredve. — Hát ilyenek a zsidó apák? Ilyenek voltak a zsidó apák valaha?! Nyugodtan horkol itt és a lánya szépen megvénül a nyakán! Bezzeg az én szegény apám! Bezzeg, mikor arról volt szó, hogy engem férjhezadjanak ehhez a tehetetlen emberhez...” Aztán lassan eszébe jutott, hogy ez a „bezzeg” nem is volt olyan szép! Hogy odahaza, anno dazumal, ő is éppen annyit sírt, mint Malvinka, a lánya és hogy az ő anyja is sokat zsörtölődött, sokat veszekedett, sok éjszakán át nem aludt, míg apja, a kis, munkában meggörnyedt szabócska végre odáig vitte az igyekezetet, hogy megjelent a házból az a „tehetetlen” ember...

És már meg is sajnálta, hogy gondolatban megbántotta az urát. Hisz bizonyos, hogy ha tehetné, már hozott volna vőlegényt. Bizonyos, hogy ő éppen olyan sokat töri a fejét Malvinka keserves sorsán, mint az anyja, dehát mit csináljon, ha hiányzik az a kis pénz és ha olyan fáradt, hogy még sopánkodni sem ér rá, hanem amint hazajön, azonnal aludni akar?...

Minden reggel úgy kelt ki az ágyból, hogy virrasztása alatt végigjászotta az érzelmeknek ezt a skáláját az ura ellen, a gyűlölettől a részvétig és megbánásig, de minden reggel mégis csak feltálalta a reggeli mellé a maga anyai panaszait:

— Mi lesz ezzel a lánnyal? Mi lesz ezzel a szegény lánnyal? Itt vénül meg a nyakunkon! Minden barátnéja férjhezment már! Világcsúfja szegény, világszégyene!

Hosszú-hosszú évekig így ment ez. S közben a család ezer, apróbb-nagyobb baja, szegénysége, fájdalma úgy illeszkedett bele ebbe az állandó, legnagyobb bajba és fájdalomba, mint a mazsolaszemek egy vastagra dagadt kalácstésztába. Szinte terhére volt a lánya a házból, útjában volt, nyomasztotta a jelenléte, majd hogy kibírhatatlan nem lett. Pedig, hiszen ha másról nem is lett volna szó, Malvinka vezette a háztartást. Segített neki. Piacra járt, bevásárolni, leszaladgált a negyedik emeletről a fűszereshez és pékhez. Megkímélte az anyját, akinek elnehezedett teste már alig bírta a strapát a tűzhelytől a szobáig és vissza. És mégis! Nem ezt érezte az anya. Nem ezt, hogy a lány segítségére és könnyebbségére, hasznára és javára, hanem a terhére, bosszúságára és fájdalmára van. És akármiféle egyéb baj jött is közbe, lezárták a villany- vagy gázórát, nem tudták kifizetni a házbért és a házmester feljött kiabálni és fenyegetőzni, mindig úgy érezte, hogy minden egyszerre sokkal jobb lenne és megváltozna, ha csak Malvinka már

nem lenne otthon! Ha csak Malvinka már férjhezment volna.

Nos és ma!... Ma végre itt a nagy nap! Van vőlegény, lesz eljegyzés és esküvő. Pár hét és megéri végre a nagy örömet: elviszik Malvinkát a házból! Messzire, egy másik lakásba, Óbuda túlsó végére!

És csodálatosképpen itt, ennél a jelentéktelennek látszó mellékkörülménynél indult el az asszony szívében az érzelmi hullámvész visszafelé. Malvinka, ha — Isten segítségével, boldogságban férjhezment — Óbuda külső részén fog lakni. Két óra a villamosút odáig. És a villamospénz is drága. Lehet, hogy egy-két hét is el fog múlni, míg bejön az anyjához és meglátogatja. S talán nemcsak a villamospénz miatt. Hanem, mert, hát hogy most már asszony és ott van neki otthon, ott lesz neki az ura.

És ezzel aztán lefejtett az ellentétes érzelmek és vágyak között vergődő anyai szívéből végesvéig a bánat fonala. Istenem, hát hogy is volt csak?! Szegénységben hozta a világra. Nagy szegénységben nevelte. Sokat virrasztott az ágya mellett, mert olyan beteges, satnya gyerek volt. Egyszer egész télen rongyokkal tömködté ki a hócipőjét és úgy járt benne, mert a cipőre való pénzt oda kellett adni tandíjba, Malvinkáért. És pár év előtt, mikor az első bálba vitte! Hogy pirult az arca bevallani a házmesternek, hogy adósak maradnak a házbérrel (először történt!) s majd megfizetik hónap közepén, egészen biztosan megfizetik. S bár ő egy szóval sem mondta, hogy mire is úszott el a házbér, a goromba házmester mégis rájapírította: — Házbér nincs, de bálozni tudnak?!

Akkor először és azóta sokszor.

Igen, ha visszagondol, igazában nem húsból és vérből, hanem könnyből és nélkülözésből van az a lány. Jó gyerek. szelíd, mint a bárány, nem tehet arról, hogy annyi gondot, annyi sóhajt, annyi könnyet okozott és mégis! De hát Istenem! A gyereke! Szívesen tette! És Malvinka igyekezett is meghálálni, ahogy tudta. Pénzt ugyan nem keresett, mert hiába tudott gyors- és gépírni, állást nem kapott, de segített a háztartásban, megkímélte az anyját. Bizony, ezentúl majd egyedül kutyagolhat le a negyedik emeletről pékhez és fűszereshez. Egyedül sikálhatja a konyhát és moshatja a szennyest. Isten adjon erőt hozzá. Viszont a villany- és gázórát már nem fogják többet lezárni. Mert majd spárherden fog főzni, este majd csak egy-két órára fog villanyt gyújtani, hiszen minek is majd olyan nagy kivilágítás abban a kis egyszoba-konyhában, amihe a Malvinka férjhezmente után költözni fognak?!

Talán nem is tudott számot adni magának, hogy mitől, nem tudta elemezni, hogy milyen alkatrészekből áll a fájdalom, amitől úgy megsajdult a szíve. De azt érezte, hogy fáj, nagyon fáj, és meg is korholta magát, hogy még most sem tudja magát boldognak érezni, még most sem tud elégedett lenni, azon a nagy és szent örömnapon, amikor estére végre eljön a vőlegény az anyjával és megtartják az eljegyzést.

Malvinkát pedig végre elviszik a háztól.

Világosan érezte, hogy ujjongania kellene. Boldognak kellene lennie. Dalolni és nevetni kellene egész nap.

— Örömanya... — motyogta magában. — Örömanya vagyok... Hát mi van velem, hogy így el vagyok kámpicsorodva!?

És nem tehetett róla, de továbbra is „el volt kámpicsorodva” és zavart, szótalan, ideges és reszketeg maradt egész estig.

Este aztán beállított a vőlegény, kis sovány, riadt

tekintetű emberke, az anyjával, aki éppen olyan kicsi, sovány és riadttekintetű volt, mint a fia. Az asszony szívélyesen és barátságosan sietett eléjük.

Miközben a másik asszonyt az ünnepélyesen feltakarított ebédlőbe vezette és leültette az asztalfőre, gyanakvó szemmel figyelte minden mozdulatát és szemrehányását. Meg van-e elégedve? Nem támaszt-e majd külön igényeket? Óh, a fiúk anyjai mindig telhetetlenek! Aranyvárat akar-nak a fiúkért!

A másik asszony pedig, jámbor és ártatlan teremtes volt. Mikor a fia bejelentette, hogy megnősül és elvesz egy szegény lányt, hozomány nélkül, csak éppen kelengyével és bútorral, a kis sovány, öregasszony csendesen megigazította pápaszemét a kötőgép felett, melyen rongyos zoknikat és végelgyengülésben szenvedő női selyemharisnyákat foltozgatott páronként húsz fillérért, a környékbeli szegényemberek részére, megigazította a drótkeretes pápaszemet az orrán a kis sovány öregasszony és szelíden így szólt:

— Hát persze, hogy megnősülsz fiam. Hiszen nem azért neveltelek fel, hogy én rám keress és én velem élj!

És ő is úgy érezte, hogy nagyon-nagyon holdog és minden oka megvan az öröme.

Ott, az ünnepélyes ebédlő zöld plüss terítője fölött pedig összenézett a két asszony:

— Hát kiházasítjuk a gyerekeinket, örömben... — mondta a kövér, a menyasszony anyja.

— Ki bizony, Isten segítségével! — felelte a sovány, a vőlegény anyja olyan vékony hangon, mint ahogy egy veréb csiripel.

— Milyen savanyúan mondja... — gondolta magában neheztelően a menyasszony anyja. — Milyen kedélytelen egy asszony ez! Úgy ül itt, mintha a fogát húznák. Pedig ő is örömanya!

Julie Wolfthorn (Berlin): Hedwig Heyl

JULIE WOLFTHORN

Azok közül való, akik a második birodalomban az elsők közé tartoztak. Alig volt nagyobbjelentőségű kiállítás, ahol nem szerepelt volna a képeivel. A születési, szellemi és pénzarisztokrácia tagjai versenyeztek azért, hogy modellt ülhessenek neki. Nagy és előkelő baráti köre volt.

A műterem falán hatalmas méretű képek dokumentálják Julie Wolfthorn művészetét. Ő maga kissé meghajlottan áll közöttük fehér munkaköpenyében. Fáradt arcában csak a szem maradt fiatal, az a csodálatos festő-szem, amely oly áhítatosan tükrözi a világ formáit és színeit. Mikor először találkozik a tekintetünk, érzem: hiába hever romokban mindaz, amiben Julie Wolfthorn és a társai bíztak: ez a szem ugyanúgy lát, ugyanúgy telik meg a szépséggel, mint azelőtt. És megdöbbenő, mikor a száj meghazudtolja az örökifjú szemeket, megdöbbenő, mikor halkan, nyugodtan mondja: Ma persze más dolgokat csinállok, kisebb dolgokat, csendéleteket, amit még valahogy meg tudnak fizetni. Hirtelen meztelenül áll előttem a szomorú igazság. Még a legnagyobb zsidó művészeknél is a kenyérkérdés a legégetőbb probléma ma Berlinben. Ezért csinálnak magánházakban kiállításokat, ezért telnek meg magánlakások szalonjai és ebédlői képekkel, amelyek között mintha kinyujtott kezek intenének: Testvérek, segítsetek!

És a testvérek segítenek. A gazdagok könnyen, szívvel, de észszel is adnak. Mert a pénz értéke átértékelődött. A kis pénz, ami kenyeret, meleg hajlékot jelent, még nőtt jelentőségben, de a nagy vagyon lehukott megingathatatlanak hitt piedesztáljáról. Úgy érzik, nem ad sem tekintélyt, sem biztonságot. És jó szívvel, teli kézzel adnak belőle testvéreiknek.

Julie Wolfthorn (Berlin): Eszter

A képek köröskörül egy elmúlt világról beszélnek, amikor Gerhardt Hauptmann és felesége egy körhöz tartoztak Julie Wolfthornnal, aki egyik legsikerültebb képét festette róluk, mikor Gusztáv Landauernek, a kollektív elméletek filozófusának képét bármilyen állami kiállítás befogadta... És a képek művészi hatásába beleszól a gondolatok keserűsége. És nem tudunk zavartalanul örülni a péntek esti gyertyák előtt merengő női alaknak, az autóból világos szemekkel ránk néző szép lányfejnek, még annak a finom, jóságos női portrénak sem, amely Hedwig Heylt, a mély humanizmustól áthatott szociális vezetőt ábrázolja, aki nem engedte, hogy az általa alapított intézményeknél felekezet és faj szerint osztályozzák az embereket...

Halkan nyílik a műterem ajtaja. Szerény, csendes lány jön be rajta. Dr. Olga Bloch, műtörténész. Julie Wolfthorn elmondja róla, hogy zsidó műemlékek kutatásával foglalkozik. Ezen a téren akarja felhasználni, amit tanult. Bloch doktornő halványan mosolyog, talán rezignáltan is? Aztán a képek felé fordul. Úgy-e nagy művész Julie Wolfthorn? Igen, nagy művész. Ezen nem változtat, hogy „más dolgokat” kell festenie, mint azelőtt.

Később egy kis kávéházban még sokáig beszélgettünk Olga Bloch-hal. A mellettünk levő asztalnál japán diákok ültek. Sötét, ferdemetszésű szemük titokzatosan csillogott. És közöttük egy kékszemű, szőkehajú német lány. Milyen óriási különbség a két fajta között! Mégis, a japánokkal kapcsolatban nincs szó Rassenschanderól és egyéb törvényekről. Vagy csak hatalmas, távoli országuk hordja őket tenyerén itt a Nyugaton is?

Így keveredik a zsidó művészet kérdésébe a fajelmélet problémája, így szól bele minden örömbé, minden ünnepi perbe az aktuális politika kegyetlensége. *PATAI EDITH*

Julie Wolfthorn (Berlin): Elsa Krüger

PROF. KLEIN SÁMUEL ÚJ KÖNYVE: A PALESZTINAI ZSIDÓ TELEP TÖRTÉNETE (MICPEH KIADÁSA, TELAVIV)

Egy délelőtt beültem a jeruzsálemi Egyetem padjába, Klein professzor bibliai-földrajz órájára. Ezen az órán ismertem meg őt igazán. Rendes tárgyának folytatólagos előadása volt. Se megnyitó, se befejező, csak folytatás. És mégis volt valami különös ünnepélyessége az egésznek. Ünnepi hangulat lebegett a tanteremben, mestert és tanítványait emelkedett szférába ölelve. És nem a Biblia hozta ezt a levegőt, hanem érezni lehetett: a tanító egyénisége és hallgatóihoz való viszonya. Szálak szövődtek katedra és padok között és tele volt a pad és tele volt a katedra, sehol semmi üres és üresség. Mindent átfog és megtölt a belőlről áradó sugarak melegsége. Valahogy az ilyen tanításról keletkeztek a hajdani legendák, hogy „tűzszlop vette körül és a szavak örömteljesek voltak, mint a színáji kilángolásuknál.”

Nem ifjúkori emlékek idézésére ültem be a padba. Mégis csak a huszti növendék érezte valamikor azt az örömet, melyet a szellemi „anyagcsere” a léleknek adhat. Itt sem volt szó fantasztikus elméletek csillogtatásáról, színes rakéták kábító játékaról, hanem egyszerűen „psátról”, magyarázatról, egy-egy bibliai helységnévnek pontos megjelöléséről. És mennyi lelkesedéssel, tűzzel lehet reávilágítani egy-egy megállapításra, mennyi tudományos érveléssel alátámasztani a multnak és jelennek felfedezett kapcsolatait. És egy-egy szó kapcsán, hogyan lehet feltárni egész történeti fejlődést, korszakok átalakulásait, hely és idő függvényeit. Aki ilyen órát végighallgatott, érti csak meg, mit jelent Klein professzor új könyvének bevezetésében ez a mondat: „az első lökést e mű megjelentetésére Bar-Deroma barátom adta, aki hallgatta előadásomat erről a tárgyról a héber Egyetemen 1934-ben”.

Valóban, aki Klein professzor előadásait hallgatja, érzi, hogy minden óra egy-egy mű, melynek megvan a konstrukciója, szerves összefüggése az egész szerkezettel, minden órának megvan a maga „chiddus”-alapja, egy-egy felfedezett történeti momentum, egy-egy új megvilágítás, amit kár volna a tanterem négy fala közé rejteni. Így keletkezett ez a könyv is, mely a palesztinai zsidó telep történetét foglalja össze a Talmud befejezésének korától Herzlig.

Tudományos kutatás szempontjából a legnehezebb korszak ez. A Talmud szövődésének évszázadai alatt még beszélhetünk félig-meddig nemzeti önállóságról. A nácsi (fejedelem) uralmát, mint a zsidó jisuv képviselőjét elismerte Róma-Bizánc is és ennek beleegyezésével mentek a palesztinai küldöttek a nácsi adóját behajtani a világ minden szélén szétszórta zsidósághoz. De mikor 415-ben II. Theodosius császár megfosztotta az utolsó Rabban Gamaliélt a „nácsi”-méltóságtól, megszűnt a zsidó önállóság utolsó nyoma is és megszűnt Palesztina politikai befolyása a diaszpóra zsidóságára. Klein professzor új művének jelentősége abban rejlik, hogy nyomon követi a szentföldi zsidó szellemi élet megnyilatkozásait és az egész zsidóság vágyakozását, szivárgását és bekapcsolódni akarását Palesztina irányában, — éppen ebben az exiliumi másfélévezredben. A palesztinai szellemi centrum nem szűnt meg a Talmud után sem. Midras, agáda, maszóra, pijut és később kabala adott innen táplálékot a szétszórtságnak. De Klein műve nem a palesztinai szellemi történet feltárására törekszik. Hanem magának a telepnek, mint egésznek fejlődését, fogyását és növekedését kíséri figyelemmel. A kútforrások ezen a téren legtöbbször igen gyérek. A spanyol zsidók kiűzetése után bőbeszédűbb okmányokra találunk. Ekkor főképp négy városba, Jeruzsálembe, Hebronba, Cáfetbe és Tibériásba

zsugorodott össze a zsidó telepítés, mely elsősorban a külföldi zsidók támogatásából élt. De ez a „nem-produktív” jisuv is fenntartotta a szétszórtság és a Szentföld kapcsolatainak folytonosságát.

Klein felhasználja forrásul a keresztény egyházatyák, Hieronymus stb. írásait, továbbá az utazók leírásait a különböző korokból és természetesen a templomok helyén és egyebütt talált feliratokat, melyeknek megfejtésében alapvető kutatásokat végez ifjú kora óta. Érdekes képet fest a palesztinai zsidóság kulturális és társadalmi életéről, a községek rendszabályairól. Minden községnek volt „vendégháza” átutazó idegenek számára és „jótékonyági persely” a szegények számára. Julianus császár dícséri a galileai zsidókat, hogy jót tesznek nem-zsidókkal is. „Amint ezt a halacha is előírja.” A meleg gyógyforrásokat használó fürdővendégek szép adományokat juttatnak a községnek jótékony célra vagy templomépítésre. Egy helyen apa és fiú fedezte a templom és vendégház összes építési költségeit. Minderről feliratok szólnak. A templom padlóját mozaikkal borították, bibliai képekkel Noé, Ábrahám, Izsák, Dániél történetéből. A zsidó motívumok között szerepel a menóra, sofár, lulav, eszrog és frigyláda között a *persely*, tele pontokkal, melyek a benne összegyűlő pénzdarabokat jelzik. Sok helyen *titkos persely* azok számára, akik nem akarnak nyilvánosan adakozni. Igen tartalmas fejezetek tárgyalják a zsidó jisuv történetét az arabok uralma alatt. De talán legmeghatóbb a Spanyolországból menekült marranusok jelentkezése az ősök földjén és az ezzel együtt kivirágzott messiási remények.

A harmadik rész a kútfőket és feliratokat tárgyalja, de ezt is oly áttekinthető, világos előadással, hogy a laikus olvasót is érdekelheti. Számos melléklet reprodukálja a Palesztinában talált régi feliratokat, mozaikokat, képeket, szimbólumokat. Így illusztrálva és díszes külsővel Klein professzor új könyve minden tekintetben reprezentáns műnek mondható.

PATAI JÓZSEF

*

Fenti cikk már ki volt szedve, amikor dr. Blau Lajos rektortól érkezett alábbi méltatás, melyet a mű jelentőségének megfelelően egyidejűleg közlünk.

KLEIN SÁMUEL: A ZSIDÓ LAKOSSÁG TÖRTÉNETE PALESZTINÁBAN a Talmud befejezésétől az új települési mozgalomig. *Tel-Aviv*, 1935. Micpeh kiadása, 288 lap, 8°. 17 facsimilével. A héber mű eredeti címe:

פרוס שמואל קליין: תולדות הישוב היהודי בארץ-ישראל מהתימת התלמוד עד תנועת ישוב א"י

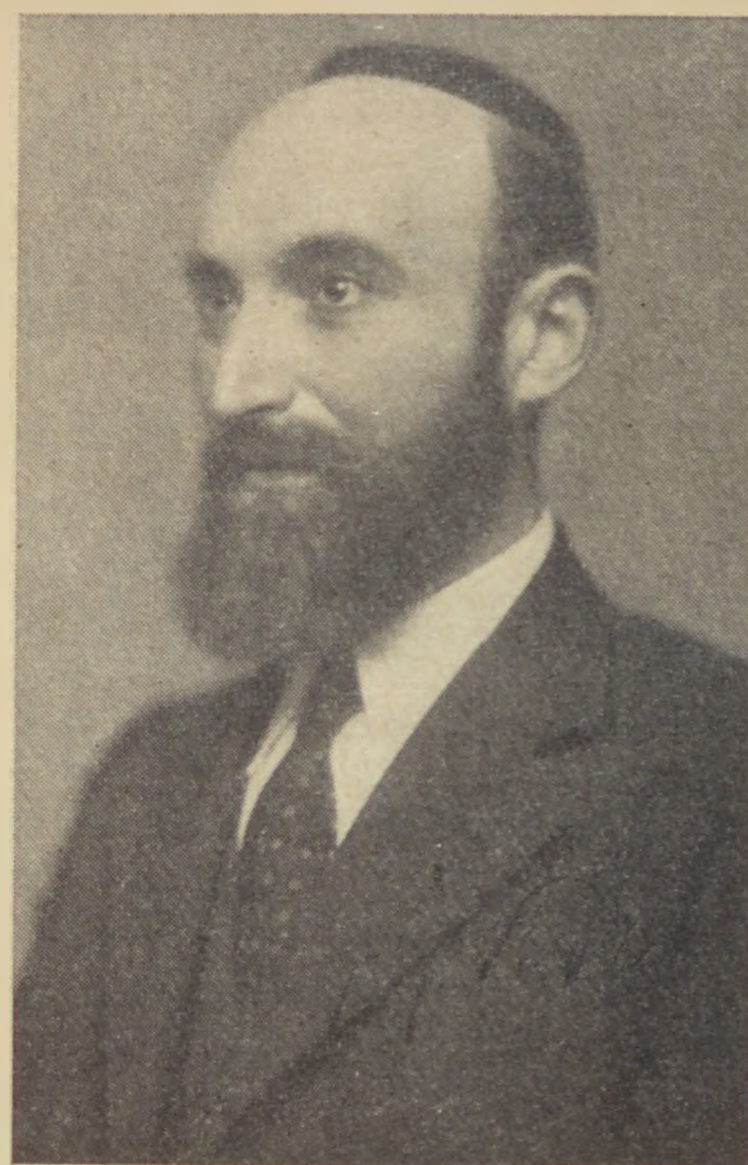
A nagy érdeklődés a Szentföld iránt, melyet a zsidó bevándorlás soha nem sejtett mértékben felvirágoztatott, kifejezésre jut az ország történetének kutatásában is. Míg azelőtt a keresztény theológusok a biblia és az ezt követő kor történetét, érthető okból, rendszerint csupán a II. század közepéig dolgozták fel, — kivételek persze vannak, — legújabbban az arab uralom korszaka, amelyet kerekén 800 év után a törökök váltott fel, szintén beható tanulmányozás tárgya és e körből már több jelentős mű látott napvilágot. Ezek közül az egyik, melynek szerzője *Dinaburg*, Izrael országának általános történetét rajzolja meg, *Klein* pedig a zsidó telepékét.

A mű három részre oszlik. I. patriarchátus megszűnésétől a spanyol kiűzésig (415—1492). II. A spanyol zsidók bevándorlásától „Izrael országa” telepítéséig (1492-től napjainkig). III. Pótlások, források és egyebek. Az I—II. rész 12 fejezetben beszéli el a történeti eseményeket. A legérdekesebb fejezetek egyike a 3-ik: „A zsidó nép belső életéről országában. (43—60.) A községek autonómiával bírtak, foly-

tatták életüket úgy, mint azelőtt. A vallás tartotta össze a népet, semmi egyéb. Jellemző e tekintetben, hogy a régi papi osztályok közül maradványok a templom elpusztulása után félelmednél tovább tartották magukat. A vallásos élet volt az alfa és omega a születéstől a halálig. Ez áll az egész világon elszórt zsidó népről egészen a XVIII. századig, amidőn Németországban megkezdődött a zsidóknak a világi műveltségbe való bekapcsolása. A német zsidók közvetve, de közvetlenül is, hatottak az európai

zsidókra, az amerikai zsidóságnak is ők a megalapítói. A szefard letelepülés Amerikában régiebb, de nem volt a multban sem nagyon jelentős. A lengyel-orosz zsidóknál a német befolyás nem hatott oly mélyre, a tömegek csak a legújabbban sodortattak asszimilációs eszmeáramlatokba. A római birodalom súlypontjának Bizáncha való áthelyezésével a zsidók elnyomása egyre súlyosbodott, mivel az adóztatás anyagi érdekeihez a vallásgyűlölet társult, a szent háborúkat pedig a legszentségtelenebb fegyverekkel vívják.

Az európai és a közeli előázsiai zsidók sorsát a bizánci uralom pecsételte meg. Palesztinát öt kerületre osztották és megállapították a határokat. Az arabok (640 után) mindent átvettek (Klein, 69. l.), ezt bátran lehet állítani, mert ugyanezt tették az új világhódítók más országokban is, pl. Egyiptomban, mely országnak Palesztina minden időben mintegy függvénye volt. A kereszties uralom (1096) a zsidókra kedvezőtlen volt, de a zsidó orvosokat megtartották, sőt *Balduin csak zsidó orvost fogadott el*, mint a XV. században egy francia király. Sok zsidó vándorolt ki Egyiptomba, hol külön „jeruzsálemiek temploma” létezett már a XI. század óta és Maimonides korában is virágzott. Fordulópont Nachmanides, a Ramban bevándorlása 1263 után, aki rákényszerített diszputáció következményeképp Geronát, ahol rabbi volt, elhagyni kényszerült. Kiadta ugyanis héber nyelven cáfolatait. Újabb „Jisuv” keletkezett, amely azonban nem volt nagy terjedelmű. Jelentős csak a spanyol exulánsok letelepedése volt a XVI. században. *Donna Gracia* óriási vagyont hozott Törökországba — a szultán Franciaországot kényszerítette Gráciának járó rengeteg adóssága megfizetésére, melynek következményeképp veje, Don József naxosi herceg, ki Cyprus sziget királyának is ki volt szemelve, az udvarnál nagy tekintélyre tett szert és engedélyt kapott Tiberiás és más városok felépítésére és zsidókkal való betelepítésére, kik önkormányzatot kaptak. Törökország a XVI. században hatalma tetőpontján állott, államférfiai között sok volt a zsidó. 1570-ben a velencei békét *Salomo Askenázi rabbi* kötötte meg és az újabban kinyomatott okmányt így is írta alá, nem hagyva ki a *rabbi* szót sem. Ugyanő ültette az Anjoukat a lengyel trónra. Ez is egyik példa arra, hogy a zsidók sorsa szoros összefüggésben van az ország állapotával, melyben élnek, mintegy fok-

Prof. Klein Sámuel
a jeruzsálemi héber egyetem tanára

mérője az ország anyagi és szellemi kultúrájának. A zsidóság súlypontja az újkorban Lengyelországba helyeződött át, minek folyománya az, hogy a szefard zsidóság mellé a XVIII. század óta askenaz zsidók nagyobb számban kerültek a Szentföldre. 1699-ben a „Jámbor Jehuda“ sok lengyel zsidó családdal letelepedett Jeruzsálemben (218. lap). Németországon és Magyarországon át utazott. Hogy magyarok csatlakoztak volna, nem említetik. De azért Magyarországnak is van szerepe, bár csupán a XIX. században. Midőn Száfet és Tiberiás, a régi két zsidó város, vagy 30 faluval együtt, 1837-ben elpusztult, két kérélevelet küldtek Európába, egyet Amsterdamba, a másikat *Pozsonyba* (233. l.). 1845-ben hivatalos egyesség jött létre a *perusim* és *chaszidim Kolél* között a Hungáriából érkező chalukapénzek felosztása tekintetében (249. l.). *Montefiore Mózes* igen sokat tett a szentföldi zsidókért. Erdemeit 1863-ban a *nagykanizsai templomban külön emléktáblán* örökítették meg, Fassel B. H. kinyomatott beszédjében dicsőíti Mózeszt.

Hildesheimer Izráel nagymartoni rabbi 1861-ben felhívást tett közzé, hogy építsenek 74 lakást Jeruzsálemben, nehogy a lakás nélküli szegény zsidók kénytelenek legyenek a Misszió felajánlotta lakásaiba költözködni. A felhívás eredménnyel járt, a pénz Amsterdamból, Magyarországból, Németországból és Hollandiából összegyűlt (251. l.). Szerepet játszott 1840 óta a szefard *Alkalay Jehuda*, aki *Zimonyban* élt. A legnevezetesebb azonban az, hogy *Natonek József* jászberényi fiatal rabbi 1860-ban az emancipáció ellen beszélt, mivel ez mintegy detronizálná Jeruzsálemet (255. l.). Községét elhagyni kényszerült. A magyar zsidók, mint a magyar keresztények, az *Extra Hungariamot* vallják ősidők óta. Jámborságból, amióta csak tehetik, nagy áldozatokkal támogatják a Szentföldön élő magyar zsidókat. Tudomásom szerint 800.000 frank volt az évi összeg, melyet hazánkból háború előtt kiküldtek. Számtalan gyűjtőpersely szolgálja ma is a célt, de más források is. Szerzőnk érdeklődhetnék az illetékes fórumnál, a tények ismertetése a meggyanúsított magyar zsidókat igazi világításba helyezné.

Az ásatások sok zsinagóga, lakóhely, sírkert és egyéb maradványokat hoztak napfényre, úgyszintén mozaikokat, feliratokat, használati tárgyakat, érmekeket, szóval sok régészeti értéket a tárgyalt korhoz. Klein könyve a 3. részben ezekről tanulságos képet ad, valóságos gyönyörűség a 18 foto. Erdemes volna ezeket megfelelő leírással magyarul is megjelentetni. *Klein Sámuel* szép és felvilágosító művével a Szentföld és irodalma körül hálára kötelező érdemet szerzett.

DR. BLAU LAJOS

A Giváth Brenner kolónia kezdete

ÚJ KÖNYVEK

KOMLÓS ALADÁR: NÉRO ÉS A VII A. Komlós Aladár új regényét osztatlan elismeréssel fogadta a kritika. Mi is komoly irodalmi értéknek tartjuk ezt az írást és nagyra értékeljük Komlós emberábrázoló és lélekboncoló erejét, amellyel kiemeli tanár hősét a katedra légköréből és úgyszólván kézzelfogható közelségbe hozza az olvasóhoz.

Hogy az általános irodalmi szempontokon kívül speciálisan zsidó szempontból akarjuk nézni Komlós regényét, annak oka, hogy sok zsidó elemet érzünk ebben az írásban. Ezek az elemek talán nem a felszínen vannak, talán nem mindenki számára nyilvánvalók, de mi ugyanazokat a lelki sajátosságokat látjuk a regény hősnél, amelyeknek feltárására, elemzésére és lereagálására a pszichoanalízis és a zsidónak mondott, vagy zsidónak csúfolt tudomány volna hivatott. Túlérzékenységek, szeretetrevágyás, alacsonyabbrendűségi érzés, lesiklás érzelmi mellékvágányokra, a külső akció és a lelki reakció aránytalansága, sok vonatkozásban bizonyos feminin jelleg, — szóval mindaz, amit a mai pszichológia szeret a zsidóság rovására írni — jellemzik Perényinek, a regény hősnének lelki életét. De az is meglehet, hogy Komlós csak általános emberi és eddig fel nem fedett adatokat akart szolgáltatni egy öregedő, kiábrándult tanár lélektanához és mindaz, amit a regényben zsidó elemnek érzünk, talán még ennél a biztosszemű, biztoskezü írónál is az írói öntudat alól szakadt fel. Perényin, a főalakon kívül egész sereg embert, tanárt, tanárnőt, növendékeket vonultat fel a regény, egytől-egyig pompás, eleven alakokat. Ember és ember viszonya szinte tragikus meztelenségben mutatkozik meg a Perényi elleni vizsgálat keretében. A különböző kihallgatások, amelyeket egy magasrangú minisztériumi hivatalnok vezet, aki az egészet önmaga számára titokban kiélvezett szenzációvá alakítja át, alkalmat adnak Komlósnak, hogy emberábrázoló tehetségének szinte megdöbbentő erejét dokumentálja. Az ifjúság gondtalan, helyzeti kegyetlensége és a kollégák passzív részvétele vagy teljes meg nem értése között, a felettes közeg távoli, hideg és meg nem remegő pillantása alatt megy Perényi tragikumának beteljesedése felé. Megy a kisváros, a „vidék“ felé, ahová majd áthelyezik. De nem veszítjük el teljesen szem elől, alakja, sorsa, problémái, keserű kiábrándultsága felejtethetetlenül beleírták magukat emlékezetünkbe. (Patai Edith)

BOKOR IZSÓ: EGY ÉNEKESKÖNYV MARGÓJÁRA. A hitközség égisze alatt most jelent meg a Szegfi-féle egyházi énekeskönyv újabb kiadása, amely abban különbözik az előzőtől, hogy a szövegrész hővebb, — valósággal kis imakönyv —, énekrészei gondozottabban kivitelezettek, az egésznek a külső megjelenése diszkréten elegáns és megnyerő, kár, hogy az énekrészek, — cantus firmusok — csupán egy szólamban jelennek meg és nem készült hozzájuk harmónium, vagy pedig három-négyszólamú a capella énekari kíséret. Így is hézagpótló a könyv, és vele nagy támogatást nyernek azok, akik a liturgiai énekoktatással hivatásszerűleg foglalkoznak. Mert ezzel aztán alaposan kell foglalkoznunk. Hiszen hálás a tér és az anyag. Ifjúságunk tömegei a zenei akcentusok felvételére alkalmasok, nagy részük a szülők áldozatkészsége folytán zeneileg képzett; mégis az tapasztalható, hogy vallásos gyülekezések alkalmával még mindig nem vesz kellő mértékben részt az énekpartiek interpretálásában. Pedig mily áhítatot keltő lenne, ha ezek a gyönyörű melódiák nagy tömegek ajkain hirdetének az ígét. Mily gyönyörű lenne, ha ezek a melódiák, legalább ezek a melódiák, amelyek összegyűjtve ebben a kis könyvben, egységes képét mutatnák a zsidó egyházi liturgikus énekeknek és gerincét képeznék a zsidó istentiszteletek dallamvilágának. Mily gyönyörű lenne, ha egyéni kán-

tori ambíciók elmellőzésével és dilettáns zsonglörködések kiküszöbölésével ezek a régi szívből jövő, tradicionális melódiák messze földeken, távol eső vidékeken, ahol zsidó közösségek óhajtják a vallásos érzést ápolni, szolgálnának külső megjelenéseként érzés és gondolatvilágunknak, de belső értelmét és érdemi tartalmát nyújtják vallásunk oszthatatlanságának testvéri közösségünknek. Az istenség-gel való kapcsolatot ne dekorációk, képzőművészeti alkotások útján „kivülről befelé” létesítsük; a mi felolvadásunk és egyesülésünk útja az örökléttel: az eszme, az ige, a szellem által „belülről kifelé” történik. Kapcsolódjék ehhez a dallam, a harmónia és a ritmus világa is az ő maradéktalan anyagával és szolgálja ez a kis könyv azokat a törekvéseket, amelyek örök érvényű tartalmukkal az emberiség jobb jövőjét kívánják előmozdítani.

SCHÖN DEZSŐ: ISTENKERESŐK A KÁRPATOK ALATT. A máramarosi zsidóságról aránylag nagyon keveset írtak eddig. Mintha megfeledeztek volna róla a történetírók és belletristák egyaránt. Ezt a területet nem aknázták ki, bár nagyon érdekes és színes anyagra hukkantak volna, ha csak egy kicsit megkaparták volna a talaját. Schön Dezső igyekszik mindkettőjük mulasztását pótolni. Nagyterjedelmű regényt írt a máramarosi zsidók életéről és rengeteg történelmi adatot gyűjtött. A 19-ik századot írja meg, a máramarosi zsidóság nagy metamorfózisát, amikor ezen teljesen visszamaradt, a föld népének életét élő zsidóság egyszerre belecsöppen a chaszidizmus világába.

Érdekes képet kapunk a híres ruzsini rabbidinasztia megalakulásáról, amely a nagy ruzsini cadik Oroszországból való szökésével és Sadagorában való letelepülésével kezdődik. Ebből ered aztán a galíciai chaszidizmus, melynek akkoriban Reb Chaim Koszóver volt a vezéregyénisége, később pedig, Reb Mendele Wizsnicer, utóbbinak fia és a ruzsini veje.

A galíciai chaszidizmus hatásköre kiterjed a máramarosi zsidóságra is, azt teljesen meghódította, amíg meg nem jelent a Teitelbaum-család, a híres újhelyi gaon, Reb Mojse Teitelbaum gyermekei és unokái, akiknek sikerült a hívek egy részét elhódítani.

Az állandó rabbikonfliktus hadszíntere volt akkor Máramaros és Schön Dezső érdekesen és színesen vázolja ezen konfliktusok kihatásait és következményeit.

Szép fejezetet olvasunk a Bal Schémről is, a chaszidizmus megalkotójáról. Híresek a balschémi legendák; romantikus kalandjai a hegyek között rablókkal, állatokkal stb. és Schön Dezső könyvéből megtudunk néhány újabb ismeretlen vagy kevésbé ismert adatot bolyongásairól a máramarosi hegyek közt is.

Schön Dezső végigvezet bennünket egészen a mai máramarosi zsidósághoz. Szerepel könyvében minden, majdnem egy egész évszázadon keresztül fel-felbukkanó jelentősebb esemény, számottevő zsidó egyéniség, mozgalom stb. És könnyű, közvetlen stílusa kellemes és hasznos olvasmánnyá teszi könyvét, amely belletrisztikai értéken kívül sok anyagot szolgáltat majd a máramarosi zsidóság eljövendő történetírójának is.

Holder József

BATÓ LAJOS: MIRŐL IRJAK?

(Bató Lajos, a kiváló író, a bécsi zsidók történetének szerzője, mint a Keren Kajemeth jeruzsálemi főirodájának delegátusa Budapesten tartózkodik, ahol fontos tárgyalásokat folytat a Palesztina-építés tényszerzőivel. A magyar zsidóság vezető egyéniségei méltó fogadtatásban részesítik a kitűnő publicistát, aki egyébként a *Mult és Jövőnek* megalapítása óta lelkes munkatársa.

Számos nagy hitközségből meghívásokat kapott előadások tartására.)

*

A *Mult és Jövő* cikket kér tőlem aktuális zsidó kérdéssel. Felmerül a kérdés: „Miről írjak?“, az a kérdés, amely egyszer Jehuda Léb Gordont egy gyönyörű vers költésére késztette.

Annyi kérdés kívánczik manapság a zsidó író tollára, hogy bizony nehezebb esik a döntés. És ha már az egyik probléma mellett foglalt állást, mihamar megbánja, mert a másik kérdés fontosságának teljes tudatában szinte szemrehányólag pillant rá.

Valaha, ifjú koromban, van annak vagy harminc esztendeje, a cionista mozgalom hőskorában egy versben a zsidó népet a vándorral hasonlítottam össze, aki sóvárogva néz a mellette a távolba tovazakató vonat után, amelyből egy ismeretlen jókedvű utas integet neki. A zsidó nép kívül esik a világpolitika és az emberiség érdeklődésének keretén, nem ül a nemzetek robogó vonatán, gyalog poroszkál és kénytelen beérni azzal, hogy valaki könnyőrelethől üdvözlést int.

Ma már a helyzet e tekintetben alaposan megváltozott. A zsidó nép a nagy háború befejezése óta világpolitikai faktor lett — a szó jó és rossz értelmében. A Balfour-deklaráció és a Népszövetségtől nyert jogok alapján a zsidó nép Erec Jisráélben bámulatos energiával nemzeti otthonát építi fel, ami által a zsidóság presztízse, tekintélye a népek szemében óriási módon megnövekedett. Palesztina maga pedig, amely még tizennyolc évvel ezelőtt Isten háta megettől elhanyagolt török vilájet volt, a nemzetek politikai és közgazdasági érdeklődésének középpontjában áll.

De sajnos, a rosszból is megvan a részünk: bárhová tekintünk, mindenütt, ahol zsidó testvéreink nagy számban élnek, reng a talaj alattuk. A diaszporában napirenden van a zsidókérdés, amely halogatás nélkül való megoldást követel. Németország és bizonyos távolságban és fokozatban Lengyelország szomorú bizonyítékai ennek a helyzetnek. A zsidókérdés itt van és léte le nem tagadható, el nem palástolható.

Mindez a zsidó-problémák egész halmazát vetette felszínre, de hála Istennek — lo álmán Jisráél! A nagy idők a zsidó népnek nagy embereket és ami talán még fontosabb: *ifjúságot adtak*, amely a zsidóságra büszke és érette él-hal! Annál inkább öröndetes ez a jelenség, mert még harminc évvel ezelőtt a zsidó ifjúság javarésze a zsidóságról tudni sem akart. És a megújódott zsidóság legnagyobb büszkesége, hogy az ifjúság színe-javát meg tudta nyerni.

Ez a sok szomorú jelenség közepette a legöröndetesebb aktuális zsidó probléma.

A NEGYVENÉVES RECEPCIÓ

Külsőleg úgy festett a *Pesti Izr. Hitközség* legutóbbi közgyűlése, amely egyben a recepció negyvenéves jubileumát ünnepelte, mintha beteljesedése volna annak a nagy reménynek, amelyet a 40 évvel ezelőtt kivívott recepció megindított. A zsúfolásig megtelt díszteremben számos zsidó méltóság és nagyméltóság foglalt helyet. Ünnepi hangulat az emelvényen és a széksorok között. És mégis ez az ünneplő atmoszféra inkább Stern Samunak, a lelépő elnöknek szólt, aki méltán emelhette ki egy aránylag rövid ciklusnak hatalmas munkaeredményeit. És amikor a pódiumról a zsidóság nevében, annak sérelmeiről és reményeiről beszélt, érezhette, hogy valóban a közvélemény hangja szólt meg szavaiban.

„Mi nem ünnepelünk, mi emlékezünk. Vajjon van-e helye az ünnepségnek és ünneplésnek ma, amikor csorbítatlanul él ugyan a törvény, de a törvényben nem lüktet már annak a kornak a lelke és szelleme, amely a törvényeket életbe hívta?! Lehet-e helye az ünneplésnek akkor, amikor a multba szárnyaló emlékezet tükrében csak annál borusabban kell látnunk, hogy elfogultság és megnemértés borítja ködbe nem egyszer a jogegyenlőségnek és szabadságjogoknak legszentebb eszményeit?!... Tudom, keserűség tölti el a mi hitfeleink lelkét, megnehezült az idők járása fölöttünk. Az ipar és kereskedelem válsággal küzd. Pang a szellemi munka. Állami hivatalban a zsidó magyar polgárnak nem jut hely és már a magánvállalatoknál is bántó gyanu kutatja az alkalmazottak felekezeti arányát. Az emlékezésnek ebben a szent órájában hirdetem mindenki számára, hogy a zsidóság vezetői megteszik kötelességüket, éber lelkiismerettel állunk őrt a vártán és emeljük fel kérő, ha pedig kell, tiltakozó szavunkat a legilletékesebb helyeken igazaink védelmében. De hármilyen nehéz az idők járása, én hiszek és bízom a jobb idők eljövételében. Ezt a hitet, ezt a bizalmat hirdetem a recepció negyvenedik évfordulóján.“

A lelkes és lelkesítő, bátor és bátorító szavak után Kramer Miksa kormányfőtanácsos, a Pesti Chevra elnöke

tolmácsolta a közgyűlés köszönetét és biztosította Stern Samu elnököt a további bizalomról. Majd Láng Lajos dr. felsőházi tag elismerését fejezte ki a költségvetés felett, dr. Földes István „az ellenzék“ bizalmát tolmácsolta, dr. Ostern Lipót a magyar cionisták nevében hangoztatta, hogy mindenféle nemzetiségi politikától távol áll. Vida Jenő felsőházi tag a recepció jelentőségét emelte ki. Majd Wertheimer Adolf igazgató javaslatára elhatározta a közgyűlés az elnök beszédének kinyomatását. Egyhangúlag fogadta el a közgyűlés Eppler Sándor főtitkár előterjesztései alapján a napirend összes pontjait. A közgyűlés azzal az érzéssel oszlott szét, hogy nemsokára ugyanebben az összetételében fog újjáalakulni.

DR. ROTH EMIL GYŐRI FŐRABBI BEIKTATÁSA az összes hatóságok képviselőinek jelenlétében folyt le. Jelen volt az Országos Iroda képviselőjében Stern Samu udvari tanácsos, Szántó Jenő alelnök, Barna Károly, Zahler Emil előljárók, Eppler Sándor főtitkár. Ezenkívül számos hitközség küldöttségei. Kallós Henrik dr. kormányfőtanácsos, hitk. elnök fogadta az új főrabbit. A papi beiktató beszédet Kálmán Ödön kőbányai főrabbi mondotta, megrajzolva a mai kor képét. Dr. Roth Emil megemlékezett elődeiről, majd a papi hivatás jelentőségét vázolta nagy ékesszólással. A templomi beiktató után fogadta a különböző küldöttségeket. A hitközségi díszközgyűlésen Kallós Henrik dr. elnök megemlékezett dr. Fischer Gyula pesti főrabbiról, aki a mai győri vezetőségnek hit- és erkölcsitanítója volt. Stern Samu, Szegő Miklós dr., Horovitz József, Schichtanz Ármin és dr. Grosz József egri elnök, Rothauser Lajos dr., dr. Kohn Albertné, Hamvas Frigyesné, Kallós Lili, Bokor Ernő, Lemberger Albert, Weinberger József, Szabó Miksa dr., Pollák Lipót, Steiner Imre, Grosz Sándor, Rothauser György, dr. Ullmann József és Schön Zoltán üdvözlötték a különböző egyesületek nevében az új főrabbit, aki az üdvözléseket hálásan megköszönte. A beiktató ünnep rendezése körül a hitközség vezetősége, Erdély Ernő és dr. Szabó Miksa szereztek érdemeket.

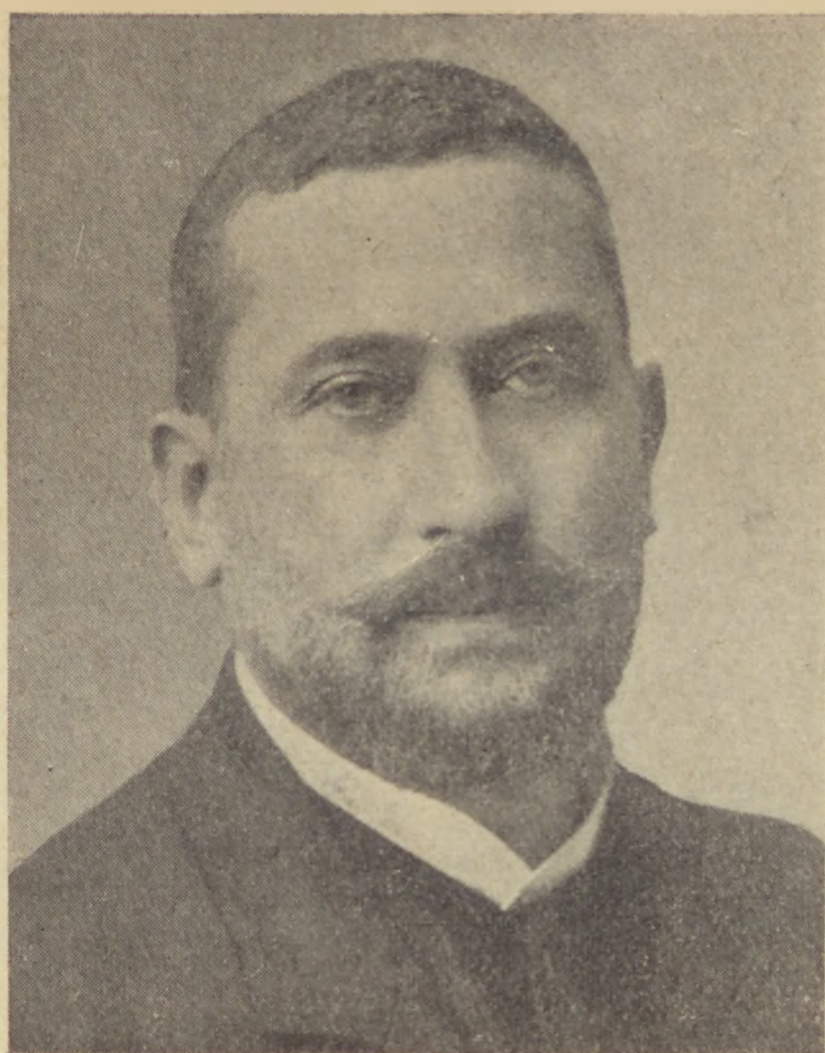

CHANUKA-PLAKÁTOK. A pesti izr. hitközség reál-gimnáziumában nagy súlyt helyeznek a tanulók művészi képzsére. Gyakran írnak ki rajzpályázatokat is. E három kép a december 25-én lezajlott Chanuka-ünnepély alkal-

mából rendezett plakátpályázat legjobb munkáit mutatja, Glancmann Emil és Brettschneider Arnold rajzait, melyek Székely Géza festőművész, az intézet kiváló rajztanára, irányítása mellett készültek.

Dr Hajdu Miklós

Dr Hevesi Simon

Lakatos László

PATAI JÓZSEF: AKIKKEL INDULTUNK

A *Mult és Jövő* 25 éves jubileuma alkalmából annyi kedves babért hordottak koszorúba a világ minden tájáról, hogy szükségét érzem annak, hogy ünnep multával, nem elhárító szerénységből, de őszinte igazságérzéssel megkezdjem a szétosztást azok között a munkatársak között, akikkel együtt indultunk a nehéz útra és együtt folytattuk a harcot a zsidó kultúra emancipációjáért. Lelkes bajtársi tábor látok, régieket és újakat, akik felé meg kell lengetnem a hála zászlaját a segítségért és serkentésért, a melegségért és szeretetért. Ünnepi seregszemlét szeretnék tartani, jelenlevőkön s voltakon. Egyformán drágák életükkel és emlékezetükkel. Mindenünnen felsorakoznak nevek, nevek, élők és elmultaké. Nehéz volna bizonyos grádusosztás ebben a díszes névsorban, mely alfabetikus sorrendben elevenedik meg az első év összefoglaló lajstromából. Mennyi nagy illusztris és halhatatlan név mindjárt az első betűszakaszban: *Alexander* Bernát, *Ágai* Adolf, *Antal* Sándor, *Bacher* Vilmos, *Bánóczi* József, *Blau* Lajos, *Büchler* Sándor, *Bernstein* Béla, *Bató* Lajos, *Bolgár* Mózes, a *Beregi* testvérek, *Csermely* Gyula és a külföldiek között *Asch*, *Antokolsky*, *Bialik*, *Buber*, *Csernichovsky*! Mennyi odaadással és lelkesedéssel siettek mindenfelől a zsidó irodalom és művészet új fórumára. *Alexander* Bernát a zsidó problémák lényegét világította meg s itt rózta papírra szinte érbe kívánczoló súlyos mondatait: „Minden nemzet, minden nép, minden korszakban az elnyomottjain ment tönkre. Az elnyomás kétélű fegyver, melynek az az éle élesebb, mellyel az elnyomók saját magukat vágják... Az emberiségnek saját érdekében áll, hogy a zsidó szellemet kifejlessze, hogy azt, amit a zsidó szellem így termel, értékesítse az egész emberiség szolgálatában“. *Ágai* Adolf, akit *Herzl* Tivadar, mint író, mesterének vallott, új stílusú tárcasorozathoz tárta föl a magyar zsidó élet megkapó jeleneteit. *Bacher* Vilmos, szembeállva *Sylvain Lévy* véleményével, itt határozta meg a zsidó irodalom fogalmát, amit a hazai és külföldi tudomány egyaránt mindenütt magáévá tett. „Zsidó irodalom a zsidók irodalma, amennyiben kifejezésre jutnak benne bármilyen nyelven a zsidóság hiteinek, közösségéhez tartozóknak, mint ilyeneknek szellemi törekvései, szellemi irányai.“ *Bánóczi* József a *Mult és Jövő* első számának első cikként fejtette ki a zsidó iroda-

lom és művészet jelentőségét a különböző nemzeti kultúrák gyarapodása szempontjából. *Martin Buber* itt határozta meg és vette védelmébe a zsidó reneszánsz fogalmát *Nordau* Miksának ugyanitt kifejtett szigorú kritikájával szemben. Internacionális jelentőségű zsidó kultúrcentrum keletkezett Budapesten, ahová *Asch*, *Bialik*, *Csernichovsky*, *Zangwill* verseket, novellákat küldtek, *Antokolsky*, *Israels*, *Krestin*, *Lilien*, *Pilichovsky*, *Struck* kép- és szobor-reprodukciókat és hozzá milyen szeretetreméltó levelek kíséretében. Mennyi serkentés, buzdítás a földkerekség minden részéről!

De ezúttal csak az indulás hazai utitársairól akarok megemlékezni. És ha tovább haladok az ABC betűin, már a D-nél megállít báró *Dirsztay* Béla, a műgyűjtő és műértő, az *Omike* nobilis elnöke, aki művészi ízléssel sietett segítségre különösen a *Mult és Jövő* kiállításainak rendezésénél. És a névsorban: *Dr. Drechsler* Miksa, aki a modern zsidó irodalomról, *dr. Deutsch* Ernő a modern szociális munkáról írt. És követi két holdogult emlékü név: *dr. Eisler* Mátyás egyetemi tanár, aki a nőknek a zsidó kultúrmunkába való bekapcsolásáért száll sikra és a fiatal *dr. Ehrenfeld* Bertalan, aki a zsidóknak a gazdasági kultúrában való részvételét világítja meg. *Dr. Enten* Manó, az ifjú marcali pap halachikus kérdéseket képvisel és egy fiatal novellista: *Emánuel* József, új zsidó tárcákkal lép föl. — Az F-betű élén halad *dr. Fürst* Aladár, akkor székesfehérvári állami főgimnáziumi tanár, a zsidó folklóre és népművészet kérdéseinek lelkes ismerője és ismertetője, aki egyben a *Mult és Jövő* kultúrmunkájának hűséges krónikásává is válik. És a sorban: elődje a zsidó múzeum ápolásában, *dr. Fabó* Bertalan. Tudósok, írók, költők gárdájában: *dr. Frisch* Ármán, *dr. Fleischmann* Sándor, *Fejes-Boldizsár* Ferenc, *Feigl* L. H., *Farkas* Pál és *Feleki* Sándor, már akkor a *Petőfi-Társaság* tagja. És egy új név emelkedik ki a homályból: *Feuerstein* Avigdor, aki újhangú héber verseket ír Budapesten és a biblia nyomait kutatja Adyban és a többi magyar poétákban. De szerepel neve a K-betűs lajstromban is, ő a *Ková* Albert és a későbbi *Avigdor Haméiri*.

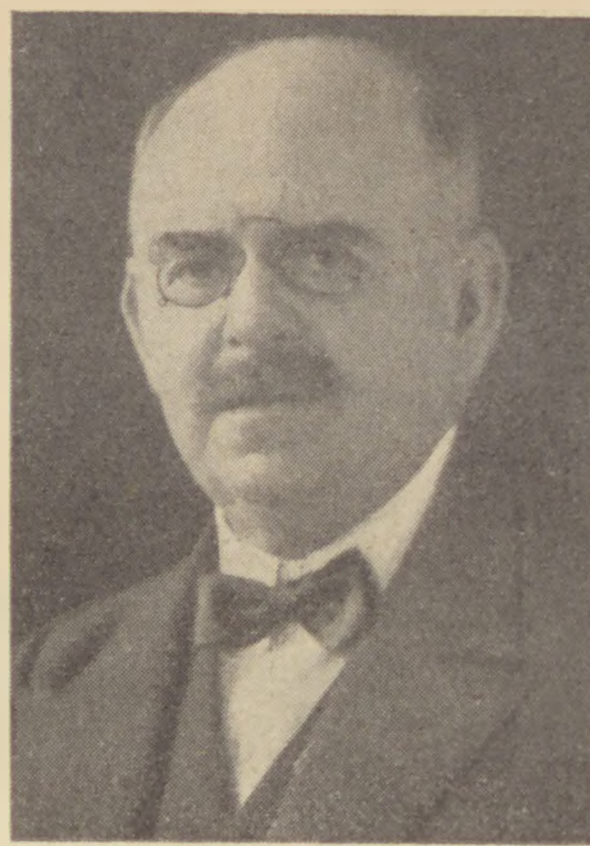
Díszes a G-betűs lajstrom is: *Gál* Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja, rávilágít a zsidóság szerepére a színművészetben és nem kisebb ember, mint *Goldziher* Ignác, a *Tradíció* és *Dogma* viszonyát tisztázza. *Dr. Guttmann*

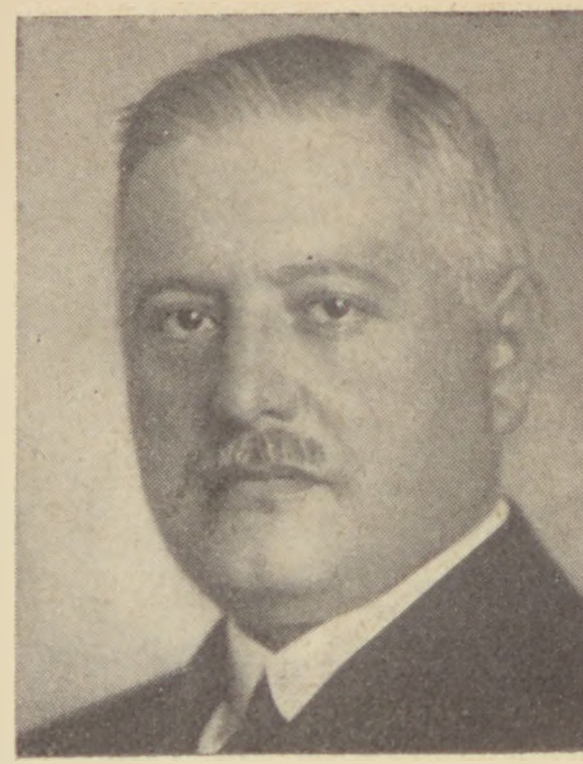
Beregi Ármin

Dr. Molnár Ernő

Feleki Sándor

Dr. Kahan Nison

Mihály aktuális tudományos kérdéseket tárgyal és zászlót hajt dr. Blau Lajos előtt, akinek később utódja lesz a szeminárium rektori méltóságában. Dr. Goldberger Izidor történeti témákat népszerűsít, Guttmann Mór zsidó misztikusokat. Gedő Lipót egyforma tehetséggel rajzol és versel.

És ott látom, ha nem is volna előttem az első évfolyam tartalomjegyzéke, a H-betűsek elején dr. Hajdu Miklóst, a már akkor is ismert novellistát és publicistát. Ő írta a Mult és Jövő harmadik számának vezércikkét az Egységről és a Munkáról. Az akkor divatos hitközségi jelszavaknak szembeszegezte a zsidó kultúra követelményét: „Vannak hitközségeink, intézményeink, mégis alig-alig látom éppen a kultúra és a haladottabb világnézet zsidóságának zsidó lelkületét. A kultúrát, a zsidó kultúra gondozását kérem számon ettől a műveltebb osztálytól!” Micsoda merész igényeket hozott felszínre ez az új riadó. És ő maga beáll a sorba zsidó poézistól ihletett meleg szívvel kultúrát építeni. És nem véletlen, hogy ezeken a hasábokon szorosan egymás mellé kerül dr. Hevesi Simon nevével, aki a Mult és Jövőt alapításától kezdve bibliai történeti, filozófiai, társadalmi, hitvédelmi cikksorozatokkal gazdagította, az OMIKE-vel együtt megindult folyóirat ügyét teljesen magáénak tekintette és a magyar zsidó kultúra hástyájáért mindenkor nobilisan és áldozatkészen szállt sorompóba. Első ünnepi cikke hatalmas ébresztő volt a nagyképű politizálás kábultságából. „A morbus politikus ragadta hatalmába a magyar zsidóságot — hangzott a szózata s levonta a végső konzekvenciákat. — Egy bizonyos: egy szellemi kapcsolatnak megteremtése, egy lelki világ elővarázsolása, melynek sugarai elhatolnak kunyhóba és palotába, egy gondolkörnek, egy gondolataureolának kisugároztatása jobban erősít

és jobban egyesít minket és több becsületet szerez felekezetünknek, mint minden meddő politikai viaskodás.” — Új szellők járnak — mondották Bialikkal, akik ezt az új hangot hallották. — Ebben a lajstromban foglal helyet dr. Heller Bernát, a már akkor is messzehírű tudós. Milyen különösnek hangzik, ha most olvasom a cikkét „a jaffai héber gimnáziumról”. Huszonöt évvel ezelőtt még nem volt nyoma Tel-Avivnak. A Herzlija-gimnázium Jaffán kívül épült, homokos sivatagban. Ma a „jaffai gimnázium” körül egy százharmincezer lakosú új zsidó metropolisz terül el, a százszázalékosan zsidó Tel-Aviv. „Valóban csodálatot keltet az a lelkesség, amely a jaffai gimnáziumot megteremtette és az a kitartás, amely fenntartja, fejleszti” — írja Heller dr. Azóta sok minden keltett csodálatot Izrael feltámadó földjén. A jövő évfolyamban már Abádi Imre megkezd Palesztinából küldött színes tudósításait Judea reneszanszáról és öt év sem telik el, amíg jön a történeti csoda: a Balfour-deklaráció! 1912 elején még Beregi Benjámin (Ármin) így ír az élő héber nyelvről: „Ki gondol arra, mikor „majd meghal” egy-egy brochó olvasásának tanulásába, hogy ugyanazon nyelven gyönyörű, szép gyermekmeséket hallgat néhány száz pici gyerek a jeruzsálemi, jaffai haifai héber óvodákban?” A kezdésnek milyen megható hangulata árad e sorokból. Hogyan lett a néhány százból sok tízezer!

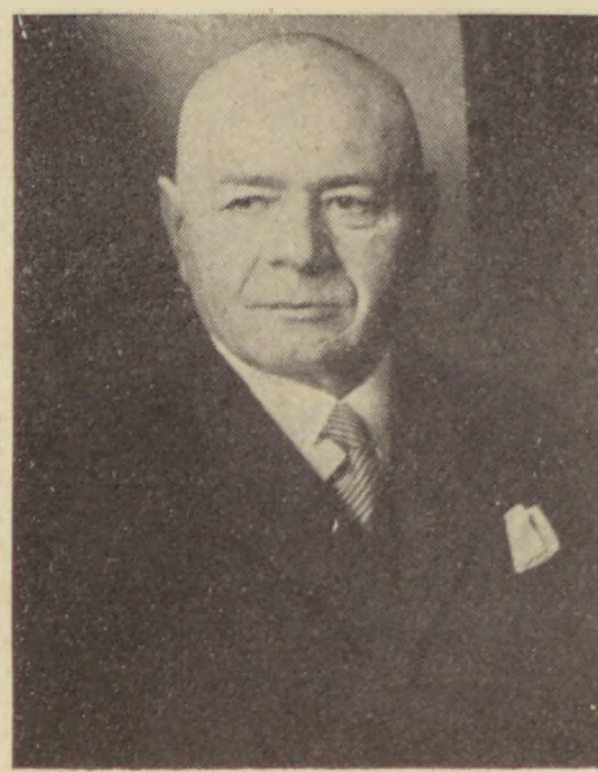
Nem volt új név akkor Ignotus, de új volt mint Morris Rosenfeld verseinek fordítója, ebben az eltávolodott rohanó városban. És új nevek jöttek a vidékről. Jávora Bella hangulatos képeket fest a zsidó életről, a tudós dr. Jordán Sándor mellett jelentkezik a fia, dr. Jordán Viktor. És milyen díszes nevek intenek felém a K-csoportból. Dr. Kec-

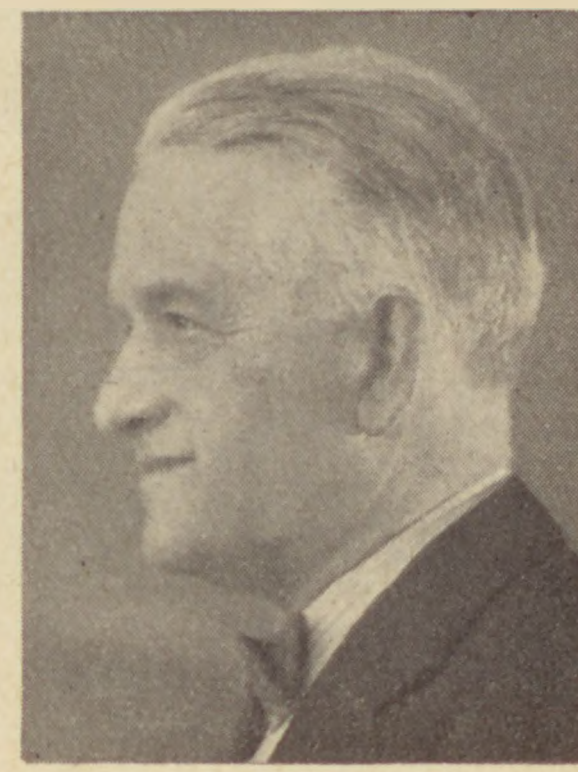
Nagy Imre

Dr. Löwy Ferenc

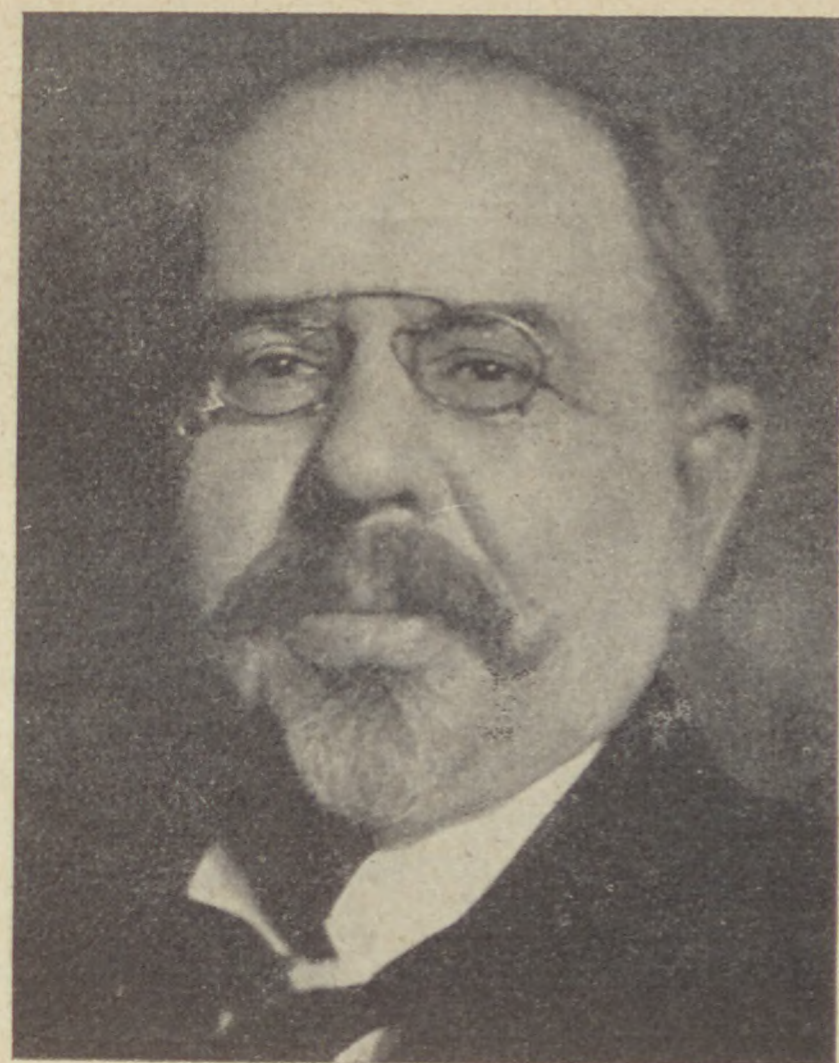
Csermely Gyula

Dr. Deutsch Ernő

Heller Bernát
Bánóczy J. Alexander B

keméti Ármán, a zsidó irodalomtörténet írója, küldte a Mult és Jövő második számának vezércikkét. „Zsidó kultúra-élet”, „Ünnepnek éreztem a Mult és Jövő megjelentét, mert a zsidó kultúraélet kivételével indult világgá!” És a kezdethez méltó befejezés: „A láрма, a pörölés, az indulatosság talán az elevenség, az élettéljesség illuzióját kelti, de nem ad és ne is adjon tartalmat a zsidó életnek — Halk suttogásban közeledik az Uristen. A zsidó szellemi energiák áhítatos, csöndes átérzésében és irodalmunk és művészetünk imádatában. Ez lesz a nagy megújulás; a zsidó közéletnek kultúrváltsága.” Ennek a programnak szolgálatában áll a lajstrom többi neve verssel és prózával: Kiss Arnold, Kiss József, Kistelegi Ede, dr. Kálmán Ödön, Kóbor Tamás, dr. Klein Miksa, dr. Kohlbach Bertalan, Komlós Aladár, Krausz Sámuel, Komáromi Sándor és a külföld felé az összekötő tiszt agilis szerepét oly lelkesen betöltő dr. Kahan Nison.

Az L-csoport élén az akkor még ifjú Lakatos László, valóságos drámai elbeszéléseket adott, Lenkei Henrik bibliai verseket, dr. Löwy Ferenc a tudomány-mellett mennyi szeretetet és buzdítást a nehéz útra induló ifjú szerkesztőnek, Lakos Alfréd nemcsak mint festő, hanem mint műtörténész is jelentkezik és az építőművészek közül a halhatatlan Lajta Béla és tanítványa Löfler Béla. Dr. Lukács Leó és dr. Lakatos Andor a külföldi események krónikásai.

Az M. betű szűkebb lajstromában Mezey Ferenc, a publicista és Mezey Sándor, a költő s még csak egy harmadik, dr. Molnár Ernő, aki mint lyrai poéta és a talmudi legendák feldolgozója mutatkozott be, de csakhamar az ifjúsági irodalom művelésének szentelte erejét és a „Reményt” a Mult és Jövő mellékletének keretéből kiváltva, előbb Bokor Izsó zenereferensünkkel együtt, majd egyedül önálló zsidó ifjúsági lappá emelte. Az N. betű élén egy zsidó nagyszony áll, dr. Neumann Árminné, aki a Mult és Jövő hasábjain indította meg a Zsidó Nőegyletek Országos Szövetségének megalapítását széles látókörű, zsidó szellemű programmal. Dr. Neumann Ede a modern zsidóság problémáit vetette fel, Náday Pál a zsidó iparművészet kérdéseit tárgyalta, Nagy Imre zsidó hangulatú lírát adott.

A P.-csoportban Pásztor Árpád, Pap Izsák, Patai Edith, Peterdi Andor, Peisner Ignác nevei és közvetlen szomszédságukban a külföldiek közül Perez, Pinsky, Rilke, Morris Rosenfeld, Reisen, Rupin, Rochumovsky, Solem Aléchem, Schnéur, Struck és a többiek és a hazniak közül Révész Béla, dr. Richtmann Mózes, dr. Rosenberg Ede, Rábi (Rosenberg) Simon, dr. Reiner Ignác. — Az S. betű élén Singer Leó, akinek Asmodáj-drámáját még újra fel fogja fedezni

a jövő irodalomtörténete. És az akkori fiatal poétagenerációból Somlyó Zoltán, Székely Béla, Szász Menyhért, Szabó Imre, Szegő Arnold, Szébenyei József és a már akkor Ady Endre elődjeként tisztelt Szilágyi Géza. Dr. Schweiger Lázár zsidó filozófusokat ismertetett épp úgy, mint mestere. Prof. L. Stein, Stern Ábrahám zsidó ifjúsági irodalom alkotását sürgette, dr. Steinhertz Jakab talmudi kérdésekről ír. S az ellentétek találkozásának érdekes példaként egymás mellett sorakoznak Szokolow és Szabolcsi Miksa és fia, Szabolcsi Lajos. A T. betűnél egyedül áll Turóczi Trosztler József, aki itt tette közzé első nehézveretű bibliai verseit. Aminthogy egyedül áll a következő U. betűnél Ujvári Péter. a magyar zsidó irodalomnak nagy művésze. Dr. Vajda Béla héber poétákkal foglalkozott, dr. Venetianer Lajos a bibliai ásatásokkal, Wolf Sándor a gheztó művészetével, dr. Weisz Miksa a kódexek művészetével, Weisz Gábor a liturgiai irodalommal. S a Z. betűnél egyedül áll a halhatatlan Zangwill.

Talán hiányos így is ez a lajstrom. És meg kell emlékezni a Mult és Jövő kiadóhivatalának hűséges gárdájáról Virág Gyula igazgatóval az élén, aki odaadással és hozzáértéssel vezette a folyóirat adminisztrációját a legsúlyosabb gazdasági viszonyok közepette. De meg kellene emlékezni azokról is, akik a Mult és Jövő megindulása óta lelkes megértéssel olvasóink, előfizetőink táborába léptek. Itt már nehéz volna akár csoportokban is lajstromot adni. Köszöntöm őket mind szeretettel a régi héber áldással: Salom uvracha! שלום וברכה

Dr Fürst Aladár

BIBLIAI JÁTÉK írta Patai József. Megzenésítette Kelen Hugó

A pesti hitközség Goldmark-terme valóságos színházzá alakult át az idei Chanuka-ünnepre. Fekete-fehér drapériák, függönyök, kulisszák, díszletek, színes reflektorok foglalták le a terem egyik szárnyát, amelyen nagy ügyességgel rögtönzött színpadon bemutatták Patai—Kelen zenés bibliai játékát: „*A Szent lángok csodái*” címmel. A „Moanz Cur” chanukai himnus öt strófája jelenítődött meg mintegy „bibliai opera” öt felvonásban, korszerű kosztümökkel, művészi szereposztással, zenekarral, beszélő- és énekkórossal, hárfások és mozduletművészek csoportjaival. A közönség érdeklődése is az eseményhez méltóan nyilatkozott meg. A Goldmark-terem zsúfolásig telt meg. Az ülőhelyek száma, a pótshékekkel együtt is, kevésnek bizonyult. Köröskörül álltak is tömött sorokban és áhítattal figyelték a zenés drámai jelenetek mozgalmas változásait. Oldalt külön emelvényen ült bibliai kosztümben a „recitátor”, aki a jeleneteket a „felvonásközök” alatt összefoglalva, mintegy egységes keretet adott a különböző korokból megelevenített zsidó küzdelmek történeti folytonosságának. A háttérben, a függönyök mögött pedig a vegyes kórusok éneke és beszéde a minden harcokban győzedelmeskedő hit diadalát juttatta kifejezésre. Az öt jelenet egymás után: *A makkabeusi lángok, Mózes, Babilon vizein, Eszter, Az örök lángok.*

A rendezés Ligeti József művészi munkája volt. A kosztüm tervezetek Patai Edith közreműködésével készültek. A szólóénekesek közül kiemelkedett Marko Eta és a kolozsvári Szegő Julia. Tarján Gyula, Homonai Rezső, Sashegyi Erzsi, Braun Antal, Kepes Márta, a MIKÉFE szavalókórus, a zsidó kamarakórus dr. Ágai Dénes vezetésével, Kelen Rózsi zongoraművésznő, Danciger hegedűművész, Rejtő Gábor csellóművész arattak még szép sikert.

Az előadást megelőzően a MIKÉFE növendékeinek avató ünnepe volt. Dr. Kiss Arnold hatalmas szöveget intézett az ifjúsághoz. Dr. Stein Emil szívhezszólóan búcsúzott az elnöklete alatt működő MIKÉFE-nek életbe induló növendékeitől, akik között Kertész Ödön igazgató különböző jutalmakat osztott szét. Dr. Friedmann Ignác pedig a bibliai játékot megelőző áhítatot emelte bevezető, meleg szavakkal. Az előadás után a szerzők és művészek tiszteletére rendezett banketten dr. Friedmann Ignác, Kelen Hugó és dr. Patai József felszólalásaikban külön kiemelték a MIKÉFE vezető asszonyainak és különösen Dános Lászlónénak, dr. Elek Endréné és Halom Boriska érdemeit, akik úttörő munkát végeztek azzal, hogy végül egy tisztára zsidó programú estét nyújtottak és a humanitás szolgálatában egyben a zsidó kultúra ügyét is lelkes odaadással szolgálták.

LISZT FERENC ELSŐ ZONGORÁJA

A doborjáni tisztartó úr erősen alkudozott a lakompaki kereskedővel. A patkóvasat drágállotta, a tengelyvasak könnyűek voltak, semmi, semmi sem nyerte meg a tetszését. A kisfiú meg ült egy rizskásás zsákon és tágra nyílt szemmel figyelte a bírkózást apja, nemes Liszt Ádám uram, meg Hirsch bácsi között. Egy gyengéd kéz simítása rezzentette meg, Hirsch néni keze.

— Gyere be a szobába, Ferike, itt megfázol.

A kisfiú lecsuszott a zsákról és engedelmesen követte a kereskedő feleségét. Amint az ajtó bezárult mögöttük, mintha más világba léptek volna. Szép régi képek a falon, ezüstkarú, sokágú gyertyatartók, tornyos, ezüst fűszerszám-szekerénykék a polcon, csillogó puha szőnyegek a méz-sárga padlón. A szoba közepén óriási háromlábú szörnyeteg; rézpatái üvegpatkókon nyugodtak, csillogó polituros hátán visszaverődött egy nyugalmas otthon képe.

— Mi ez, Hirsch néni? — kérdezte félénken a kis fiú.
— Gyere közelebb, nézd meg — és az asszony finom ujjai lágyan futottak végig a Hammer-Klavier sárga fogain.

A kisfiú elbűvölten hallgatta a mennydörgéstől csendes sóhajtásig halkuló hangokat. Azután leült eléje. Amit ott hon a cirpelő spinéten játszani szokott, mindent végig élvezett rajta. Élvezte a rengeteg hanganyagot; az új hangszínt, mely finom fülének annyira új volt, hogy megittasult a saját tudományától. Azt sem hallotta, mikor apja s Hirsch odalépett mögé, csak játszott boldogan, önfeledten.

A varázs megtört, mikor Hirschné megcirógatta az arcát és megkérdezte tőle:

— Igazán, nem játszottál még soha zongorán?

— Nekünk nincs, Hirsch néni, mi szegények vagyunk.

— Hisz akkor valóságos csoda, amit te itt műveltél — szólt elragadtatva az asszony. — Neked tanulnod kell, fiam és nagy ember lesz belőled.

Másnap négylovas fogat erőlködött be a tisztartóház kapuján. Óriási láda feküdt a szekéren. Liszt Ádám uram maga bontotta fel nagy óvatosan a láda tetejét. Benne feküdt szélesen, nyugalmasan Hirschék zongorája, a lakompaki kereskedőház legféltettebb kincse. Nem volt mellette egy sor írás, egy magyarázó szó sem.

Liszt Ferenc a művész, a zongora királya, sohasem fizette meg Hirschéknek azt a hangszert, amit Liszt Ferike, a gyermek tőlük kapott. De megfizette a zsidóságnak százszorosán. Többször játszott zsidó jótékony célokra mindenfelé. Legkedvesebb párisi tanítványa, Cohen Genfben is követte és a zenekirály soha, míg csak tanította őt, pénzt tőle el nem fogadott. Barátai közül Meyerbeer volt legközelebb szívéhez; Heine nemcsak csodálója, de szintén egyik legjobb barátja volt. Támogatta teljes odaadással, propagálta Joachimot. Reményi Edét és Rubinsteint egészen addig, míg pályájuk felívelt és beírták nevüket kitörölhetetlenül a nemeslelkű barát, az elfogultságtól mentes pártfogó, a halhatatlan művész neve mellé. *Gál István*

SZLOVENSZKÓI LEVÉL

A szlovenszkói zsidóság körében nagy meglepéssel fogadták a köztársaság új elnökválasztásának eredményét. Benes volt külügyminiszter személyében Masaryk elnök nemes, liberális tradícióinak egyenes folytatását látják. Az új elnök a Népszövetségben többször szállt síkra a palesztinai zsidó nemzeti otthon felépítésének történeti jogaiért és legutóbb is a Keren Hajeszod 15 éves jubileuma alkalmából meleg hangon üdvözölte a szentföldi építőmunkát, amelyet a mai kor egyik legjelentősebb vívmányának tart.

Ebből az alkalomból az egyik szlovenszkói lap feleleveníti Hodzsa Milán miniszterelnöknek kinevezésével kapcsolatban a nála földművelésügyi miniszter korában történt kedves jelenetet. Amikor a hitközségek küldöttsége járt nála és a tárgyalás alatt beesteledni kezdett, az egyik rabbi engedelmet kért tőle, hogy valamelyik szobába vonulhassanak közben minchát imádkozni. Mire a miniszter kijelentette, hogy mi jut eszükbe, hogy egy egész küldöttség vonuljon el őmiatta? Inkább ő fog kimenni az imádkozás tartására és egy negyedóra múlva visszajön, hogy folytassák.

Igen jó hatást tett dr. Kugel képviselőnek a prágai parlamentben elmondott nagy beszédje a zsidó kulturális törekvések támogatásáról és a ruszinszkói zsidóság helyzetéről. Ugyanakkor dr. Reisz Gyula a tartománygyűlésen mutatott rá a zsidóság szociális kérdéseire kitűnő hatással.

Itt emlitem az ungvári héber elemi iskola tízéves jubileumát, melyet szép keretek között ünnepeltek meg. Az iskola működésére még visszatérek. *Fodor Fülöp*

TOLLHEGYRŐL

A FAJGYÜLÖLŐK KORA EZ.

Mindig ámultam, ha olvastam vagy hallottam, hogy valamely civilizált népek között valamilyen ürüggyel meg-lincseltek egy négert. Nem tudtam megérteni ezt a borzal-mas fajgyűlöletet. Olyan értetlenül állok még ma is az ilyen barbárság előtt, mintha nem is ebből a világból való volna. Miből táplálkozik ez az alacsonyrendű, szinte állati indulat, amely szerintem sehogyan nem méltó az emberhez, hát még európai, úgynevezett civilizált emberhez. Úgy okos-kodtam ilyenkor, hát az a szegény néger nem olyan ember, mint a fehér, nem ugyanazok az érzések, ösztönök, lelki és szellemi adottságok vannak meg benne is, mint mi ben-nünk? Az ő istene talán más fajtájú és talán nem e világ-ból való az eredete? Nem úgy szülte anyja kinnal és fáj-dalommal, mint az európai fehér csecsemőt? Nem egyazon nap élteti, mint bennünket? Nem ugyanazon titokzatos lét és világ várja őt, ha egyszer lehunyja szemét? Nem úgy fáj neki a fájdalom, nem úgy ver-e a szíve, nem úgy világoso-dik az agya, mint bármilyen más fehér halandóé?

Így meditálok magamban, ha a színesek gyűlöletéről veszek tudomást és szinte megbecstelenítve érzem emberi mivoltomat, ha a négerek üldözéséről tudomást szerzek.

Hasonlóképpen, de minthogy a saját bőrömről is szó van, még keservesebben érzem mindezeket, ha látom, hogy mily szörnyű arányokat ölt napjainkban az antiszemizmus.

Az emberiség verte a mellét és nagyra volt a civilizá-ciójával. Igen, a világ népei büszkék voltak kultúrájukra, technikai és szellemi fejlődésükre, humanizmusukra, szo-ciális intézményeikre, de azért lincseltek négereket, pog-romokat rendeztek és földönfutókká tettek ártatlan zsidó-kat. Mert négert és zsidót megvetni, gyűlölni, üldözni egy-általán nem a civilizáció kérdése, sem Európában, sem Amerikában.

És most az összeomlás veszélye fenyegeti már ezt a „gyönyörű” kultúrájú világrendet. De miért? Egyszerűen azért, mert mindez a mi mai nagyratartott civilizációnk *talmi* volt. Pakfon kultúra, pakfon civilizáció. Most látni, hogy milyen gyöngé alapokra épült ez a dölyfös világ. És az emberiség nagyobb többsége ma is még vad, barbár, ke-gyetlen. Négert lincsel, zsidót üldöz, fajok egymásra tör-nek csak úgy, mint száz, kétszáz vagy ezer esztendővel ezelőtt. *Untergang des Abendlandes*, ez annak a könyvnek a címe, amely évekkel ezelőtt megkondította már Európa lélekharangját. Tudós írója felismerte a nagy összeomlás első jeleit.

A szerencsétlen emberiség rosszul választotta meg ve-zéreit és rossz prófétákra hallgatott és ezért más sors nem várhatott rá.

Peterdi Andor

„TÖRVÉNYMAGYARÁZAT”

A németországi zsidó lapok tele vannak mostanában „törvénytárgyalásokkal”. A nürnbergi Sulchan Aruch kommentátorai vitatkoznak paragrafusok fölött: Zsidó ház-tartás-e az, melynek feje nő és így joga van-e negyvenöt éven aluli árja háztartási alkalmazottat tartani, vagy sem? És mi a döntés, ha a háztartás feje férfi ugyan, de már túl van a nyolcvanon, vagy közeledik a százához? És mi van, ha a háztartás feje nő, de viszont van albérlője, aki férfi és még százhusz éven aluli? Ezek mind távolról humo-roznak látszó kérdések, de a Harmadik Birodalomban véres valóságok, amiken „bőgni kéne” — Bialik szavával. Ott ilyen hajszálon, sokszor ősz hajszálon is elcsúszhat a „nem-árja” ember és a Rassenschande törvénye fegyházéveket szabhat ki arra aki ezt az új Sulchan Aruchot 1935-ből (!) nem ismeri.

ZSIDÓ HUMOR

PALESZTINAI HUMOR

A „HAAREC” *הארץ* telavivi héber napilap most adta ki 5000-ik számát, mely hatalmas jubileumi mű lett. Egyik melléklete, az 1953-ban Nagytelavivban megjelenő 9999 számú humoros „Utopisztikus Ujság”. Néhány szemelvény:

— HARMINCADIK CIONISTA KONGRESSZUS BER-LINBEN. Megbízható forrásból közlik, hogy a legközelebbi, 30. cionista világkongresszus ezúttal nem Palesztinában lesz, mint 15 év óta szokás, hanem — Berlinben. Amióta felme-rült a gondolat, hogy időről-időre a kongresszust külföldön tartsák, minden országból jöttek meghívások a jeruzsálemi exekutívához. A legindokoltabb azonban a németországi kormány meghívása volt, minthogy ugyanakkor ünnepli Germánia a felszabadulás 15 éves jubileumát. A Reichstagot ez alkalomból hatalmas lángoszlopok veszik körül, a régi események emlékéül. A kongresszus a Sportpalast-ban lesz. Az összes német állami iskolákban rendkívüli héber kurzu-sokat tartanak, hogy a kongresszus héber tárgyalási nyelvét minél többen megértsék.

— CHANUKA-ÜNNEP OROSZORSZÁGBAN. Odesszá-ban, Kievben, Minsken és Charkovban nagyszabású Cha-nuka-ünnepélyeket rendeztek. A városok elhatározták, hogy utcákat neveznek el a héber irodalom és a cionista mozga-lom nagyjai után, kiket a letűnt szovjeturalom kiűldözött az országból. Az ünnepi avató alkalmával számos léghajó és repülőgép indul el új chalucokkal Palesztinába.

— A HAAREC EZENTUL ÓRÁNKÉNT jelenik meg éjjel-nappal. Holnap a tízórai számban különtudósítónk beszélgetése a Mars csillagon a népszövetség ottani elnöké-vel a nőkérdésről.

— ALAGÚT A FÖLDKÖZI TENGER ALATT. Az arab ujságok egy eddig meg nem erősített hírt tesznek közzé, hogy a hatósági nyomozók felfedeztek egy alagutat a Földközi tenger alatt, Acco és Trieszt között, melyen át havonta százezer illegálisan bevándorló zsidó özönlött Pa-lesztinába. Az olasz kormány nem hajlandó a Triesztnél levő alagútnyílást elzárni és így attól lehet tartani, ha a palesz-tinai kormány be is zárja az alagút accói nyílását, a zsidók más oldalkijáratot építenek a tenger alatt és az illegális be-özönlés folytatódni fog.

— CSODAGYEREK SZÜLETETT. A nagytelavivi Kab-canija-negyedben szegény szülőknél gyermek született, aki az orvosok agyvizsgálata szerint nagy költő lesz. A város magára vállalta neveltetését. A „Haarec” szerkesztősége szerződést kötött a szülőkkel, hogy első verseit a „Haarec” irodalmi rovatának adják át.

— A „HABIMAH” holnap mutatja be szabad ég alatt, a nagy amfiteatrumban „*Izrael kivonul Egyiptomból*” című bibliai játékot 600.000 szereplővel.

— UGYANEKKOR A „HAÓHEL” munkásszínház be-mutatja „*Az egyiptomi zsidó proletariátus rabszolgamun-kája*” című darabot, nemzetközi zenekar közreműködésével.

— OLASZ-ABESSZIN BÉKEKÖTÉS MÉG 1953-BAN. Addisz Abebából jelenti tudósítónk televizán: Amint saját szemeikkel láthatjátok, előkészületek folynak a béketár-gyalás megkezdésére. A világ összes nemzetei elküldték repülőgépeken képviselőiket, hogy jelen legyenek a világ utolsó háborújának ünnepélyes befejező aktusánál.

— A VÖRÖS MAGEN DAVID. Az utóbbi időben igen sok baleset fordult elő a repülőgépek sűrű összeütközése folytán. A vörös Magen David előterjesztést tett a városnak, hogy a repülőgépforgalom egy részét helyezze át a föld alá.

PALESZTINÁBA ÉS SIRIÁBA

hetenként kétszer legmodernebb gyors-hajókkal **Triestből**, egységes és turista-osztály.

EGYIPTOMBA

hetenként **Triestből** és **Genovából** 3 nap alatt pazar luxushajókkal.

A LEVANTERA, INDIÁBA ÉS A TÁVOLKELETRE

sűrű járatok modern óceánjárókkal.

Prospektusok, felelősségátvitel a társaság mindkét **budapesti** irodájában:

Thököly-út 2

Váci-utca 4

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A KÜLFÖLDI SAJTÓ A MULT ÉS JÖVŐRŐL. A Mult és Jövő jubileuma alkalmából a külföldi sajtó az egész világon nagy szeretettel méltatta a folyóirat és szerkesztője munkáját. Az angol és amerikai lapok is nagyobb cikkekben emlékeztek meg a Mult és Jövő kulturmunkájáról. A Johannishurgban, Délafrikában megjelenő The Zionist Record, a délafrikai zsidóság legtekintélyesebb lapja, *A Famous Hungarian Journal* címen méltatja a folyóiratot. „Jubileumára a civilizált világ minden részéről érkeztek üdvözlések. A Mult és Jövő cikkei nagyon érdekelhetik keresztényt és zsidót egyaránt. Közleményei érdekesek és maradandó irodalmi értékűek — írja dr. N. Finn. — „A folyóirat irodalmi színvonala mindig igen magas volt és gyakran láttam a Mult és Jövőt keresztény emberek kezében. Kár, hogy nem jelenik meg szélesebb kiterjedésű nyelven. Biztos vagyok benne, hogy az egész világon nagy örömmel olvasnák és megnyitná a szemüket olyanoknak, akik igen keveset tudnak magyarországi testvéreink ragyogó munkájáról.“

LORD READING HALÁLA. Lord Reading, eredeti nevén Rufus Daniel Isacs, volt indiai alkirály a legmagasabb pozíciót érte el, amelyet zsidó valaha Angliában tehetségével kiküzdött. Amellett Lord Readingnek nem is kellett küzdenie a pozícióért. Egymás után kínálták fel neki a

legmagasabb bírói tisztséget, miniszterséget, a lord címet, majd a Viscount, Earl és Marquis címeket, végül indiai alkirályi méltóságát és mindenütt dicsőséget szerzett a nagy világbirodalomnak és a zsidóságnak egyaránt. 1921-ig alelnöke volt az Anglo Jewish Associationnak, később elnöke lett a Palestine Electric Corporation-nak. A Jewish Agencyt mindig lelkesen támogatta.

AZ ARADI ZSIDÓSÁG ünneppé avatta elnöke, dr. Schütz Henrik életének 70. és hitközségi elnökségének 15. évfordulóját. A templomi istentisztelet keretében dr. Vág-völgyi Lajos főrabbi méltatta. A díszközgyűlésen Szenes Henrik üdvözlőbeszéde után dr. Schütz Henrik néhai szüleinek emlékére örökös mazkir-alapítványt létesítettek és az iskolát dr. Schütz Henrik nevére nevezték el. Dr. Somló Ármin az előjáróság nevében üdvözölte az elnököt, majd Lakatos Aladár bankigazgató az aradi zsidóság emléktárgyát, egy díszes emlékalbumot nyújtott át egy félméter magas, ezüst frigyszekrényben elhelyezve. Az emlékalbum úgyszólván egész Európa zsidó közöleteinek és vezető egyéniségeinek üdvözlő írásait és emléksorait tartalmazta. A hitközségi alkalmazottak emléktárgyát, egy aranytollat Raab Zoltán főjegyző nyújtotta át, majd az Erdély-Bánati hitközségek nevében dr. Adorján Ármin, Nyiri Jenő, az aradi orthodox hitközségek nevében Schreiber Joachim főrabbi, az aradi zsidó egyesületek és intézmények képviselői egymásután adtak kifejezést annak a nagy megbecsülésnek, amelyben dr. Schütz Henrik osztatlanul részesül. Este a banketten Arad egész zsidósága nevében Faragó Rezső vezérigazgató üdvözölte az elnököt.

A Pesti Chevra Kadisa előjárósága, választmánya, képviselőtestülete, valamint az Aggok-háza és Szeretetház vezérlő bizottsága a legmélyebb fájdalommal és a súlyos veszteség érzetével jelenti, hogy nagyérdemű díszelnöke,

Adler Gyula

ur

felekezete közügyeinek szentelt áldásos élete 87-ik évében, f. hó 6-án elhalálozott.

A megdicsőült férfiú évtizedeken keresztül, előbb mint a Chevra Kadisa előjárója, majd alelnöke, később elnöke és végül mint annak díszelnöke igaz lelkesedéssel, lánglelkű hitével, mélységes szeretettel és páratlan odaadással szolgálta Chevra Kadisánkat és annak intézményeit. A szegényeknek, szülőknek atyja, az aggoknak és betegeknek nemes istápolója volt. Nemes munkásságával aranybetűkkel írta be nevét Chevra Kadisánk történetébe.

A megdicsőült férfiút a Pesti Chevra Kadisa saját halottjának tekintti és tetemei f. hó 8-án a Kerepesi-úti izr. temető halottasházából örök nyugalomra kísértettek.

Budapest, 1936 január havában.

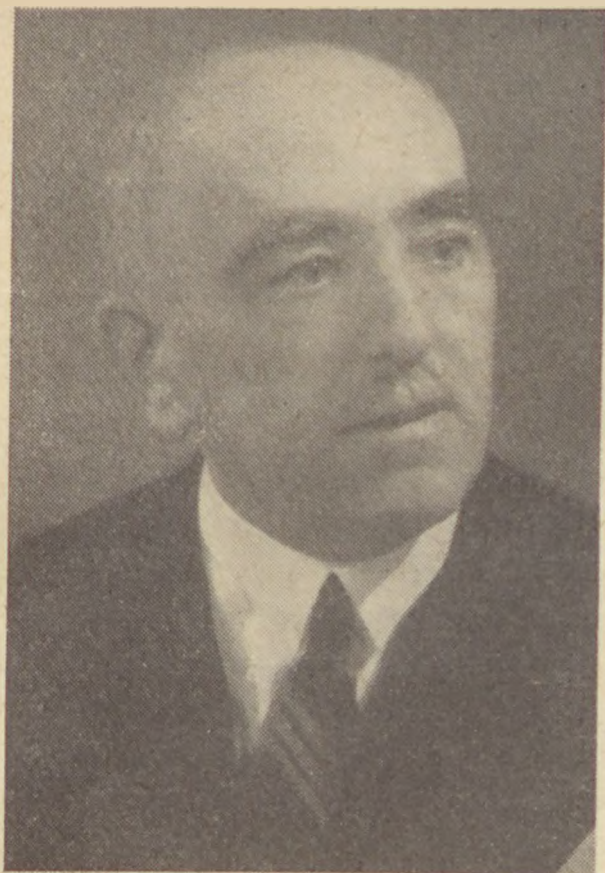
A megdicsőült emlékét kegyelettel fogjuk megőrizni.

Áldás és béke hamvaira!

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay ucca 4/B
Telefon 23-8-43

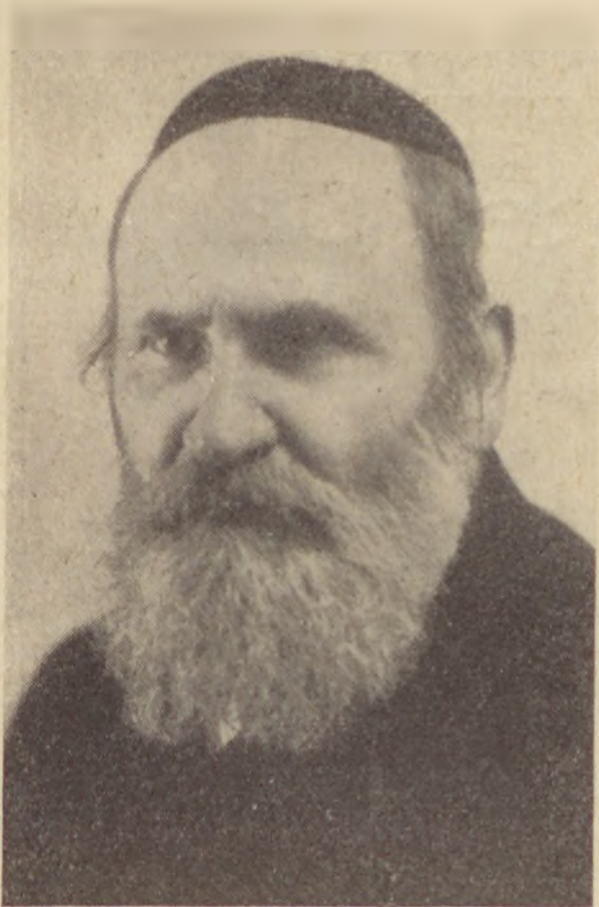

LUNZER PÁL. Meleg ünnepségekben részesítették jubileuma alkalmából Lunzer Pált, a Pesti Szentegylet elnökhelyettesét, akit éppen ebbe a díszes tisztségbe is a benne összpontosuló bizalom emelt. Lunzer Pál évtizedek óta szentel nagy gazdasági tevékenysége mellett is időt és energiát a zsidó humanitás szolgálatának, amelyre alkalmasabb területet nem találhatott volna, mint a Pesti Chevra Kadisa, melynek működése a jótevés annyi ágazatára terjed ki.

AZ IMIT DECEMBERI FELOLVASÓESTJÉN Kóbor Tamás elnöki megnyitója után Hatvany Bertalan báró tartott előadást „Konfuciustól Nehemiásig” címen. Egy korban éltek és a legnagyobb távolságokon át találkoztak a gondolataik, amiben az *Ázsia lelke* szerzője kozmikus csodát lát. Ugyanekkor élt Buddha, Zarathustra és Pythagoras is. A közönség nagy érdeklődéssel hallgatta a magas színvonalú előadást. Fenyő László és Szenes Erzszi legújabb verseiből mutatott be értékes szemelvényeket.

LIGETI SÁMUEL DR., a kiváló jogtudós érdekes előadást tartott „Justizmord” címen. Megvilágította ennek a kérdésnek teljes pszichológiáját. Az előadást dr. Pap Illés vezette be.

ADLER GYULA TEMETÉSE. Nagy részvét mellett kísérték utolsó útjára Adler Gyulát, a pesti Chevra Kadisa díszelnökét. A temetésen testületileg jelent meg a Szentegylet elöljárósága Kramer Miksa kormányfőtanácsos elnök, Bánó Dezső, Beck Jenő, Eisemann Gyula, Lunzer Pál és Steiner Mór elöljárók, valamint a tisztikar. Dr. Fischer Gyula főrabbi méltatta a megdicsőült érdemeit a jótékony-ság és az emberszeretet terén. Kramer Miksa elnök a Szentegylet háláját tolmácsolta. Igaz odaadással és lelkesedéssel szolgált a Chevra Kadisánkat és benne az emberszeretet szent ügyét. Szerette aggjainkat, betegeinket, jószágos atyja volt a szegényeknek és istápolója a szűkölködőknek. Dr. Glücksthal Samu, felsőházi tag a Pesti Hitközség nevében búcsúzott az elhunytól, majd dr. Deutsch Ernő a Mikéfé, dr. Majtényi Nándor az Ahávász Réim nevében vett búcsút.

BRAUN IZRAEL rabbi, a Torasz Cheszed Egyesületnek 25 év óta vezető rabija, a pesti orthodox hitközségnek VII. kerületi rabbi-helyettese a napokban ünnepelte 70 éves jubileumát híveinek és tisztelőinek lelkes ovációi között. Braun Izrael a Müller Náthán szécsényi, Teitelbaum szigetesi és Kopel Reich pesti főrabbi-knak volt növendéke, öt évig a pozsonyi „Sevet Szofér” tanítványa volt, tőle nyerte rabbiavatását, éveken át a németországi Halleban

volt rabbi. Művei: Beth Jisrael három részben, Minchat Jisrael, Tefiloth Jisrael, Ec Chajim, Ohel Jisrael és kiadás alatt Tifereth Jisrael. Nagy sikereket arattak szónoklatai is.

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben,
az idén is gyártunk.

A felügyeletet az egri főrabbi,
főtisztelendő

SCHREIBER SIMON

ur gyakorolja

A husvéti áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigorú felügyelete. E szigorú rituális felügyelet teljes erejű biztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvéti áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvéti árut
tehát a legvallásosabb emberek
is a legteljesebb bizalommal
fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.-T.

**Budapest 113.
Postafiók 5.**

Telefon: 68-8-45

A PECICAI WIZO legutóbbi kultúrestjén dr. Harnik Anna lelkes bevezetője után Guttman Ignác kántor tartott előadást a zsidókérdésről, majd Klein Mirjam értékes tanulmányt adott elő Patai Józsefről, több versének illusztrálásával. A tanulmány keretében méltatta a Mult és Jövő 25 éves jubileumát is: „A legszívesebben idehoztam volna azokat a nagyértékű hatalmas foliánsokat, amelyeket évek óta gyűjtünk s amelyekre a koronát a jubileumi szám tette fel. Ma az egész művelt világ ismeri a Mult és Jövőt és ünnepli Patait. A keresztény társadalom legkiválóbbjai, főpapok, államfők keresték fel az ünneplőt meleg soraikkal. Mi zsidók meg legyünk büszkék reá.” Befejezésül Gál István méltatta a Wizo nagy céljait.

A PÉCSI TALMUD-TÓRA EGYLET ez évi felolvasó ciklusát dr. Wallenstein Zoltán főrabbi nyitotta meg a „Titokzatos Abesszinia csodálatos zsidó vonatkozásai” címen tartott nagyszabású szabad előadásával. Dr. jánosi Engel Róbert elnök hálás köszönetét tolmácsolta az előadásért.

A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG kisvárdai csoportja Szél Mihály- emlékünnepelet tartott. Dr. Schönwald Miklós megnyitója után dr. Richtmann Mózes tartotta az emlékebeszédet. Deutsch Ernő gyászénekét és héber dalokat adott elő, Széll Vera és Schwarcz Lajos héber költőkből szavaltak. Marton Ede a Palesztina építő munkát ismertette.

LOHR MÁRIA „Kronfuszt” vegyszít és kelmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 30-2-37

MIK A LEGÚJABB HÍREK A MÁSODIK ZSIDÓ OLIMPIAI JÁTÉKOKRÓL? Minden résztvevő a csehszlovák vasutakon 50 százalékos kedvezményben részesül. Minden résztvevő vízumkedvezményben részesül. — Hogy eddig több mint 11 nemzet küldte el nevezését. — Hogy a második makkabián részt vesz személyesen Lord Melchett, a Makkabea világszövetség elnöke. — Hogy dr. Max Bród neves zsidó író és több nagyság előadást fog tartani. — Hogy a magyarországi közös utazást az ÉGISZ utazási iroda vette a kezébe. — Jelentkezettek számosan!

AZ UJPESTI VENETIANER-EGYESÜLET egyik legutóbbi felolvasóestjén dr. *Kenéz-Kurländer Ede*, a *Szombat* szerkesztője, tartott érdekes előadást, melyben régi zsidó vonatkozású reminiscenciáit elevenítette fel. Utána Ascher Oszkár szavalt. Dr. Friedmann Dénes főrabbi köszöntö meg az előadást.

A HÁZÁMIR Temesvári Dal- és Kultúregylet zászlóavatója nagy ünnepélyességgel folyt le. *Drechsler* főrabbi méltatta a zsidó dal kultuszát, *Nyiri* Jenő elnök megnyitója után *Kaufteil* Ernő referált az eddigi működésről. *Wiener* Mór dr. ügyész beiktatta *Nyiri* Jenőnét a zászlóanyai tisztségbe, majd az egyesült zsidó hitközségek nevében dr. Weisz Arthur al-elnök, a nőegyletek nevében dr. Drechsler Miksáné, a Nemzeti Szövetség nevében dr. Nobel Sándor, a Wizo nevében dr. Nobel Sándorné, az Iparosok Egyesülete nevében Kardos Vilmos, továbbá Pap Illés, dr. Herschkovits M. és Grünberger Ch., dr. Singer Jakab és Schück Bernát főrabbiak szóaltak fel. Az ünnepély a Hatikvával fejeződött be. A Házámir zászlaját, Raducziner Bernát ideája alapján, Kaufteil Ernő tervezte és a Weisz és Co. kézimunkaüzlet készítette.

AZ OROSHÁZI zsidó ifjúság kulturbizottság alakuló gyűlésén elnök lett: dr. Kálmán László; jegyző: Löbl László; pénztáros: Steiner István; választmányi tagok: Frigyes Andrea, Maros Rózsa, Pilis Magda, Schwarz Anna, Bárány Béla és Müller Pál. Elhatározta az alakuló gyűlés, hogy a téli hónapok folyamán vallásos előadássorozatot tart. Az első vallásos estélyen dr. *Frenkel Jenő* szegedi rabbi tartott előadást, melyet *Büchler* Márton orosházi főrabbi vezetett be. Dr. Kálmán László ifjúsági elnök ifjúsági könyvtár létesítését sürgette.

A BUDAPESTI IZR. KOMAEGYLET centennáriuma alkalmából dr. *Tarján Ottó* elnök ismertette az Egylet nemes-célú feladatát, amely újszülött fiúgyermekeknek a Szövetségbe való felvételéből és szegény gyermekágyas anyák segélyezéséből áll. Majd *Eppler Izidor*, az Egylet rabbija, dr. *Farkas József* és *Herskovits Dávid*, dr. *Rosenák Miksa*, sió-agárdi *Zöld Márton* tábornok, dr. *Friedmann Izidor*, dr. *Epstein Manó*, dr. *Vázsonyi János*, dr. *Bródy Ernő*, dr. *Stern Simon*, *Fekete József* és *Szőke József* szóaltak fel.

HÁZASSÁG

Grünstein Böske és *Dr. Fodor (Mór) Miklós* (Uzhoros) december 15-én házasságot kötöttek.

Bróda Sárkát, a myjavai főrabbi leányát, eljegyezte *Reichenberger Jakab* Bratislava.

KULTÜREST GYÖNGYÖSÖN. Dec. 22-én rendezte a gyöngyösi Orth. Izr. Hitközség a Nőegylettel együtt ünnepi estjét a Kultúrteremben. Ünnepi előadó *F. Fürth Margit* író volt, neki és a többi szereplőnek, valamint a kiváló rendező gárdának, *Hermann* hitk. elnöknek, *Róth Mór*né nőegyleti elnöknek, *R.-né Sussmann Anna* agilitásának köszönhető, hogy ezúttal olyan szép összeg jutott a nőegylet védenecinek segítségére.

HALÁLOZÁS

Löbl Ödön, a temesvári Duraművek tisztviselője 31 éves korában elhunyt. A zsidó reneszánsz mozgalom aktív vezetőjét vesztette el benne. Dr. *Singer Jakab* főrabbi, dr. *Kugel Jenő*, *Kaufteil Ernő*, *Schwarz Károly*, dr. *Wiener Mór*, *Jakab Ödön* és *Sió Imre* búcsúztatták.

Súlyos csapás érte *Stern Salamon* ny. postai főellenőrt és nejét szül. *Mauskopf Terézt* Beregszászon, fiának, *dr. Stern Imre* prágai fogorvosnak hirtelen elhunytával. Halála város-szerte általános részvétet keltett.

Özv. Róth Seligné Nagyszöllősen 73 éves korában elhunyt. A megholdogult lelkes támogatója volt a zsidó egye-sületeknek. Gyermekei és nagyszámú rokonsága gyászolja.

3 szó csupán

**SIRKŐ
LÖWY-nél
BUDÁN**

II., Fő-utca 79
Telefon 51-5-81

Külön nagy lerakat

ALKALMI VÉTELEK

a legolcsóbb áron II, Zárda-utca **3**
Margit-krt sarok

„DUNDI” gyermek-
trikó fehérneműek
kiváló minőség, kapható

Székely Jenő cégnél
Petőfi Sándor-u. 9. és Váci-u. 7.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómoste-
rek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 34-9-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A legszebb ajándék

Patai József
HERZL
könyve

370 oldalas albumalakú mű, száz
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban P 16.—
Díszkötésben „ 20.—
Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—

Pro Palesztina kiadás

**KOLLER, MŰSZAKI IRODA
CSILLÁRGYÁR**

VILLAMOS- ÉS GÁZBERENDEZÉSEK,
FÉMÁRUGYÁRTÁS, VILLAMOS MO-
TOROK ÉS VENTILÁTOROK. VÉTEL,
ELADÁS ÉS CSERE. ÁTALAKÍTÁSOK

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-Ú. 15. TELEFON: 31-3-37

Pension Stern Abbazia

Modern, szigoruan rituális ház.
Folyó hideg- és melegvíz, kilátás a
tengerre. Pensió 25 lírától kezdve.
Telefon 684. Kivánatra prospektus

**Fűzőt, gumiharisnyát,
gumi fűzőt
vásároljon bizalommal
a Hungária üzleteiben**

Akácfa-utca 2
Váci-utca 16
Kossuth Lajos-ú. 8
Nagymező-utca 16
Üllői-út 40
Alkotás-utca 1/a
Krisztina-tér 3
Újpest, Árpád-út 67
Kispest, Üllői-út 119

RISTORANTE TAUBER

Abbázia egyetlen szigorú orth. kóser ét-
terme. Szobák minden komforttal, teljes
penzióval 25 lírától. Cliring fizetés

TELEFON: 376

REMÉNY

DR. MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VII., AJTÓSI DÜRER-SOR 9
FÉLÉVI DÍJ 3 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJTALAN.

König *sütődéje*
ארטה כשר

VII., Dob-utca 33. Telefon: 35-1-86

Készítményei: sütemény, caces, kalács, kétszersült
elismerten a legjobbak. Alkalmi megrendeléseket a
legpontosabban házhoz szállítok

Bekötési táblák

és tartalomjegyzék a Mult és Jövő 1935.
évfolyamához kapható a kiadóhivatalban:

Vilmos császár-út 34.

Ára 2.50 pengő

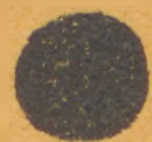
FRÄNKEL orth. kóser gyönyörűen berendezett ÉTTERME

Budapest, VII., Károly király út 3/a. Alkalmi vacsorák,
lakodalmak és bankettek legalkalmasabb helye

POLGÁRI ÁRAK

Ami a szülőket legjobban érdekli

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN

SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR VII., KAZINCZY-UTCA 10
TELEFON: J. 435-28

Olcsón és jól vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

UJ

ÁRUHÁZÁBAN
KIRÁLY-UTCA 49.

Csányi u. sarok. Szemben a Nagymező-utcával

DR GERŐ LÁSZLÓ:

PALESZTINA

földje, népe, történelme,
városai, gazdasági élete,
kulturája. Színes térképpel.
Ára 1 pengő 50 fillér

Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Ilyen még nem volt!

DORSCHOWITZ
paplanüzem
BUDAPEST, VIII
PRÁTER-U. 53
Telefon 36-6-43

Műselyem brocat pehely-
paplan 190/130 ... P 43.-
Műselyem brocat prima
vattapaplan ... P 24.-
Dunnából pehelypaplan,
műselyem brocattal át-
alakítom 22 pengőért

SIRKÓ

ALAPITVA: 1865-IK ÉVBEN

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat
Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet
Telefon 24-4-55

Lelkiismeretes munka * Prima referenciák

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás Quarz
Pollák Sarolta kozmetikai intézete
Andrássy-ut 32. I.

Cégem specialitásai: (házi kezelésre)

„Miracle“ szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle“ sző-
kitőkenőcs

„Miracle“ krém, szappan,
pouder, rouge, a kozmo-
tika vilmványa

(Kérjen
prospektust.) Tanítvány kiképzés.

Kendi Antal

lakásberendező
ipar
Simmelwels ucca 7
Külön javító és bőrfestő műhely

F. FÜRTH MARGIT

„KERESZTÚTON“

Ára 2.- pengő. Kapható a Mult és Jövő kiadóhivatalában.

ABBÁZIÁBAN

legelsőrendű hotel-penzióban
megrendelt lakás 1 ágyas,
illetve 2 ágyas balkonos szoba

jutányosan átadó

Érdeklődés a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Márványdiszmutárgyak, kőfa-
ragó munka gyári előállítás

MAZZI LUIGI

Budapest, VII., Garay-utca 39
Telefon: 31-4-66